

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Fenomén poustevnictví v českých zemích

Andrea Šmídová

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Fenomén poustevnictví v českých zemích

Andrea Šmídová

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Konzultant:

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2019

.....

Obsah

1	ÚVOD	1
2	KDO JE POUSTEVNÍK?	3
3	SVĚTOVÉ POUSTEVNICTVÍ	5
3.1	Vznik a vývoj	5
3.2	Sv. Pavel	9
3.3	Sv. Antonín	10
3.4	Poustevnícké řády	12
4	POUSTEVNICTVÍ V ČECHÁCH	15
4.1	Rozšíření a vývoj	15
4.2	Ivanité	20
4.3	Poustevníctví v současnosti	23
5	HLAVNÍ PŘEDSTAVITELÉ POUSTEVNICTVÍ V ČECHÁCH	25
5.1	Sv. Ivan	25
5.1.1	Prameny	25
5.1.2	Život v legendách	26
5.1.2.1	Staroslověnská legenda	26
5.1.2.2	Kapitulská legenda	28
5.1.2.3	Hájkova legenda	30
5.1.3	Zázraky	32
5.1.4	Kult	33
5.2	Sv. Prokop	38
5.2.1	Prameny	38
5.2.2	Život	38

5.2.3	Zázraky.....	43
5.2.4	Kult.....	45
5.3	Sv. Vintíř	52
5.3.1	Prameny.....	52
5.3.2	Život.....	52
5.3.3	Zázraky.....	57
5.3.4	Kult.....	59
5.3.4.1	Pokusy o kanonizaci.....	59
5.3.4.2	Čechy	60
5.3.4.3	Bavorsko	63
6	POUSTEVNICKÉ ZÁSADY	65
6.1	Samota	65
6.2	Rezignace na materiální zisk	65
6.3	Modlitba	66
6.4	Posty a askeze.....	66
6.5	Celibát	67
6.6	Mlčení.....	67
6.7	Práce	67
7	ZÁVĚR.....	69
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	72
9	RESUME.....	77
10	PŘÍLOHY	78

1 Úvod

Hlavním cílem této diplomové práce je zachytit vznik a vývoj fenoménu poustevnictví a následně ho aplikovat na české země. Poustevnictví je univerzálním jevem, který můžeme nalézt jak v křesťanství, buddhismu, hinduismu, judaismu, tak i např. v řecko-římské filosofii. V této práci se budeme orientovat primárně na křesťanský proud, který do českých zemí dorazil a nejvíce se zde rozšířil.

Práce nejdříve začíná specifikací termínu poustevník. Poté sleduje vznik poustevnictví na Východ do konce 3. století n. l. Popisuje další vývoj a prolínání s mnišstvím i s jeho následným postupným oddělováním. Seznamuje také s významnými osobnostmi tohoto směru, především se sv. Antonínem a sv. Pavlem. Neopomíjí ani poustevnické řády, které hojně vznikaly v 11. a 12. století.

Následuje kapitola, která popisuje poustevnictví v Čechách. O prvotních poustevnících na našem území máme pouze strohé informace. Nejvíce jich pochází ze 17. a 18. století, kdy poustevnictví dosáhlo největšího rozkvětu. Naneštěstí konec 18. století je také obdobím, kdy bylo poustevnictví zakázáno Josefem II. Pro studium poustevnictví v českém prostředí je zásadní článek J. Svátka (*Poustevníci v Čechách*), obsahující dílo *Obrazy z kulturních dějin českých* z roku 1891.

Dále se práce soustřeďuje na tři hlavní představitele poustevnictví v Čechách - sv. Ivana, sv. Prokopa a sv. Vintíře. Každá kapitola obsahuje klíčové prameny o světcích, informace o jeho životě a kultu. Hlavní překážkou při studiu jsou zkreslené středověké prameny, jejichž prostřednictvím měli poustevníci snáze dosáhnout kanonizace. Díky tomu můžeme ve všech legendách najít podobné prvky. To lze sledovat např. v příběhu o setkání sv. Ivana s knížetem Bořivojem, sv. Vintíře s knížetem Břetislavem a sv. Prokopa s knížetem Oldřichem, které podle všeho nemají reálný základ.

Nejucelenější informace máme o poustevníkovi česko-německého původu sv. Vintíři neboli Güntherovi. Vintíř byl za svého života takovou autoritou, že o něm psali už jeho současníci. V bádání o sv. Vintíři jsou stěžejní díla historika Petra Kubína, který přeložil středověkou legendu *Vita s. Guntheri* z poloviny 13. století a napsal dílo *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*.

Bohužel v případě poustevníka Prokopa, pobývajícího v Sázavské jeskyni, se dochovaly pouhé legendy. Základní pramenem v jeho případě je *Mensší legenda* z první poloviny 12. století. Téma Prokopa nejlépe zpracovává historik Petr Sommer v díle *Svatý Prokop: z počátku českého státu a církve*.

Ještě nižší důvěryhodnost údajů je pak v případě sv. Ivana, kde se můžeme obrátit také pouze na dochované legendy. Stěžejním pramenem je *Staroslověnská legenda*. Bohužel její opisy pocházejí až ze 17. století. Navíc legendy obsahují značné rozpory. Proto se historikové nedokážou shodnout, zda sv. Ivan žil v 9. století za vlády knížete Bořivoje I., anebo v 11. století za vlády panovníka Břetislava, za předpokladu, že byl vůbec reálnou historickou osobou. V souvislosti s tímto problémem, je dalším cílem práce, prokázat Ivanovu existenci a zařadit ho do konkrétního historického období. Poslední zásadní studii na téma sv. Ivana zpracoval Jiří Ševčík v knize *Album Svatoivanské*.

2 Kdo je Poustevník?

Než se pustíme do výkladu vzniku a vývoje poustevnictví, je nezbytné specifikovat, kdo to byli poustevníci. Pro potřeby této práce nám plně postačí následující definice. Naučný slovník prezentuje poustevníka jako někoho „...*kdo se vzdáliv společnosti lidské o samotě (na poušti) bydlí zvláště z účelů náboženských.*“¹ Katechismus katolické církve mluví o poustevnících takto: „*Poustevníci prostřednictvím přísnějšího odloučení od světa zasvěcují svůj život chvále Boha a spáse světa tichem samoty, vytrvalými modlitbami a pokáním*“, *aniž by vždýcky veřejně slibovali zachování tři evangelijních rad.*“² Na to katechismus navazuje další definicí. „*Ukazují každému vnitřní aspekt tajemství Církve, jímž je důvěrný osobní vztah ke Kristu. Život poustevníka, skrytý očím lidí, je mlčenlivým kázáním Krista, kterému odevzdal svůj život, protože Kristus je pro něho vším. Je to zvláštní povolání, najít na poušti slávu Ukřižovaného právě v duchovním boji.*“³ Poustevníci představovali pro mnoho lidí vzor ctnostného života a to do takové míry, že byli často titulováni přízviskem *svatý*. V křesťanském významu to znamenalo *ušlechtilý* či *mravně dokonalý*. V původním významu neměl tento termín pouze kladný význam, ale znamenal také něco, co nás převyšuje až budí hrůzu. Z kladného vztahu pak vzešlo uctívání, úcta a pokora. Stejně tak místo spojené se světcem či předměty, které užíval byly považovány za svaté.⁴

Z uvedených příkladů můžeme vyvodit, že poustevníci jsou lidé, kteří se vyčlenili ze svého sociálního prostředí a odešli do ústraní, nejčastěji z náboženských důvodů, aby tak dosáhli určitého spojení s Bohem. Pro označení poustevníka se používají i jiné termíny. Můžeme se setkat s pojmem *anachoreta*, *eremita*, či *monachos*. Anachoreta pochází z řeckého *anachoretēs*, tzn. odcházející do samoty.⁵

¹ Slovník naučný. Díl šestý, P - Quousque tandem, s. 742.

² KATOLICKÁ CÍRKEV. *Katechismus katolické církve* [online]. Překlad Josef Koláček. Praha: Zvon katolické nakladatelství, 1995 [cit. 2019-04-23]. Kán 920, s. 177. Dostupné z: <<http://web.katolik.cz/feeling/library/KKC.pdf>>.

³ KATOLICKÁ CÍRKEV. *Katechismus katolické církve* [online]. Překlad Josef Koláček. Praha: Zvon katolické nakladatelství, 1995 [cit. 2019-04-23]. Kán 921, s. 177. Dostupné z: <<http://web.katolik.cz/feeling/library/KKC.pdf>>.

⁴ HELER, Jan; MRÁZEK, Milan. *Nástin religionistiky*, s. 189 - 194.

⁵ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích - IV. díl, 1. svazek: Kongregace a řeholní společnosti*, s. 96.

Eremita je odvozen z řeckého slova *eremos* (osamělý, samotný). Pojem *monachos* tradičně v českém jazyce překládáme jako mnich. Bylo to označení pro člověka, žijícího v pustině o samotě a nebo jako součást určité poustevnické skupiny. V současnosti si pod tímto pojmem představujeme příslušníka mnišské klášterní komunity. Poustevníci se přizpůsobovali lokálním podmínkám, evropští žili v zalesněných a horských oblastech, egyptští převážně v pouštích.⁶ Obydlí poustevníka mohlo mít několik podob. Mohlo se například jednat o jeskyni, příbytek zhotovený z větví nebo i malé obydlí postavené z cihel.⁷ Ve svém obydlí, často také označovaném termínem *cela*, se poustevník modlil, vedl duchovní zápas se sebou samým a odolával mnohým pokušením.⁸ Poustevníci měli také často vedle svého příbytku zahrádku, která sloužila k jejich obživě. Byli velmi pracovití, to, co si nedokázali sami obstarat, směnili za vlastnoručně vyrobené předměty, například košíky, které velmi často pletli.⁹ I když poustevníci byli většinou muži, máme doložené i poustevnice. Nejznámějšími jsou Marie Magdaléna a Marie Egyptská.¹⁰

⁶ KOŠTÁL, Pavel. Poustevnictví na Blanensku. Košťál, Pavel. In: *Sborník Muzea Blansko* / Blansko: Muzeum Blansko (2001), s. 19-20.

⁷ JERONÝM. *Legendy o poustevnících Vitae eremitarum*, s. 18 - 19.

⁸ KOŠTÁL, Pavel. Poustevnictví na Blanensku. Košťál, Pavel. In: *Sborník Muzea Blansko* / Blansko: Muzeum Blansko (2001), s. 20.

⁹ *Apothegmata: výroky a příběhy pouštních otců*, s. 14 - 15.

¹⁰ DAVID, Jiří. *Život svatého poustevníka Vintíře*, s. 52 - 53.

3 Světové poustevnictví

3.1 Vznik a vývoj

Poustevnictví se zrodilo na Východě v Egyptě, Palestině a Sýrii koncem 3. století. Není spojené jen s křesťanstvím, asketický způsob života můžeme najít i v buddhismu, judaismu či řecko-římské filosofii.¹¹ Poustevníky nevynechává ani Bible. Jan Křtitel a Eliáš, proroci vystupující v Bibli, jsou považováni za jakési předchůdce poustevníků. Jan Křtitel žil jako poustevník na poušti a Eliáš je spojený především s působením na hoře Karmel, kde se střetli Baalovi a Ašéřini proroci. (1Kr 18; 1-46) V okolí pohoří Karmel vznikl ve 12. století poustevnický řád karmelitánů. Prorok Eliáš byl jejich velkým vzorem a inspirací.¹²

Již od počátku se poustevnictví prolínalo s monasticismem (mništvím.) „*Samotné slovo „monasticismus“ pochází z řeckého slova monos, které znamená osamělý: mniši byli lidé - ponejvíce laici - kteří opustili lidskou společnost a v osamění vedli duchovní život.*“¹³ Zatímco na Západě bylo mnišské hnutí ještě neznámé, na Východě se hojně rozvíjelo. Mnišské kolonie vznikaly na egyptské i syrské poušti. Velkou popularitu mělo poustevnictví ve 4. století. Tisíce křesťanů opouštěly svůj domov, majetek a odcházely do pustiny, aby se přiblížily Bohu. Důvodů pro tento jev mohlo být několik. Pravděpodobně jednou z hlavních příčin bylo velké pronásledování křesťanů za panovníků Decia a Diokleciána. Velkou roli mohla také hrát nespokojenost s novou formou církve po Konstantinových dekretch, ekonomické či sociální faktory.¹⁴

Rozlišujeme dva základní modely poustevnického života. První z nich byl vlastní pouštním otcům, kteří v samotě přebývali v pustině po vzoru sv. Antonína. Druhý častější model praktikovali cenobité. Jednalo se o společný, organizovaný život v kolonii, kterou bychom mohli nazývat obcí či klášterem. První takovou obcí měl založit svatý Pachomios.¹⁵ Nejvýznamnějším centrem poustevnického života byla Nitria. Její vznik je datován kolem roku 330. Nacházela se přibližně sto kilometrů na jih

¹¹ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 5 - 6.

¹² DOBHAN, Ulrich. *Spiritualita Karmelu*, s. 5 - 18.

¹³ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 5.

¹⁴ JERONÝM. *Legendy o poustevnících Vitae eremitarum*, s. 14 - 17.

¹⁵ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 8.

od Alexandrie. Za zmínku také stojí poustevnické kolonie Kellia a Skétis. Během největšího rozmachu dosahovala populace těchto kolonií až několika tisíc obyvatel.¹⁶ Uprostřed takové kolonie byly situovány budovy, které zahrnovaly společenské místnosti, hospodářské budovy, kostel, i pekárnu. Nacházely se zde také budovy pro ubytování přicházejících poutníků. Každou neděli se všichni scházeli ke společné modlitbě a mši. Živili se vlastní prací, vyráběli košíky, provazy, rohože a plátno. K prodeji či směně výrobků měli zprostředkovatele, takže tím nebyl narušen jejich život uvnitř komunity. V těchto komunitách nebyl život organizován mnišskou řeholí. Společná byla jen každodenní modlitba, na které se všichni shromažďovali. V literatuře jsou často tyto komunity poustevníků označovány jako lávry. Někteří z přicházejících poutníků se rozhodli zůstat v komunitě, prostřednictvím různých druhů odříkání (nedostatek spánku, půstu atd.) se učili asketickému způsobu života.¹⁷ Všichni s tímto způsobem života nebyli spokojeni, a tak odcházeli hlouběji do pouště. Legendy nám poustevníky představují povětšinou jako svaté muže, kteří dokázali žít v poušti bez cizí pomoci jen díky své víře. Je důležité si uvědomit, že v poušti by bez pomoci nikdo sám nepřežil. Proto si také s sebou poustevníci často brali žáka, který jim nosil jídlo, zvláště pokud již byli v pokročilejším věku.¹⁸

Za zakladatele cenobitského způsobu života je považován již zmiňovaný Pachomios. Předlohou mu bylo Písmo, i když se po jeho smrti dílo rozpadá, stalo se významným vzorem pro další vývoj mnišství.¹⁹ Pachomios vtiskl mnišské komunitě pevný řád a organizaci. V jeho pojetí nebyl žádný prostor pro individualismus. V Tabennesi založil první klášter.²⁰ Takových klášterů bylo v Egyptě dvanáct, z toho tři byly určené jen pro ženy.²¹ Tyto kláštery se už nenacházely v poušti, ale v úrodných oblastech. Od okolního světa je oddělovala zeď z nepálených cihel. Uspořádání kláštera bylo podobné poustevnickým koloniím, odlišovala je ale pevná organizace a disciplína. Uprostřed se nacházel kostel, jídelna, nemocnice a budovy pro hosty. Kolem byla

¹⁶ JERONÝM. *Legendy o poustevnících Vitae eremitarum*, s. 18.

¹⁷ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 10.

¹⁸ *Apothegmata: výroky a příběhy pouštních otců*, s. 14 - 15.

¹⁹ VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství 1, od prapočátků po svatého Jana Zlatoústého*, s. 145 - 147.

²⁰ JERONÝM. *Legendy o poustevnících Vitae eremitarum*, s. 19 - 20.

²¹ VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství 1, od prapočátků po svatého Jana Zlatoústého*, s. 145 - 146.

rozestavěná obydlí mnichů. V jednom příbytku přebývalo až 20 členů kláštera. Život každého mnicha byl organizován denním programem, který určoval jeho činnost i místo určení. Velký důraz byl kladen na fyzickou práci, která měla sloužit k potlačení tělesných žádostí.²² Poslušnost byla další zásadou, kterou museli mniši dodržovat. Měli společný majetek a pohromadě žili v osobní chudobě, aby sloužili jiným, především chudým. Poslušnost je měla vést k upřímné lásce a službě. Každý klášter měl vlastního představeného, který na mnichy dohlížel. Pachomios s funkcí generálního opata měl na starost všechny tyto kláštery až do své smrti.²³

Svatý Basileios je další postavou, spjatou s poustevnictvím, kterou je nutno zmínit. Basileios zpočátku žil poustevnickým životem po vzoru pouštních otců. Postupem času ale usoudil, že život v cenobitské obci více uspokojuje asketické ideály. „*V první řadě mělo jít o instituci cenobitskou, o sjednocenou obec. Basileiovi mniši tvořili duchovní rodinu žijící pod jednou střechou, v jakémsi klášteře-vile, což bylo v protikladu jak k roztroušené lávře pouštních poustevníků, tak k rozsáhlé pachomiovské kolonii, jež se dále dělila na menší jednotky.*“ I když po sobě Basileios nezanechal řeholi, jeho poznatky ovlivnily podobu kláštera v dalších generacích.²⁴

Mohlo by se zdát, že cenobitium ať už v pojetí Basileiose či Pachomia nahradilo poustevníky, kteří v pustině odolávali ďáblovu pokušení a nedostatku potravy. Tak tomu nebylo, jak dosvědčuje v 7. století teolog sv. Maximus Vyznavač a sv. Řehoř Palama ve 14. století. Tyto dva modely existovaly souběžně vedle sebe, i když se různě prolínaly.²⁵

V 5. století se objevují některé extrémní formy poustevnictví. Jednou z nich jsou tzv. Stylité, kteří měli své obydlí vysoko na sloupech. Jiní poustevníci se zavázali nehybnému postoji pod širým nebem a další se nechali zavřít do místností, ze kterých se nemohli sami dostat ven.²⁶

²² JERONÝM. *Legendy o poustevnících Vitae eremitarum*, s. 19 - 20.

²³ VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství 1, od prapočátků po svatého Jana Zlatoústého*, s. 146 - 147.

²⁴ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 13 - 15.

²⁵ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 15 - 16.

²⁶ BESSE, J. Hermits. In: *The Catholic Encyclopedia* [online]. New York: Robert Appleton Company, 1910 [cit. 2019-2-11]. Dostupné z: <<http://www.newadvent.org/cathen/07280a.htm>>.

K rozšíření na Západ došlo prostřednictvím díla *Život sv. Antonína poustevníka* od Athanasia. Brzy po jeho vydání bylo dvakrát přeloženo do latiny. První překlad byl anonymní, autorem druhého značně kvalitnějšího překladu, který vyšel mezi léty 362 - 373 byl Jeroným.²⁷ O tomto díle bude podrobněji pojednáno v další části. Tradičně je za prvního poustevníka považován sv. Antonín. Podle Jeronýma byl prvním poustevníkem sv. Pavel. Sám Jeroným během svého života okusil jistou formu poustevnického života nedaleko města Chalkis. Poustevníci, které zde potkal, ale vůbec neodpovídali jeho představě. Postrádali vzdělání, plynně ovládali jen syrský jazyk a svou „moudrost“ předávali prostřednictvím pár naučených frází.²⁸ *Život sv. Antonína, poustevníka* měl zásadní vliv i na sv. Augustina. Byl to impuls, který ho přivedl k víře.²⁹

Z Egypta, Palestiny a Sýrie se poustevnictví šířilo do západní Evropy, především do Galie, Germánie a Irska.³⁰ Z Galie je nejznámější Martin z Tours, který žil poustevnickým životem v příbytku poblíž Milána. Později se stal biskupem a v roce 372 založil v Marmoutieru poustevnickou osadu. Mnoho lidí ze Západu se vydávalo na Východ, aby se setkali s vyhlášenými poustevníky. Jednou z nich byla i Melánie, římská vdova. Na Východě se setkala s Rufinem a společně založili v Jeruzalémě na Olivetské hoře mužský a ženský cenobitský klášter. Neobvyklé nebyly ani cesty z Východu na Západ. Jednu z takových cest podnikl Cassianus a v roce 410 vybuodoval v Marseilles dvojklášter, s oddělenou částí pro muže a ženy. Další významný klášter, který položil základy monasticismu v Galii byl postaven u pobřeží Riviéry. Monasticismus byl postupně vstřebáván církví, i když biskupové byli ze začátku proti.³¹

V 6. století byl známý poustevník sv. Leonard neboli Linhart z Noblatu. Jednalo se o franského šlechtice, který se vzdal své funkce a postavení, aby mohl žít v pralese v chatrči jako poustevník. Oblíben byl především mezi vesničany, proto je označován za patrona sedláků. I svatý Benedikt z Nursie, který žil na přelomu 5. a 6. století začínal jako poustevník. Věhlasným se stal pro založení benediktinského řádu a vytvoření

²⁷ JERONÝM. *Legendy o poustevnících Vitae eremitarum*, s. 8 – 9.

²⁸ Tamt., s. 13.

²⁹ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 16.

³⁰ KOŠTÁL, Pavel. Poustevnictví na Blanensku. Košťál, Pavel. In: *Sborník Muzea Blansko / Blansko: Muzeum Blansko (2001)*, s. 21.

³¹ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 17 - 22.

tzv. Benediktovy řehole, která určovala pozdější západní klášterní tradici.³² Ani se vznikem této řehole neztratil poustevnícký život svoji popularitu a úctu. Samotná řehole označuje způsob života pouštních otců jako nejdokonalejší možnou formu, která ale není vhodná pro začátečníky, pro ty je zde právě Benediktova řehole.³³

3.2 Sv. Pavel

Jeroným označuje sv. Pavla z Théb jako prvního poustevníka v díle *Vita Pauli Primi Eremitae* (*Život Pavla prvního poustevníka*). Jedná se o první dílo o poustevníkovi napsané v latině. Datace díla se odhaduje kolem roku 377.³⁴

Jeroným představuje Pavla jako vzdělaného muže, který velmi dobře ovládal řecký i koptský jazyk a pocházel z dolní Thebaidy. Za Deciova a Valerianova pronásledování křesťanů měl teprve 16letý Pavel uprchnout. Úkryt našel v pustině v horách, kde se usídlil v jeskyni s pramenem a palmou, které sloužily k jeho obživě a ošacení. V této jeskyni měl strávit v modlitbách celý zbytek svého života.³⁵

S Pavlem se měl setkat také sv. Antonín, který se domníval, že je jediným poustevníkem v poušti. Bůh mu ale ve snu ukázal, že je zde ještě jeden poustevník a Antonín se ho vydal hledat. Cestou potkal několik bájných stvoření - kentaura, satyra, kteří se k němu chovali přátelsky. Satyr mu dokonce poskytl jídlo na cestu a požádal ho, aby se za jeho rasu u Krista přimluvil. Antonínovi se nakonec povedlo Pavlova jeskyni skutečně najít a setkal se s ním. Vzájemně si spolu vyjádřili úctu a rozmlouvali spolu. Havran jim přinesl čerstvý chléb, i když Pavlovi vždy nosil jen půlku. Pavel sdělil Antonínovi, že brzo zemře. Nechtěl, aby byl Antonín svědkem jeho smrti, a tak ho poprosil, aby jeho ostatky byly přikryty pláštěm od biskupa Athanasia. Antonín podnikl dlouhou cestu zpátky do kláštera pro plášť, ale živého Pavla již nezastihl. Cestou zpátky se mu Pavel zjevil obklopen anděly, proroky a apoštoly stoupající k nebesům v bílé záři. V jeskyni našel Pavla mrtvého v modlitební poloze s rukama vztyčenýma vzhůru. Chtěl

³² BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích - IV. díl, 1. svazek: Kongregace a řeholní společnosti*, s. 98.

³³ KOŠTÁL, Pavel. Poustevnictví na Blanensku. Košťál, Pavel. In: *Sborník Muzea Blansko / Blansko: Muzeum Blansko* (2001), s. 21.

³⁴ ŠUBRT, Jiří. *Bestiae Christum loquuntur. Z historie egyptského poustevníckého hnutí*. Šubrt, Jiří. In: *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis.*, s. 24.

³⁵ JERONÝM. *Legendy o poustevnících Vitae eremitarum*, s. 43 - 50.

ho pohřbít, ale neměl čím. Když už si připadal bezradný, zjevili se dva lvi, kteří hrob vyhrabali. Antonín pohřbil Pavla a nad jeho hrobem navršil mohylu. Po návratu do kláštera vyprávěl svým žákům o tomto svatém muži.³⁶

Velké množství autorů se domnívá, dokonce i Jeronýmovi současníci, že si autor tuto postavu vymyslel, aby na ní mohl demonstrovat ideální aspekty poustevnického života. Jeronýmův výklad Pavla je dosti obecný a udává jen minimum konkrétních informací, jejichž věrohodnost nelze nijak prokázat. Důvěryhodnosti se snažil Jeroným dosáhnout prostřednictvím postavy Antonína, který zprostředkovává svědectví alespoň o části Pavlova života.³⁷ Neobvyklé jsou také pohanské bytosti, se kterými se Antonín v legendě setkává (kentaury, satyrové atd.) Většina jich pochází z pohanských mýtů. Jeroným se pravděpodobně inspiroval v Izajášových proroctvích ve Starém zákoně, kde se podobná stvoření snažila svést lidi na scestí. V Jeronýmově pojetí ovšem vystupují jako přátelská stvoření a někteří dokonce vyznávali křesťanskou víru.³⁸

Pavlovo tělo mělo být objeveno v poušti někdy ve 12. století, jeho ostatky byly několikrát přesouvány. Nyní se nachází v kostele Santa Maria d' Aracoeli v Římě a v bazilice sv. Petra ve Vatikánu. Jeho život inspiroval založení poustevnického řádu Paulínů v Uhersku. Za svatého byl prohlášen v roce 492 papežem Gelasiem I.³⁹

3.3 Sv. Antonín

S osobností sv. Antonína nás seznamuje sv. Athanasius neboli také sv. Atanáš prostřednictvím díla *Život sv. Antonína poustevníka*, jak již bylo řečeno v předcházející části. Athanasius je jednou z významných křesťanských osobností starověku. Narodil se kolem roku 296 v Alexandrii a zemřel v roce 317. Je známý především pro svůj nepřátelský postoj k ariánství, za který byl několikrát z Alexandrie vyhnán.⁴⁰ Dílo mělo být napsáno krátce po Antonínově reálné smrti. Jeho hlavním cílem bylo poskytnout pravidla pro mnišský život, vyžádali si je sami mniši. I když o autorství od vydání díla

³⁶ JERONÝM. *Legendy o poustevnících Vitae eremitarum*, s. 51 - 63.

³⁷ ŠUBRT, Jiří. *Bestiae Christum loquuntur. Z historie egyptského poustevnického hnutí*. Šubrt, Jiří. In: *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis.*, s. 24 - 25.

³⁸ Tamt., s. 26 - 28.

³⁹ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích - IV. díl, 1. svazek: Kongregace a řeholní společnosti*, s. 96 - 97.

⁴⁰ HEYDUK, Josef. *Svatí církevního rodu*, s. 65 - 66.

nikdo nepochyboval, v 16. století vlivem reformace bylo autorství zpochybňováno. V díle se nachází tolik podobností s ostatními Athanasiovými spisy, že v dnešní době už o autorství nikdo nepochybuje.⁴¹

Antonín se narodil křesťanské egyptské rodině a v duchu křesťanství byl také vychován. Po smrti rodičů se uchýlil do kostela, kde ho upoutal úryvek z evangelia:⁴² „*Chceš-li být dokonalý, jdi, prodej svůj majetek a rozdej chudým, a budeš mít poklad v nebi. Pak přijď a následuj mě!*“ (Mt 19; 21-22) Podle toho se také Antonín zachoval a všechnen svůj majetek rozdal potřebným a chudým. Vyhledával v okolních vesnicích starce, kteří žili jako poustevníci a od nich se učil. Z toho můžeme vyvodit, že poustevnickým životem žili lidé již před Antonínem. Antonín pobýval poblíž svého bývalého domu, kde se neustále modlil a předčítal písmo. Snažil se zdokonalit v askezi ovládnutím svých vášní a chťiče. Dábel ho však neustále lákal vidinou majetku, slávy, moci, dobrého jídla, tělesné rozkoše a dalších lákadel. Antonín všechny nástrahy zvládl a čím více ho ďábel pokoušel, tím tvrdší byly jeho nároky na sebe samého. Spával na holé zemi, některé noci vůbec nechodil spát, jedl jen jednou denně, někdy nejedl i několik dní. Jeho jídelníček se skládal pouze z chleba se solí a vody. Nakonec se usadil v pustině, kde pobyl přibližně 20 let. Jeho působení inspirovalo vznik mnohých klášterů v horách a poušť byla pozvolna osídlována mnichy.⁴³

Antonín nestrávil celý svůj život v této poustevně. Athanasius se zmiňuje i o jeho krátkém pobytu v Alexandrii za Maximova pronásledování církve. Antonínova účast byla spojena s podporou mučedníků, jímž se sám chtěl stát, ale Bůh s ním měl jiné záměry.⁴⁴ Do Alexandrie se vydal ještě jednou později proto, aby se vyjádřil k ariánství, které považoval za herezi.⁴⁵ Po skončení pronásledování se navrátil do své poustevny. Život v ní ho už ale nenaplňoval, protože za ním chodilo stále více lidí, a tak se vydal do vnitřní pouště, kde se usadil na hoře. U své nové poustevny si vybudoval malé pole, aby nemusel být závislý na Saracénech, kteří mu nosili chléb. Lidé ho neustále navštěvovali a tak byl velmi často obklopen mnichy či různými poutníky. Pro radu si

⁴¹ VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství 1, od prapočátků po svatého Jana Zlatoústého*, s. 127 - 129.

⁴² Athanasius - VENTURA, Václav - MENDELOVÁ, Edita Miriam. *Život sv. Antonína Poustevníka*, s. 21. - 22.

⁴³ Tamt., s. 21 - 34.

⁴⁴ Tamt., s. 59 - 60.

⁴⁵ Tamt., s. 77.

k němu chodili vojevůdci i soudci, králové ho obdivovali. Svou moudrostí překonal mnohé filosofy a pohany, kteří se chtěli vysmívat křesťanské víře. Čas od času se i on sám vydal za mnichy do kláštera, aby jim vypověděl, jak mají správně žít.⁴⁶ Snažil se své pokračovatele pobídnout k tomu, aby žili v askezi, ale aby se snažili, jako kdyby začínali každý den úplně znova. Netoužili po zisku, moci, slávě, protože to jsou věci pomíjivé a do božího království nepatří. Také by se měli oprostít od žádostivosti, hněvu a tělesných rozkoší. Vysvětloval jim, že se nevydávají lehkou cestou, protože démoni i samotný ďábel jim budou klást mnoho překážek, ale pomocí postů, modliteb a víry v Boha, to překonají.⁴⁷

S jeho postavou jsou také spojené četné zázraky, ať už se jednalo o vyléčení různých nemocí, posedlostí ďáblem, vidění či předvídání budoucího. Zázraky nevykonával sám Antonín, ale Bůh prostřednictvím jeho modlení.⁴⁸ I svou smrt předvídal, proto poprosil své dva učedníky, aby ho po smrti pochovali do země a nikomu nesdělili přesné místo jeho hrobu a oni tak učinili. Učedníci s ním žili, protože už byl v pokročilejším věku. Odhaduje se, že se dožil okolo 105 let.⁴⁹ Zázraky neustávaly ani po jeho smrti. Jeho hrob byl objeven v roce 561 a nyní se jeho ostatky nachází v kostele sv. Juliána v Arles.⁵⁰

3.4 Poustevnické řády

Velký obdiv k asketickému ideálu poustních otců je patrný především v 11. a 12. století, kdy vznikají v Evropě mnohé poustevnické řády. Ty v sobě integrují poustevnické a řeholní prvky. Některé z nich existují dodnes.⁵¹

Se založením poustevnického řádu v Itálii, později nazývaného kamaldulové, je spojený především sv. Romuald, který roce 1022 založil v Camaldoli klášter. I když klášter vycházel z řehole sv. Benedikta, uspořádáním se spíše podobal poustevnické lávře a mniši byli vystaveni mnohem tvrdším podmínkám, než určovala Benediktova

⁴⁶ Athanasius - VENTURA, Václav - MENDELOVÁ, Edita Miriam. *Život sv. Antonína Poustevníka*, s. 61 - 83.

⁴⁷ Tamt., s. 35 - 49.

⁴⁸ Tamt., s. 71 - 78.

⁴⁹ Tamt., s. 93 - 94.

⁵⁰ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích - IV. díl, 1. svazek: Kongregace a řeholní společnosti*, s. 98.

⁵¹ KOŠŤÁL, Pavel. *Poustevnictví na Blanensku*. Košťál, Pavel. In: *Sborník Muzea Blansko / Blansko: Muzeum Blansko (2001), s. 21.*

řehole. Díky této náročnosti klášter nikdy neměl velký počet členů.⁵² Ještě větší pozornost byla v 11. století v Itálii věnována sv. Petru Damiánovi, který vedl kamalduly ve Fonte Avellanu. Dosáhl dokonce i na post kardinála a biskupa v Ostii. Po patnácti letech se postu vzdal, aby se mohl více věnovat poustevnickému životu. Znáám byl pro své přísné asketické názory a sebemrškačství.⁵³

Nově vznikající hnutí měla různorodé cíle. Některé kláštery usilovaly o doslovné dodržování benediktinské řehole, tzn. důraz na fyzickou práci a absolutní izolaci od vnějšího světa. Na těchto základech vznikl v roce 1109 řád Tiron, který založil Bernard z Poitiers a řád Savigny, který se později začlenil do cisterciáckého řádu. S inovativní myšlenkou ve Francii přišel Robert z Arbisselu, když v roce 1100 založil v Maine klášter Fontevrault. Klášter obývali mniši i jeptišky a muži měli podřízené postavení vůči ženám. Extrémnější formu zastával řád Grandmont založený Štěpánem z Muret, který se inspiroval u poustevníků žijících v Kalábrii. Tento řád kladl důraz na absolutní chudobu. Mniši směli vlastnit jen to, co potřebovali k modlitbě a jejich strava se skládala z toho, co vyžebřali.⁵⁴ Taková chudoba je charakteristická i pro známého Františka z Assisi, u kterého poustevnictví taktéž hraje významnou roli. Po jeho smrti v roce 1226 františkáni odsunuli prostotu a chudobu na druhou kolej, a to vedlo k vyčlenění tzv. spirituálů z řádu. Spirituálové se snažili k těmto ideálům navrátit, pobývali v poustevnách v okolí Assisi.⁵⁵

Nejdokonalejšího spojení řeholních prvků s poustevnictvím dosáhli kartuziáni. Vznik řádu je spojen s Brunem z Kolína, ale za opravdového zakladatele je považován Guido, děkan z Grenoblu, který sepsal kartuziánskou řeholi před rokem 1128. V tomto řádě každý mnich žije samotářským životem ve své vlastní cele, dohromady ale mniši tvoří komunitu, která je zaštituje a podporuje. V cele se mnich věnuje kontemplaci - meditaci, modlení, čtení a opisování knih. Jejich strava se skládala jen z jednoho jídla denně v zimě a ze dvou v létě. Jídlo jedli také osamoceně ve svém skromném obydlí.⁵⁶

⁵² LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 148 - 149.

⁵³ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích - IV. díl: Kongregace a řeholní společnosti*, 1. svazek, s. 100.

⁵⁴ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 152 - 154.

⁵⁵ KOŠTÁL, Pavel. Poustevnictví na Blanensku. Košťál, Pavel. In: *Sborník Muzea Blansko / Blansko: Muzeum Blansko (2001)*, s. 21.

⁵⁶ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 156 - 158.

Příslušníci řádu se mezi sebou často dorozumívali posunky, protože jedním z jejich zásad je přísné mlčení.⁵⁷ Aby se mniši nedostali do kontaktu s veřejností, byli v klášteře také laičtí bratři (konvršové), kteří se starali o veškerý styk s vnějším světem.⁵⁸ Jedná se o jeden z nejpřísněji vedených řádů.⁵⁹

Na konci 11. století byla velmi populární řehole sv. Augustina, která byla jednou z hlavních příčin vzniku dalších řádů, jako byli řeholní kanovníci, řád premonstrátů a dominikánský řád.⁶⁰ Ještě celý středověk vzdává úctu poustevnictví. V 17. a 18. století se k tomuto způsobu života hlásí především terciáři z třetího laického řádu kapucínského a františkánského řádu. Poustevnictví postupně upadá především vlivem reformace, nadvládou rozumu po velké francouzské revoluci a reformami Josefa II. v habsburské monarchii. V 19. století je zájem o poustevnictví již téměř mizivý.⁶¹

⁵⁷ BUBEN, Milan, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích II díl, II. svazek: Mnišské řády*, s. 307 – 308.

⁵⁸ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 158.

⁵⁹ BUBEN, Milan, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích II díl, II. svazek: Mnišské řády*, s. 309.

⁶⁰ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 162.

⁶¹ KOŠTÁL, Pavel. Poustevnictví na Blanensku. Košťál, Pavel. In: *Sborník Muzea Blansko / Blansko: Muzeum Blansko (2001)*, s. 21.

4 Poustevnictví v Čechách

4.1 Rozšíření a vývoj

První křesťanští poustevníci praktikovali slovanský ritus a na české území přišli z východních slovanských zemí již za doby Velké Moravy. Jeden z těchto příchozích, svatý Ivan (9.stol.) je tradičně pokládán za prvního českého poustevníka. Usadil se v jeskyni nad potokem Loděnicí.⁶² Tyto informace jsou však pouhé spekulace. Reálně nemůžeme existenci poustevníků na Velké Moravě prokázat a mnoho historiků zpochybňuje i samotnou existenci sv. Ivana.⁶³ Druhý významný poustevník se narodil již v Čechách, pravděpodobně v Chotouni, řeč je o sv. Prokopovi. Svatý Prokop se usadil v Sázavské jeskyni, kde podobně jako svatý Ivan bojoval s ďábly. Byl zastáncem slovanské liturgie. Později zde byl vybudován Sázavský klášter.⁶⁴ První známí poustevníci u nás jsou spojeni s řádem benediktinů. Třetí podstatnou personou je svatý Vintíř, který se narodil ve 2. polovině 10. století. Vintíř se sice nenarodil v Čechách, nýbrž v Durynsku, ale část svého života působil na Šumavě.⁶⁵

Do Čech přivedl benediktiny sv. Vojtěch v roce 992. První klášter, na jehož založení měl podíl kníže Boleslav II., vznikl v roce 993 v Břevnově. Na konci 10. století a v první polovině 11. století dále vzniká Klášter Ostrov na Vltavě u Davle, Sázavský klášter, Rajhrad na Moravě, Svatý Jan pod Skalou atd.⁶⁶ Někteří benediktini z klášterů odcházeli a žili poustevnickým životem v české krajině. Ze začátku 13. století máme informace o poustevníkovi jménem Juřík z Rajhradského kláštera, který se usídlil u Police nad Metují. Tam si postavil poustevnu a vymýtil okolní les. Juřík je první známý poustevník pocházející z Moravy.⁶⁷ Po jeho smrti se v poustevně usadil poustevník Vitališ z benediktinského řádu, ten se živil ovocem a dalšími plody. Později vymýtil část lesa a vytvořil obilné pole, díky němuž si mohl péct chléb. Byl znám pro

⁶² SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrazy z dějin českých*. Díl I, s. 271 - 272.

⁶³ KOŠŤÁL, Pavel. Poustevnictví na Blanensku. Košťál, Pavel. In: *Sborník Muzea Blansko / Blansko: Muzeum Blansko (2001)*, s. 22.

⁶⁴ SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrazy z dějin českých*. Díl I, s. 272.

⁶⁵ ROYT, Jan. O poustevnictví: Zrození poustevnictví na Východě a jeho rozšíření do Evropy, In: *Sv. Vintíř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách*, s. 17.

⁶⁶ KRÁSL, František. *Sv. Prokop, jeho klášter a památka lidu*, s. 9 - 15.

⁶⁷ KOŠŤÁL, Pavel. Poustevnictví na Blanensku. Košťál, Pavel. In: *Sborník Muzea Blansko / Blansko: Muzeum Blansko (2001)*, s. 22.

své léčitelské schopnosti, sbíral nejrůznější bylinky a mezi lidmi se těšil velké popularitě. Lidé ho hojně navštěvovali a žádali ho o léčbu svých neduhů.⁶⁸ Stejně tak další čeští poustevníci z řehole benediktinské působili na našem území. Vesnice dostávaly jména podle pousteven, které se v nich nacházely. Tímto způsobem vznikl název například pro vesnici *Mnich u Kardašovy Řečice*, či *Osada sv. Jana Killiána*, jež dostala jméno po patronu tamějších poustevníků sv. Janu Killiánovi. V severních Čechách nalézáme poustevny již ve 13. století. Takto vzniklo několik vesnic podle německého *Eiusiedelei*. Poustevničtí mnichové také hojně působili v lesnatém prostoru v jižních Čechách.⁶⁹ Ve druhé polovině 14. století lze doložit vznik celých poustevnických osad, jedna z nich se nacházela ve Výtoni, obci hraničící s Rakouskem. Kapli sv. Pavla a několik příbytků daroval těmto poustevníkům Rožmberský rod.⁷⁰ Kaple byla původně kamenná, což vypovídá o mnohem dřívějším pobytu poustevníků. Rožmberkové ve velké míře podporovali poustevníky na svém území, poskytovali jim různé renty a výhody. Nedaleko Výtoně se nacházela další poustevna, která byla zrušena v roce 1491, jiná se nacházela na Krumlovském panství a spravována byla řádem Pavlánů.⁷¹

Poustevny jsou ve 13. a 14. století budovány ve většině krajů v Čechách, na Moravě ale i ve Slezsku. Naneštěstí zprávy, které se o nich dochovaly, jsou jen velmi strohé.⁷² V tomto období působili v Čechách nejenom poustevníci mnišských řádů, ale také poustevníci světští. Jako trest za vraždu se mohl člověk očistit peněžní náhradou, poutí do Říma či Svaté Země anebo se mohl usídlit v pustině. To byl také jeden z důvodů vzniku dalších pousteven, především tedy v hlubokých pohraničních lesích.⁷³

Doba husitská byla velmi nepříznivá pro mnišství, poustevnictví ale husité tolerovali. Podle J. Svátka byla hlavní důvodem nacionální stránka husitství, která rezonovala se slovanskou tradicí českých poustevníků. Proto máme doklady i o tom, že se lidé, kteří přijímali podobojí, účastnili poutí ke kaplím, které byly zřízené

⁶⁸ TOMEK, V. Václav. *Ze života českých poustevníků*, s. 29.

⁶⁹ SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrázky z dějin českých*. Díl I, s. 273.

⁷⁰ ROŽMBERSKÝ, Petr; KRČMÁŘ, Luděk. *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji*, s. 9.

⁷¹ SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrázky z dějin českých*. Díl I, s. 274.

⁷² KOŠTÁL, Pavel. Poustevnictví na Blanensku. Košťál, Pavel. In: *Sborník Muzea Blansko / Blansko: Muzeum Blansko (2001,)* s. 22.

⁷³ SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrázky z dějin českých*. Díl I, s. 274 - 275.

u poustev (př: kaple sv. Maří Magdalény na Malém Blaníku).⁷⁴ V pozdním středověku poustevníci především strážili svatyně a zastávali funkci kostelníka. Mnoho poustev se nacházelo na Šumavě a Pošumaví. V roce 1408 vzniká na Brenetu u Dešenic kaple sv. Kunhuty. Spravována byla poustevníkem, kterému vyměřovalo důchod město Kdyně.⁷⁵ Ve druhé polovině 15. století dorazil do Čech řád pavlánů, který také zřídil mnoho poustev na našem území, především v okolí Brlohu a Nové Bystřice, z nichž se později staly kláštery. Téhož století byla založena poustevna při kapli sv. Máří Magdaleny nedaleko Kamenice v Táborsku. Poustevník zde žijící dostával stravu a materiál na ošacení od Kamenického špitálu. Jeho povinnostmi bylo zvonění v určité hodině a pěstování obilí, které odevzdával špitálu. Třikrát denně se modlil a četl náboženské knihy. Literatura pouštních otců byla mezi poustevníky velmi oblíbená. Často jí předčítali lidem, kteří se ve sváteční dny scházeli u jejich poustev. České překlady takových knih datujeme již do 15. století.⁷⁶ Významný překlad zprostředkoval Řehoř Hrubý z Jelení v roce 1516 přeložením latinského spisu *Vitae Patrum* jako *Život svatých otců, kteří obývali na poušti*. Fenomén poustevnictví se dále mohl šířit i mezi ty, kteří neuměli latinsky.⁷⁷

Jednota bratrská měla také své poustevníky. Nejznámější byl poustevník Matěj, kožešník ze Žatce a Jan Zborník z Klatov. Oba jmenovaní měli problémy s církví a za své názory o nepotřebě duchovenstva, byli několikrát potrestáni. Jednota bratrská byla po roce 1547 vykázána z Čech Ferdinandem I., někteří její členové Čechy neopustili a schovávali se v lesích a jeskyních, kde žili pravým poustevnickým životem.⁷⁸

V první polovině 16. století máme několik informací o poustevnících, kteří pobývali u utrakvistických kostelů a kaplí. Poustevník Jiřík v tomto období pobýval u Křivokláta. V Hradci králové u kostela, jehož patronem byl Jan Hus, přebýval poustevník Jiří Šváb, který si tam postavil domek a spravoval kostel. U kaple na hoře

⁷⁴ SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrazy z dějin českých*. Díl I, s. 274 - 276.

⁷⁵ ROYT, Jan. O poustevnictví: Zrození poustevnictví na Východě a jeho rozšíření do Evropy, In: *Sv. Vintíř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách*, s. 20.

⁷⁶ SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrazy z dějin českých*. Díl I, s. 275 - 276.

⁷⁷ ROŽMBERSKÝ, Petr; KRČMÁŘ, Luděk. *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji*, s. 9.

⁷⁸ SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrazy z dějin českých*. Díl I, s. 277.

Tábor u města Lomnice působil v 16. století jménem neznámý poustevník, který je posledním doloženým poustevníkem spojeným s utrakvistickou tradicí. S postupným pronikáním Lutherské reformace do Čech nastaly pro poustevníky zlé časy. Během 30leté války máme informace jen o několika málo poustevnících. Například o jistém poustevníkovi nazývaném Vlach, který žil v roce 1635 u Bezdězu. Po jeho smrti bylo místo jeho působiště vyplněno Švédy.⁷⁹ Zatímco u nás poustevnictví upadalo, v Itálii se stalo módním výstřelkem vytváření umělých eremitáží. Jednalo se o komfortní obydlí určené pro útěk od reality, odpočinek, ale také zábavu a lov šlechty. U eremitáží se nacházela kuchyně, spižirna a malebná zahrada. Do Čech se tato móda rozšířila až po zotavení z 30leté války. Šlechta si do svých objektů vybírala vážené starce nejčastěji z klášterů a někdy i své vlastní poddané. Nebylo ale podmínkou, že musela mít tato obydlí eremitu.⁸⁰ V barokní době rostl zájem především o poustevnický život u kaplí, kostelů a dalších poutních míst. Šlechta zakládala poustevny na kopcích či skalách s krásným výhledem a romantickou krajinou. V první polovině 17. století u nás vybudoval první eremitáž Albrecht z Valdštejna v Libosadu u Jičína. Toskánská vévodkyně Anna Marie Františka materiálně zabezpečovala vznikající eremitáže v Zákupcích a v Horní Polici a v 18. století zaštiťoval poustevny v Mimoní a ve Stráži pod Ralskem Adam František, hrabě z Hartigu.⁸¹ Poustevny při barokních kaplích a kostelech zřizovala také církve a města. Oblíbená byla místa s romantickou krajinou nebo u léčivého pramenu, vzdálená od lidských obydlí. Do těchto pousteven neboli eremitáží byl dosazen poustevník, který tyto budovy spravoval (odstraňoval sněh ze střech, staral se o odvodňování, odstraňoval plevel, opatroval je). Mezi jeho další povinnosti patřilo oznamování klekání, tzn. zvonit, ráno, v poledne a večer. Za své služby dostávali poustevníci deputát, který ale mnohdy na jejich obživu nestačil, a tak si různými pracemi přivydělávali.⁸² Kromě činnosti kostelníka se mohli živit také jako hrobníci, zahradníci, léčitelé anebo výrobou drobných předmětů.⁸³

⁷⁹ SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrazy z dějin českých*. Díl I, s. 278 - 280.

⁸⁰ VOJTÍŠKOVÁ, Marie. Poustevnictví v českém baroku. Vojtíšková, Marie. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník*, s. 130 - 131.

⁸¹ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích IV díl, I. svazek: Kongregace a řeholní společnosti*, s. 108.

⁸² ROŽMBERSKÝ, Petr; KRČMÁŘ, Luděk. *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji*, s. 10.

⁸³ ROYT, Jan. O poustevnictví: Zrození poustevnictví na Východě a jeho rozšíření do Evropy, In: *Sv. Vintíř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách*, s. 21.

Poustevníci byli obdivováni a často navštěvováni veřejností ať už při různých příležitostech či pokud si nevěděli s něčím rady. Ne všichni poustevníci žili ukázkovým životem, který se od nich očekával. O tom se můžeme přesvědčit u poustevníka Matěje Jakuba Zelenky, který pobýval v druhé polovině 17. století ve Svaté Dobrotivé. Znamé jsou především jeho excesy s beránkem, kterého oblékal do mnišského ošacení a jiného dne ho opatřil háčky, které se zachytávaly věřícím o šat.⁸⁴ J. Svátek i P. Zahradník se o tomto poustevníkovi také zmiňují, žádný však neudává výstřednosti, které popisuje M. M. Buben. Naopak P. Zahradník spojuje tohoto poustevníka s prvním pokusem, ač neúspěšným, o obnovení poustevníckého života v Čechách po vzoru sv. Ivana.⁸⁵

V roce 1666 u kostela Nanebevzetí P. Marie na břehu Labe byl měšťany z Poděbrad uveden poustevník, který kostel spravoval. Poslední poustevník zde byl až do roku 1774. Jiný poustevník, jistý František Henselius, v první polovině 17. století pobýval v poustevně při kostelu sv. Jana Křtitele v Hradci Králové společně s dalšími poustevníky. Obec mu poskytovala stravu za to, že ve své poustevně vyučoval vesnické děti. Již zmiňovaná kaple sv. Máří Magdalény byla během 30leté války zničena. V druhé polovině 17. století byla obnovena Karlem Adamem z Říčan, pánem z Lounovic. Byla u ní zřízena poustevna, kterou obýval poustevník.⁸⁶

V první polovině 17. století také do českého prostředí pronikají další vlivy, tentokrát ze španělského kláštera benediktinů Montserratu. Dle tohoto vzoru u nás vznikají celé poustevnícké hory s roztroušenými jeskyněmi poustevníků. Nejznámější byly Bezděz, Sloup a Příbram. V roce 1680 hrabě Ferdinand Hroznata Kokořovec z Kokořova začal s přestavbou hradu Sloup. Pravděpodobně z jeho iniciativy byla v pískovcové skále vytesána kaple a vytvořen labyrint jeskyní, kde pak pobývali poustevníci. Prvním známým poustevníkem byl bratr Konstantin.⁸⁷ Jeskyně na Sloupu byly přístupné prostřednictvím dřevěných stupňů podobných žebříkům, které se daly vytáhnout do výšky a poustevník tak mohl být nerušen ve svém rozjímání.⁸⁸

⁸⁴ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích IV díl, I. svazek: Kongregace a řeholní společnosti*, s. 108.

⁸⁵ ZAHRADNÍK, Pavel - Antonín Dominik Stoy a kongregace ivanitů. Zahradník, Pavel. In: *Bibliotheca Strahoviensis*. s. 70 - 72.

⁸⁶ SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrazy z dějin českých*. Díl I, s. 281 - 282.

⁸⁷ VOJTÍŠKOVÁ, Marie. Poustevnictví v českém baroku. Vojtíšková, Marie. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník*, s. 133 - 135.

⁸⁸ SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrazy z dějin českých*. Díl I, s. 283.

V současnosti se na cimbuří hradu nachází dřevěná socha poustevníka s dalekohledem. Jedná se o upomínku na poustevníka Samuela Görnera.⁸⁹ Také mnoho členů z různých řeholních kongregací se snažilo oprostít od klášterních společenství a zakládalo nové poustevny, ve kterých poté žili. Zásahu na tom má zejména rekatolizace, která prezentovala svaté anachorety v poušti jako vzor ukázkového křesťanského života. V 17. století náleželi poustevníci zpravidla k řádu benediktinů, františkánů nebo kapucínů, ale našli bychom mezi nimi i členy augustiniánů či pavlánů.⁹⁰

Konec 17. století a první polovina 18. století byla pro české poustevníky nadmíru příznivá, šlechtici i bohatí měšťané se doslova předháněli, kdo založí více poustev. Jedním z takových podporovatelů poustevnictví byl František Antonín Špork. Na svých pozemcích vystavěl nespočet poustev, například pod zámekem Lysé nechal postavit dvě poustevny, sv. Václava a sv. Františka. Na Vysokém vrchu u Kutné hory nechal zbudovat kapli sv. Jana Křtitele se třemi poustevnami, další poustevny budoval na svém panství v severních a východních Čechách. Poustevny také zřizoval Jan Norbert ze Šternberka (poustevna při kapli sv. Jana Křtitele v Bechyni) či hraběnka Eleonora Heissensteinová (poustevny v okolí města Dubé a Nového Perštýna).⁹¹

4.2 Ivanité

Velký nárůst počtu poustevníků měl i svá negativa. Nastávalo stále více sporů mezi světskými poustevníky a mnichy z klášterů, zejména ve věcech týkající se duchovních činností.⁹² Duchovním vadil nemravný život některých poustevníků, jejich odbývání práce a obohacování se. Docházelo dokonce ke krádežím a jiným výstřednostem. I když všechny pomluvy nebyly opodstatněné, byla stále jasnější potřeba pevné organizace a řádu pro české poustevníky. Z tohoto důvodu bylo založeno bratrstvo ivanitů, které mělo poměry mezi poustevníky napravit.⁹³ Tento zásadní krok pocházel zejména z iniciativy pražského arcibiskupa Františka Ferdinanda hraběte

⁸⁹ VOJTÍŠKOVÁ, Marie. Poustevnictví v českém baroku. Vojtíšková, Marie. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník*, s. 136.

⁹⁰ Tamt., s. 134.

⁹¹ SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrazy z dějin českých*. Díl I, s. 284.

⁹² Tamt., s. 284 - 285.

⁹³ ROŽMBERSKÝ, Petr; KRČMÁŘ, Luděk. *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji*, s. 11.

z Khünburgu. Tuto kongregaci potvrdil císař Karel VI. a papež Kliment XII. v roce 1725. Bratrstvo bylo pojmenováno podle prvního poustevníka sv. Ivana.⁹⁴

Stanovy ivanitů vypracoval Antonín Dominik Stoy, truhlář, učitel a písař z Jablonného (v některé literatuře uváděn jako Stey), který se poustevnickému životu začal věnovat po smrti své manželky a dětí, stal se též františkánským terciářem. 28. dubna v roce 1732 byla schválena jeho řehole *Lilium Convallium*. Regule vyšla v německém a českém jazyce, český překlad se zachoval z roku 1762. Regule se skládá ze 42 kapitol, podle počtu let, které Ivan strávil v pustině. Podmínkami vstupu do řádu byla plnoletost, předložení křestního listu, potvrzení svobodného stavu a dobrého chování. Při přijetí uchazeč obdržel nejprve poustevnický hábit a řeholní jméno. Kromě tří slibů - chudoby, čistoty a poslušnosti museli ivanité také složit slib samoty, kterým se zavázali, že nebudou bez důvodu opouštět svojí poustevnu. Řehole dále obsahovala přesně stanovený řád, kdy se má ivanita modlit, zpovídat, chodit k přijímání, přísný zákaz ženských návštěv, denní pořádek, jídlo, kde má být ivanita po smrti pohřben atd.⁹⁵ Od roku 1932 tedy každý poustevník v Čechách musel vstoupit do řeholní kongregace ivanitů, jinak v poustevně nemohl nadále zůstat.⁹⁶ Poustevníkům bylo také zakázáno žebrání a každému byl přidělen deputát, který měla dvorní čeleď. Tzn. obdobné množství potravin, jaké dostávala čeleď na panstvích. S některými organizačními složkami byly v řádu ale stále problémy. Bylo nutné zřídit komisaře (nadřízeného ivanitů, který by ale nebyl členem ivanitského bratrstva), dále vizitátora, který by organizaci vedl. A v případě velkého rozšíření kongregace také kustody, kteří by spravovali jednotlivé oblasti. Teprve v druhé polovině 30. let získala kongregace alespoň svého prvního komisaře ivanitského mecenáše Antonína Obyteckého z Obytec.⁹⁷

Z členů tohoto bratrstva můžeme jmenovat ivanity, kteří si postavili příbytek v Praze u sv. Jana Evangelisty na Rybníčku poblíž Slepé brány. Další poustevníci byli

⁹⁴ KOŠTÁL, Pavel. Poustevnictví na Blanensku. Košťál, Pavel. In: *Sborník Muzea Blansko / Blansko: Muzeum Blansko* (2001), s. 22.

⁹⁵ ZAHRADNÍK, Pavel - Antonín Dominik Stoy a kongregace ivanitů. Zahradník, Pavel. In: *Bibliotheca Strahoviensis*. s. 72 - 82.

⁹⁶ VOJTÍŠKOVÁ, Marie. Poustevnictví v českém baroku. Vojtíšková, Marie. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník*, s. 141.

⁹⁷ ZAHRADNÍK, Pavel - Antonín Dominik Stoy a kongregace ivanitů. Zahradník, Pavel. In: *Bibliotheca Strahoviensis*. s. 83 - 85.

na Vyšehradě, v Malé Chuchli a v Olšanech. Oblíbené bylo budování pousteven v pískovcových skalínách u Dolní Teplice blízko Adršpachu. Tu roku 1756 obýval pražský lékař Maxmilian Petersberg, který se pro poustevnický život rozhodl kvůli nešťastné lásce, vystavěl kapli sv. Marie a žil tu společně se dvěma jinými poustevníky z bratrstva ivanitů.⁹⁸

Ivanitské bratrstvo se zaměřovalo pouze na Čechy. Na Moravě i Slezsku mělo poustevnictví stále volnější podobu. Zpočátku lidé, kteří chtěli žít poustevnickým životem, ve většině případů skutečně vstupovali do této kongregace. Nicméně již od 2. poloviny 18. století se počet ivanitů snižoval a rostl počet poustevníků, kteří nebyli součástí tohoto uskupení.⁹⁹ Původní záměr této kongregace spojit všechny poustevníky pod jedno společenství, se nenaplnil. Jedním z hlavních důvodů byla pravděpodobně striktní pravidla ivanitské řehole oproti volnějším stanovám terciářů.¹⁰⁰ Ačkoliv se poměry mezi poustevníky do jisté míry zlepšily, stále docházelo k různým excesům. Jistý poustevník žil u hradu v Liticích. Více než duchovní život ho ale zajímaly poklady. Z nápisu nad jednou hradní brankou vyškral všechno zlato, podobně vyčerpал vodu z hradních cisteren, protože se domníval, že se v ní nachází zlato. Z poustevny ho vyhnalo domnělé strašidlo. Poustevník Ondřej Weber z poustevny poblíž Dešenic na Sušicku, poskytl v roce 1765 přístřeší tulákovi, který se zhlédl v poustevnickových hodinách a zavraždil ho. Při útěku poustevnu zapálil, za svůj čin byl popraven. Další rozhořčení vyvolal případ v poustevně na „Strouhance“ ve Svěbořicích u Mimoně, kde v druhé polovině 18. století pobýval poustevník Jeronym. Společně s ním tam žil mladík Alois Keyser, kterého nepřijali do kláštera. Později se ukázalo, že se jednalo o dívku Annu Keyserovou. Vrchlabický poustevník jménem Petr se sblížil s jednou vrchlabickou vdovou, která mu dokonce porodila dceru.¹⁰¹ Jiný ivanita žil v poustevně se svou sestrou a nevlastní matkou a do poustevny si vodil další ženy. Mravní obnově nepomohlo ani zavedení inspektorů, kteří měli na poustevníky dohlížet. Tyto a další

⁹⁸ SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrázky z dějin českých*. Díl I, s. 286 -289.

⁹⁹ KOŠTÁL, Pavel. Poustevnictví na Blanensku. Košťál, Pavel. In: *Sborník Muzea Blansko / Blansko: Muzeum Blansko (2001)*, s. 22.

¹⁰⁰ ZAHRADNÍK, Pavel - Antonín Dominik Stoy a kongregace ivanitů. Zahradník, Pavel. In: *Bibliotheca Strahoviensis*. s. 95.

¹⁰¹ SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrázky z dějin českých*. Díl I, s. 286 - 293.

mnohé prohřešky vedly panovnici Marii k Terezii 14. prosince 1771 k zákazu přijímání dalších členů mezi ivanity a celá kongregace byla podrobena intenzivní revizi.¹⁰²

Bratrstvo ivanitů, společně se všemi ostatními poustevníky ať už z řádu kartuziánů, kamaldulů a dalších, bylo zrušeno 16. ledna v roce 1782 císařem Josefem II. Poustevníci museli do 14 dní svléci svůj poustevnický oděv a ustříhnout si vousy. v případě, že zůstali jako kostelníci či hrobníci anebo učili ve škole, měli-li k tomu znalosti, byli nadále fundováni až do své smrti. Z pousteven se staly obyčejné světské budovy. Touto Josefskou reformou končí poustevnictví v Čechách.¹⁰³ Přesto několik málo poustevníků nařízení nerespektovalo, především po císařově smrti v roce 1790. V první polovině 19. století máme zprávy o mladíkovi, který poustevničil u zříceniny hradu Helfenburku u Bavora, nakonec ale musel poustevnu opustit, protože okrádal tamější lid. V 60 letech pobýval v jaroměřské krajině jistý Josef Volánek, který zemřel v roce 1886. Poslední zprávy máme o poustevníkovi Václavu Winklerovi, který pobýval v poustevně pod horou Kalvarií. Prodával lesní plody a vypěstovanou zeleninu. Zemřel v roce 1889.¹⁰⁴

4.3 Poustevnictví v současnosti

O stále popularitě poustevnictví svědčí evropské setkání eremitů, které se konalo před několika lety. Shromáždění se zúčastnilo 35 poustevníků ze šesti zemí, byli zde i zástupci České republiky.¹⁰⁵ Kodex kanonického práva neopomíjí poustevníky ani v současnosti. Jedná se o paragraf 1 a 2 v kánonu 603.

„1: Církev kromě institutů zasvěceného života uznává také poustevnický neboli anachoretický život, v němž křesťané důkladnějším únikem ze světa zasvěcují svůj život v mlčení, samotě, stálé modlitbě a pokání ke chvále Boží a ke spáse světa.“¹⁰⁶

¹⁰² ROŽMBERSKÝ, Petr; KRČMÁŘ, Luděk. *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji*, s. 17.

¹⁰³ ZAHRADNÍK, Pavel - Antonín Dominik Stoy a kongregace ivanitů. Zahradník, Pavel. In: *Bibliotheca Strahoviensis*. s. 97.

¹⁰⁴ SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrazy z dějin českých*. Díl I, s. 298 - 299.

¹⁰⁵ ROŽMBERSKÝ, Petr; KRČMÁŘ, Luděk. *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji*, s. 21.

¹⁰⁶ JAN PAVEL II., ed. *Kodex kanonického práva: úřední znění textu a překlad do češtiny = Codex iuris canonici*. [online]. Překlad Miroslav Zedníček. Praha: Zvon, 1992 [cit. 2019-04-23]. Kán 603: § 1, s. 94. Dostupné z: <http://pmr.op.cz/upload/varia/KODEX_KANONICKEHO_PRAVA_1983.pdf>.

„2: Právně je uznávána za poustevníka osoba, která se oddala Bohu zasvěcením života tak, že slibem nebo jinými pouty (závazky) se zavázala veřejně před diecézním biskupem k zachování tří evangelních rad a k tomu, že pod jeho vedením bude zachovávat vlastní způsob života.“¹⁰⁷

Právní legislativa byla vytvořena v roce 1983 na žádost samotných poustevníků a biskupů a navazuje na ustanovení z druhého Vatikánského koncilu. Podle ní poustevník spadá pod diecézního biskupa, přestože je tématem rozsáhlých diskuzí, zda-li biskup kontemplativnímu životu do takové míry rozumí. Vyloučené nejsou ani poustevnické kolonie v případě, že společenství nemá jednotná pravidla pro všechny poustevníky.¹⁰⁸ Jistou formou poustevnictví v současnosti mohou praktikovat také lidé, kteří se usídlením na samotě snaží uniknout každodennímu stresu a moderním technologiím. V tomto případě se už nejedná o poustevníky, o kterých měla tato práce pojednávat.¹⁰⁹

¹⁰⁷ JAN PAVEL II., ed. *Kodex kanonického práva: úřední znění textu a překlad do češtiny = Codex iuris canonici*. [online]. Překlad Miroslav Zedníček. Praha: Zvon, 1992 [cit. 2019-04-23]. Kán 603: § 2, s. 94. Dostupné z: <http://pmr.op.cz/upload/varia/KODEX_KANONICKEHO_PRAVA_1983.pdf>.

¹⁰⁸ LERCH, J. *Praktické aspekty poustevnického života v 21. století v České republice*, s. 19 - 25

¹⁰⁹ LEENEN, Maria Anna. *Jak se žije poustevníkům*, s. 7.

5 Hlavní představitelé poustevnictví v Čechách

5.1 Sv. Ivan

5.1.1 Prameny

Sv. Ivan (viz Obr. 1 sv. Ivan) je obecně pokládán za prvního českého poustevníka. Na rozdíl od sv. Prokopa a sv. Vintíře, o kterých bude v této části ještě pojednáno, je Ivanova existence předmětem mnoha dohadů.¹¹⁰ O jeho životě nás informují tři základní prameny: legenda Staroslověnská, Broumovská a Hájkova.¹¹¹

Stručné informace přináší Staroslověnská legenda, nazývaná také *Církevně-slovanská*. Originál legendy se nacházel ve svatojánské klášterní knihovně, ta byla ale několikrát zničena a díla nenávratně ztracena. Naštěstí bylo nalezeno pět rukopisů ze 17. století. Staroslověnská legenda posloužila jako základ pro zbylé legendy.¹¹²

Broumovská legenda byla pojmenována podle místa nálezu v broumovském klášteře. V současnosti se pro ni používá označení Kapitulní legenda. Její nejstarší opis pochází z druhé poloviny 15. století, druhý z 18. století z archivu pražského Klementina. Ještě koncem 19. století byly tyto texty známy, v současnosti není známo jejich umístění. Dochovaný je třetí opis, který je uložen ve svatovítské kapitulní knihovně, v archivu Pražského hradu. Jeho vznik se tradičně datuje do husitské doby, čemuž nasvědčuje jeho název *Contra hereticos* (Proti bludařům) a zmínka o Pražanech, kterou text obsahuje. J. Ševčík se domnívá, že autorem legendy by mohl být břevnovský mnich Bavor, který žil ve 14. století. Poukazuje i na podobnosti s legendou o sv. Vintíři.¹¹³ Rudolf Urbánek v kritice Kristiánovy legendy také připisuje autorství Bavorovi, shodně je i století, legendu jako takovou ovšem označuje za podvrh.¹¹⁴

Poslední pramen pochází od Václava Hájka z Libočan z *Kroniky české*. Obsah legendy se značně liší od předchozích. O tomto díle je všeobecně známo, že podává nepřesné údaje a některé pověsti jsou zcela vymyšlené. Proto se mnoho autorů

¹¹⁰ MAREŠ, V. František. Otázka svatoivanská. In: *Životopisy českých světců a přátel Božích*, s. 52.

¹¹¹ VLČEK, Emanuel. *Osudy českých patronů*, s. 187 – 189.

¹¹² ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 13 - 14.

¹¹³ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 16 - 17.

¹¹⁴ KORÁŇ, Ivo. Legenda a kult sv. Ivana. In: *Umění*, s. 219.

(například Dobrovský) nechtělo legendami o sv. Ivanovi zabývat, jelikož se domnívali, že jsou založeny na informacích z Hájkova díla.¹¹⁵

5.1.2 Život v legendách

Život sv. Ivana je zastřen mnoha záhadami. Připustíme-li tedy, že opravdu žil, pak stejně neznáme jeho původ ani příbuzenstvo. Někteří se domnívají, že pocházel z oblasti Haliče, Slezka anebo byl původu charvátského. Jako jeho otec je uváděn kníže Pribina, ale i kníže slovanských Obodritů Gostomysla. Abychom se vyhnuli těmto dohadům, rozebereme si tři základní prameny, které byly již zmíněny v předcházející části.¹¹⁶

5.1.2.1 Staroslověnská legenda

Tato legenda zprostředkovává setkání knížete Bořivoje se sv. Ivanem. Kníže na lovu postřelí laň, a ta ho zavede k Ivanovi, laň poté umírá. Stařec se Bořivoji představuje jako Ivan korvatský a sděluje mu, že v jeskyni přebývá již 42 let a poprvé se zde setkává s jiným člověkem a laň mu byla Bohem poslána k obživě. Ivan odmítá pozvání Bořivoje a žádá knížete o kněze. Od kněze přijímá Ivan svátosti a poté se vrací do pustiny, kde žil a sepisuje svůj příběh. Kníže ho po smrti nechal čestně pohřbit, kolem jeho hrobu se poté událo mnoho zázraků.¹¹⁷

E. Vlček, ale i další autoři (J. Dobner, F. Palacký, V. Novotný) se domnívali, že tato legenda vychází z Hájkovy legendy, a to většinou vedlo k odmítnutí sv. Ivana jako reálné historické osoby.¹¹⁸ Proti takovému názoru se zásadně vymezuje J. Ševčík, který tuto legendu pokládá za nejvýznamnější dokument svatoivanské úcty. Na tzv. *Rumjancevském opisu*, který se zachoval v Rusku, ukazuje, že legenda z Hájka nevychází, jelikož se v některých částech značně liší. Navíc v ní není zaznamenána nejpodstatnější část legend, a to je předání kříže od sv. Jana Křtitele.¹¹⁹ Ruský opis je významný i z jiného hlediska. Porovnání s jinými rukopisy provedl profesor Vašica. Tento rukopis se jako jediný liší ve stylu psaní, má nepřirozený slovosled a jednoduché

¹¹⁵ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 33 - 34.

¹¹⁶ BUBEN, Milan. Svatý Ivan. In: *Světcí spojují národy*. s. 46.

¹¹⁷ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 33 - 34.

¹¹⁸ VLČEK, Emanuel. *Osudy českých patronů*, s. 189.

¹¹⁹ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 37 - 38.

a primitivní vyjadřování. Nenajdeme v něm žádná zázračná uzdravení, žádné extrémnosti, ale prosté líčení skutečnosti. Navíc legenda vykazuje velké podobnosti s legendou o sv. Václavovi. Všechny tyto faktory svědčí o velké starobylosti textu. To samé platí o motivu laně, který mnohé autory vedl k přesvědčení, že se jedná pouze o zkopírování legendy o sv. Jiljí.¹²⁰ Z tohoto důvodu se odmítl zabývat ivanovskou legendou Dobrovský v roce 1807.¹²¹ Vašica tuto domněnku vyvrací, protože legenda o sv. Jiljí obsahuje mnoho rozdílností. Kromě toho motiv laně, která poskytuje světcům obživu, můžeme nalézt také u sicilského poustevníka Kalogera (5. století), poustevníka sv. Petra na hoře Athos (6. století), sv. Rodana a Colmanna v Irsku (6. století), sv. biskupa Pampfila v Abruzzách (7. století) a dalších.¹²² O tomto motivu máme záznamy pouze do 9. století. S postupným šířením cenobitského způsobu života se od tohoto námětu upustilo.¹²³

J. Vašica se snaží dále prokázat Ivanův původ. Navazuje na Gelasia Dobnera, který jako Ivanova otce určil obodritského krále Gestimula neboli také Gostomysla. To by znamenalo, že Ivan pocházel ze severních Obodritů, kteří sídlili mezi dolním tokem Labe a pobřežím Lubecké zátoky a patřil do jednoho z největších kmenů polabských Slovanů. O Gostomyslovi víme, že zemřel v roce 844 v boji proti Němcům. Podle jmen, která dal svým synům (Ivan, Sifrid a Evard) předpokládáme jeho křesťanský původ. v církevně-slovanské legendě se Ivan představuje jako Ivan *korvacký*, vzhledem k tomu, že je to v textu zmíněno několikrát, jistě nejde o chybu. Ivanův rodný kraj spadl pod *korvejský* klášter. Vašica se domnívá, že mohl pisatel udělat chybu a správně by se jednalo o *korvajský* klášter. Kdyby se Ivan stal mnichem v tomto klášteře, pak by musely existovat záznamy. Za třetího opata Adalgerta v roce 860 jako třináctý mnich vstoupil do kláštera jistý *Unuwanus* neboli *Unvanus*. Vašica se domnívá, že by se mohlo jednat o našeho světce Ivana. Mohlo dojít ke grafické chybě, navíc v té době bylo velmi rozšířené jméno Unvan a pisatel mohl zaměnit Ivanuse za Unvana.¹²⁴ Historik František Tichý se naopak domnívá, že označení *chorvatský* určuje příslušnost k západnímu

¹²⁰ VAŠICA, Josef. *České literární baroko: příspěvky k jeho studiu*, s. 79 - 82.

¹²¹ KOŘÁN, Ivo. Legenda a kult sv. Ivana. In: *Umění*, s. 219.

¹²² VAŠICA, Josef. *České literární baroko: příspěvky k jeho studiu*, s. 73 - 75.

¹²³ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 46.

¹²⁴ VAŠICA, Josef. *České literární baroko: příspěvky k jeho studiu*, s. 76 - 82.

ukrajinskému kmeni. V té době byl tento kmen označován jako *Chorvaté* (Charvaté). Toto označení se přestalo používat až v 11. století.¹²⁵ Václav Krolmus ve svém díle *Život svatého Ivana, králeviče Horvatského, poustevníka a patrona českého pod skálou nad potokem Lodenicí, na Berounsku* z roku 1850 označuje za světcova otce Gestimula (krále Dalmátského neboli Horvátského).¹²⁶ Nejméně věrohodnou domněnku o světcově původu poskytl Fr. V. Sasinka, který se domníval, že Ivan má původ v Bílém Uhersku u Malých Karpat tzn. na dnešním Slovensku. V tomto případě by jeho otec byl kníže Pribina.¹²⁷

Stáří legendy také dokládá označení Bořivoje jako moravského knížete, které se v legendě nachází. „*Bořivoj kníže moravský, křesťan vyznání řeckého.*“ Na tento fakt upozorňuje také F. Tichý. Z toho bychom mohli vyvodit, že legenda byla sepsána člověkem, který žil v době Velkomoravské říše, tedy mezi léty 830 - 906. Ani označení vyznání řeckého nezpůsobuje v tomto kontextu žádný problém, protože k rozkolu církve došlo až později.¹²⁸

Ševčík se domnívá, že legenda musela být sepsána nejdéle do roku 1069, některé indicie nasvědčují tomu, že mohla být napsána ještě před svatováclavskou legendou. Od roku 1030-33 vlastnili Ivanovou poustevnu benediktinští mniši, jejich blízký vztah se Sázavou je známý. Z tohoto důvodu se Ševčík domnívá, že právě na Sázavě mohla být sepsána staroslověnská verze této legendy. Odtud se pak rozšířila na východ, kde se zachoval její nejvýznamnější opis.¹²⁹

5.1.2.2 Kapitulská legenda

Největší studnicí informací je Kapitulská legenda. Ivan, urozený muž, příbuzný uherského krále Štěpána, si uvědomil pomíjivost života a rozhodl se sloužit Bohu životem poustevníka v uherské poušti. Tam měl strávit celých 10 let. Z obavy, aby ho jeho bratři nenašli, se přesunul na jiné místo. Usadil se v jeskyni vedle řeky Loděnice v Čechách. Jeskyni obývali d'áblové, se kterými Ivan bojoval, přemoci tato pekelná

¹²⁵ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 39.

¹²⁶ KROLMUS, Václav. *Život svatého Ivana, králeviče Horvatského, poustevníka a patrona českého pod skálou nad potokem Lodenicí, na Berounsku*, s. 15.

¹²⁷ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 84.

¹²⁸ Tamt., s. 39.

¹²⁹ Tamt., s. 40.

stvoření se mu nedařilo, a tak chtěl jeskyni opustit. V tu chvíli se mu zjevil sv. Jan Křtitel a předal mu kříž, kterým Ivan d'ábly vypudil, zůstala po nich jen veliká díra. Světec mu také předpověděl, že se setká s knížetem Bořivojem a má ho požádat, aby po jeho smrti z jeskyně vytvořil kostel k uctění Panny Marie a sv. Kříže a patronem učinil sv. Jana Křtitele. Ivan se živil kořínky a lesními plody, které k jeho obživě nestačily, proto mu Bůh poslal laň, která poustevníkovi poskytovala mléko. S knížetem se Ivan opravdu setkal. Když byl kníže Bořivoj na lovu jelena, připletla se mu do cesty Ivanova laň. Kníže ji postřelil a zraněná laň běžela k poustevníkovi jeskyni. Ivan se za laň pomodlil a její rána se okamžitě zacelila. Bořivoj poznal, že před ním stojí svatý muž a chtěl, aby šel poustevník s ním na jeho hrad Tetín. Ivan odmítl, zpravil knížete o žádosti Jana Křtitele a požádal ho, aby o něm nikomu neřikal a už se sem nikdy nevrátil. Na Tetíně Bořivoj podlehl naléhání své manželky Ludmily a vyzvěděl jí o světci. A tak poustevníka navštívila i Ludmila, která Ivanovi slíbila, že už ho nenavštíví, když se alespoň jednou na Tetíně objeví. A tak královskou rodinu světec na hradě jednou navštívil. O pobytu světce na Tetíně legenda praví jen to, že tam pobyl jednu noc a s knížetem a jeho chotí probíral záležitosti víry. Zpátky se vracel Ivan přes ves Hodyni, kde si odpočinul na hrbolatém kameni a kámen se vytvaroval, aby se zbožnému muži sedělo pohodlněji. Pasáci se mu začali posmívat kvůli jeho sešlému vzhledu a jeden po něm hodil kámen, až světce na temeni do krve zranil. Jistý sedlák z Hodyně si toho všiml a pasáky zahnal. Sedlák chtěl Ivana pohostit ve svém domě, ale světec odmítl, alespoň si půjčil sedlákovu koně. Kůň se pak sedlákovi vrátil sám, mnohem krásnější a silnější než byl předtím. Ivan strávil v jeskyni zbytek svého života, když vycítil příchod své smrti, pocítil obavu z opuštění tohoto světa bez církevních svátostí. Bůh vyslyšel jeho obavy a zprostředkoval sv. Ludmile sen, ve kterém světec umírá a je třeba se postarat o jeho pohřeb. Ludmila vyslala za světcem kaplana Pavla. Kaplan poskytl Ivanovi pokání, Kristovo tělo a poslední pomazání, poté světec umírá. Kaplan ho pohřbil v jeskyni, kterou nechal Bořivoj vysvětit podle přání sv. Jana Křtitele.¹³⁰

Legenda nově přináší informace o životě sv. Ivana před tím, než se setkal s Bořivojem. Další část (lov knížete Bořivoje, jeho setkání s Ivanem, pozvánka na Tetín)

¹³⁰ TOMEK, V. Václav. *Ze života českých poustevníků*, s. 5 - 13.

odpovídá informacím ze staroslověnské legendy. Ostatní části přináší nové informace (setkání s pastevci a zázrak s koněm).¹³¹ V této legendě se dozvídáme, že Ivan pochází z Uher a je příbuzný krále Štěpána. Profesor Vašica, ale i J. Ševčík se domnívají, že tyto údaje se do legendy dostaly omylem a náleží k poustevníkovi Vintířovi.¹³² Navíc kdyby byl Ivan opravdu příbuzným krále Štěpána, nemohl by se setkat s knížetem Bořivojem ani jeho chotí, protože by to z časového hlediska nebylo možné.¹³³

Jedna z častých výhrad, popírající Ivanovu existenci, je také datace Kapitulského rukopisu, který pochází až z druhé poloviny 15. století (r. 1469). I. Kořán tento fakt naopak považuje za důkaz Ivanovy existence. Jak jsme již řekli, tento rukopis spadá do doby husitské a je zaměřen proti přijímání podobojí. Je velmi nepravděpodobné, že by takovou snahu katolíci postavili na vymyšleném neznámém světcí. Tuto situaci Kořán porovnává se sv. Volfgangem, aby ukázal, jak církev přistupovala k novým kultům, které vznikaly spontánně. Sv. Volfgang nikdy v Čechách nebyl, přesto byl u jihočeského Kájova uctíván poutními cestami k posvátnému kameni. V polovině 15. století bylo jeho poutní místo zrušeno, zázraky označeny za ďáblový výjev a svatyně zbořeny. Uctívání tohoto světce bylo zakázáno pod trestem exkomunikace z církve. Zatímco Ivanův zázrak spojený s jeho otisky v kameni přetrval v jeskyni do současnosti.¹³⁴

5.1.2.3 Hájkova legenda

Hájkova legenda začíná známým motivem, ve kterém se poustevník setkává s knížetem Bořivojem na lovu. V této verzi kníže nejdříve laň postřelí a pak ji probodne mečem a laň umírá. Přichází poustevník Ivan, který svým vzhledem vyděsí knížete i jeho služebníky. Ivan s knížetem rozmlouvá ve své jeskyni. Představuje se jako Ivan, ze země Charvátské, jeho otec je Gestimulus a matka Elzaběta (Alžběta) a v jeskyni je již 42 let, žádný člověk ho tu ještě nespátřil a laň mu sloužila k obživě. Kníže usoudí, že se jedná o zbožné muže a chce, aby s ním odjel na Tetín a požehnal jeho manželce. Na to světec odpovídá, že neumí jezdit na koni. Bořivojovi je líto mrtvé laně, Ivan ho

¹³¹ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 41 - 42.

¹³² VAŠICA, Josef. *České literární baroko: příspěvky k jeho studiu*, s. 70.

¹³³ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 41.

¹³⁴ KOŘÁN, Ivo. Legenda a kult sv. Ivana. In: *Umění*, s. 219 – 220.

vyzývá, ať ji vezme s sebou a nakrmí jejím masem chudé. Na hradě vypráví Bořivoj své choti s kým se setkal. Druhý den posílají za světce kněze a kaplana Pavla, který přivádí světce na oslovi na hrad. Na hradě světce odmítá všechny nabízené pokrmy, požehná panovnické rodině a vrací se ještě téhož dne do své jeskyně. Záhy navštívuje Ivana kněz Pavel, jak ho světce požádal. Ivan se mu vyzpovídá ze svých hříchů, opakuje, že je synem charvátského krále Gestimula a že se setkal se sv. Janem Křtitelem, který mu dal kříž, aby jím vyhnal zlé duchy a mohl na tomto místě zůstat. Tentýž kříž předává kaplanovi, aby ho dal svému panovníkovi, posilní se tělem a krví boží a umírá. Pohřben byl ve své jeskyni tak, jak si přál. Bořivoj nechal jeskyni vysvětit sv. Janu Křtiteli a nechal zde zbudovat klášter.¹³⁵

J. Vašica se domnívá, že Hájek čerpal ze dvou pramenů, které spojil dohromady. Tím máme na mysli latinskou a slovanskou legendu. To je důvod, proč se Ivan přestavuje jako syn knížete Gestimula na počátku knížeti Bořivoji (latinská legenda) a pak znovu při zpovídání knězi Pavlovi (slovanská legenda).¹³⁶ Pokud odstraníme emotivně působící momenty až po návrat Ivana z Tetína, tak si můžeme povšimnout, že Hájkova legenda má společné jádro s legendou staroslověnskou až na drobné odchylky. Ve zbylé části Hájek zřejmě použil latinský pramen z mladšího období, ke kterému mohl mít jako kaplan na Karlštejně a později farář na Tetíně přístup. Tento pramen už je plný nadpřirozených prvků, aby Ivan odpovídal ideálu světce. Ševčík se navíc domnívá, že i když Hájek psal text podle strohé Staroslověnské legendy, některé části upravil a vylepšil, aby byla legenda zajímavější.¹³⁷ Ivo Kořán udává určitá specifika, která se v Hájkově díle objevují vzhledem k jeho funkci a mohou vycházet z tehdejší tradice. Jedná se o způsob zabití laně, věnování jejího masa chudým a světce cestu na oslu. I když je těžké uvěřit, že by urozený muž neuměl jezdit na koni. Jisté je, že Hájek neznal Kapitulský text, protože neochvějně uvádí, že Ivan přijímal podobojí.¹³⁸ Předání kříže od sv. Jana Křtitele je patrně přídavek, kterým obohatili legendu benediktinští mniši, alespoň podle názoru J. Ševčíka. Tento motiv je unikátní, protože ho nenajdeme ve spojitosti s žádným jiným světce. Jedná se

¹³⁵ HÁJEK Z LIBOČAN, Václav a Jan LINKA. *Kronika česká*, s. 177 - 179.

¹³⁶ VAŠICA, Josef. *České literární baroko: příspěvky k jeho studiu*, s. 81.

¹³⁷ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 44.

¹³⁸ KOŘÁN, Ivo. *Legenda a kult sv. Ivana*. In: *Umění*, s. 223.

o nejoriginálnější prvek svatoivanské legendy, který byl přidán k původnímu jádru legendy staroslověnské.¹³⁹

5.1.3 Zázraky

Většina zázraků sv. Ivana se měla stát u jeho jeskyně a hrobu. Některé zázraky můžeme ale nalézt i za jeho života. Zajisté nejvýznamnějším zázrakem je darování kříže od sv. Jana Křtitele. Podle legendy byla jeskyně, ve které se poustevník usadil plná zlých duchů, kteří ho rušili v rozjímání. Ivan se snažil s ďábly bojovat, bylo to však nad jeho síly, a proto se rozhodl jeskyni opustit. Cestou potkal sv. Jana Křtitele, který mu daroval svatý kříž, s jeho pomocí Ivan duchy z jeskyně nadobro vyhnal. Podle pověsti vzal na sebe poslední zlý duch podobu lva, kterému šlehaly z tlamy plameny. Ivan mu kříž zarazil do tlamy a ďábel uprchl. Ve skále po něm zůstala jen díra.¹⁴⁰ V Kapitulské legendě se nachází další dva zázraky. První je spojen s Ivanovým kamenem, který změnil svůj tvar, aby se světcovi lépe sedělo. Pověstný je také kámen, kterým byl světec zasažen do hlavy a jeho krev z něho nikdy nezmizela. Druhý se týká koně, kterého hospodář z Hodyně světcovi zapůjčil, kůň se svému majiteli vrátil mnohem krásnější a silnější než byl před tím.¹⁴¹

Nejvíce zázraků máme zaznamenáno z 16. a 17. století. Jednalo se především o zázraky, které se udály v Ivanově jeskyni. Takových svědeckvích bychom našli stovky. Nejčastěji byly uzdravovány bolesti hlavy, zlomeniny, onemocnění žil nebo trávicího ústrojí. Několikrát je uvedeno i vzkříšení mrtvých.¹⁴² Za čarovné je označováno i samotné světcovo lože v jeskyni, jenž mělo pomáhat od bolestí hlavy.¹⁴³ Mnohé zázraky jsou spojeny s pramenem vyvěrajícím poblíž jeskyně. To byl také hlavní důvod, proč zde byly vybudovány lázně.¹⁴⁴

Za druhé světové války se na Ivana ve stavu nouze obrátili i obyvatelé sv. Jana pod Skalou. Gestapo se domnívalo, že místní schovávají zbraně a partyzány.

¹³⁹ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 48.

¹⁴⁰ BRIDEL, Bedřich. *Život svatého Ivana, prvního v Čechách poustevníka a vyznavače, [z historií sebraný] / od Bedřicha Bridela z Tovaryšstva Ježíšova; podle tisku z roku 1657 vydal [a poznámkami opatřil] Josef Vašica*, s. 50 - 51.

¹⁴¹ TOMEK, V. Václav. *Ze života českých poustevníků*, s. 12 - 13.

¹⁴² ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 98 - 99.

¹⁴³ KOŘÁN, Ivo. *Legenda a kult sv. Ivana*. In: *Umění*, s. 233.

¹⁴⁴ BUBEN, Milan. *Svatý Ivan*. In: *Světcí spojují národy*, s. 48.

Na světcův svátek (25. června) v roce 1942 vojáci vesnici obklíčili a celou ji prohledali. Pátrání neunikl ani světcův hrob, vojáci ale nic nenašli a odjeli. I přes to, že v lese se opravdu schovávala skupina partyzánů, v obci byla ukryta vysílačka a jeden občan vlastnil ilegálně zbraň. Místní se domnívají, že sv. Ivan vyslyšel jejich modlitby a nenechal je napospas nepřátelům.¹⁴⁵

5.1.4 Kult

Poustevníkovi byla úcta prokazována hned po jeho smrti. Ivan byl nazýván světcem, přestože nebyl nikdy kanonizován. Z důvodu nedosažení kanonizace, je mu církevně povolena úcta pouze ve svatém Janu pod Skalou. Datum jeho svátku je 25 června.¹⁴⁶

V roce 1030 kníže Oldřich věnoval kapli (podle legendy vystavěnou knížetem Bořivojem) a jeskyni i s přilehlým okolím benediktinskému klášteru na Ostrově. Mniši ke kapli přistavěli klášter a kostel. Kostel nazvali sv. *Jan v Jeskyni*, v současnosti je kostel nazýván sv. *Jan pod Skalou*¹⁴⁷. Podle Václava Krolmuse kapli mnichům postoupil Břetislav I. ještě za života svého otce Oldřicha v roce 1033.¹⁴⁸ Věrohodnější informace máme z potvrzovací listiny Otakara I. vydanou benediktinskému klášteru na Ostrově u Davle v roce 1205. Tato listina potvrzuje nabyté statky od doby založení v roce 999 Boleslavem III. Podle tohoto pramene jeskyni, poustevnu, hrob i kapli věnoval mnichům Břetislav I. v roce 1037. Jiný průběh událostí zprostředkovává Dalimilova kronika, která uvádí, že založení kostela je spojeno s bitvou u Loděnice v roce 1179. Další informace o klášteře máme až po roce 1420, kdy se do něj přesídlili mniši z ostrovského kláštera, který byl zničen.¹⁴⁹ O Ivanově uctívání již ve 14. století svědčí urbář, kteří se nám dochoval z roku 1380. Kromě seznamu předmětů a knih ze sv. Jana pod Skalou v něm nalezneme také jedinečnou sbírku kázání *libelli sermoniales*.¹⁵⁰

¹⁴⁵ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 102.

¹⁴⁶ MAREŠ, V. František. Otázka svatoivanská. In: *Životopisy českých světců a přátel Božích*, s. 52.

¹⁴⁷ BUBEN, Milan. Svatý Ivan. In: *Světcí spojují národy*, s. 47.

¹⁴⁸ KROLMUS, Václav. *Život svatého Ivana, králeviče Horvatského, poustevníka a patrona českého pod skalou nad potokem Lodenicí, na Berounsku*, s. 27.

¹⁴⁹ VLČEK, Emanuel. *Osudy českých patronů*, s. 189 - 190.

¹⁵⁰ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 85 – 86.

V 15. století podporoval Ivanův kult Oldřich Zajíc z Hazenburka. Tento šlechtic poskytl finanční prostředky na výstavbu nového jeskynního kostela u Ivanovy poustevny. Některé ještě dřevěné budovy kláštera nahradil zděnými a okolo kláštera nechal postavit zeď. Jeho erb byl zapracován do klášterního znaku.¹⁵¹

Svatoivanská legenda se dostává do širokého povědomí až v 16. a 17. století, protože do té doby byla uchovávána v uzavřeném benediktinském prostředí. Přelom 16. a 17. století poskytl největší možnosti rozvoje kultu, v tomto období byl hledán národní svátec, který by vyhovoval katolíkům i protestantům. Mezi prvními se o poustevníka zajímal Hájkův vrstevník a kanovník pražské kapituly Šimon Fagellus - Bouček (1473 - 1549). Ke svatoivanovské účtě přispěl rozsáhlou básní, která zdůrazňuje pohostinnost Ivanova útulku a výjimečnou krajinu. V 16. století byla také přeložena do latiny ivanovská legenda v Hájkově pojetí pražským jezuitou Mikulášem Sailusem.¹⁵² V roce 1589 byly nalezeny Ivanovy ostatky ve Svatém Janu pod Skalou z iniciativy opata Víta Hüfffla. O české světcce se zajímal také Rudolf II., který je stejně jako jezuité používal k obraně katolictví. Ivanovi věnovali pozornost i příslušníci Rudolfova dvora. Patřil k nim Don Quillén a Dan Clemente, který vybudoval Ivanovi náhrobek v kostele, vyzdobený umělecky kovanými mřížemi. Mříže se bohužel nedochovaly. Dalším Ivanovým ctitelem byl velitel Rudolfových vojsk Heřman Kryštof Russworm. Císař ho podezřívával ze sympatií k přijímání podobojí, proto v roce 1602 pod svatoivanskou skálou nechal Russworm vybudovat kříž s oltářem a sochu sv. Jana Křtitele a sv. Ivana z mramoru. V roce 1714 vznikla nad tímto sousoším kaple sv. Kříže.¹⁵³ Jiří Bartold Pontan z Braitenberka přeložil Kapitulskou legendu do češtiny, němčiny a latiny. Významný je český překlad, zbylé překlady volně upravil podle vlastního uvážení a zakomponoval do nich Hájkovu legendu.¹⁵⁴ V roce 1602 vydal knihu *Hymny o sv. patronech království Českého*, kde se nachází také báseň o sv. Ivanovi.¹⁵⁵

¹⁵¹ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 87.

¹⁵² KOŘÁN, Ivo. Legenda a kult sv. Ivana. In: *Umění*, s. 229 – 230.

¹⁵³ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 88 - 90.

¹⁵⁴ KOŘÁN, Ivo. Legenda a kult sv. Ivana. In: *Umění*, s. 230.

¹⁵⁵ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 90.

Po vyzvednutí světcových ostatků nabýval Ivanův kult na síle. Místo Ivanova odpočinku se stalo hojně navštěvovaným poutním místem, poutí se účastnilo velké množství lidí. V roce 1612 poctil návštěvou světcův hrob i císař Matyáš se svojí manželkou Annou. Císař věnoval klášteru relikviář ve tvaru paže a jeho manželka vyzdobila světcův hrob.¹⁵⁶ Císařovna také nechala v kostele vytvořit oltář z bílého mramoru. Doložené jsou také návštěvy císaře Ferdinanda II., Ferdinanda III. a Leopolda I.¹⁵⁷

Po bitvě na Bílé hoře byla svatoivanská legenda používána jako doklad přirozeného přijímání pod jednu. Během 30leté války propagoval kult Matouš Sobek z Bilenberka (1618 - 1675), nejdříve se stal opatem ve sv. Janu pod Skalou, poté biskupem královéhradeckým a v roce 1668 arcibiskupem pražským. Sobek zorganizoval velkou přestavbu kláštera a zadní části jeskyně. Základní kámen k baroknímu kostelu sv. Jana Křtitele byl položen samotným císařem Leopoldem I. Přestavba kostela byla dokončena v roce 1661, celý klášter až v letech 1726 - 31. Sobek zamýšlel vybudovat z kláštera centrum rekatolizace Čech a podpořit to Ivanovým kultem, stejný záměr měl i se svatovítskou katedrálou. Jeho pokusy ztroskotaly, protože Ivana jako národního světce nahradil Jan Nepomucký.¹⁵⁸ Z doby, kdy byl Sobek arcibiskupem, pochází všechna vyobrazení sv. Ivana ve svatovítské katedrále. Můžeme zmínit jeho pozlacenou sochu v nadživotní velikosti či jeho podobiznu na bočních dveřích katedrály.¹⁵⁹ Sobek byl také mylně považován za autora díla *Život svatého Ivana prvního v Čechách poustevníka a vyznavače*. Dílo pochází z roku 1657 a pravým autorem je Bedřich Bridel.¹⁶⁰ Ivan je zobrazován společně s ostatními českými patrony až do počátku 18. století. Můžeme ho vidět v díle K. Škréty, na řezbách Jana Brokofa v tachovském farním kostele či na Stevensově fresce Pražské kaple na Svaté hoře. Výjimečně je světec vyobrazen samostatně na velké řezbě od Brokofů ve františkánském klášteře ve Voticích. V první polovině 18. století jeho sochu nalezneme ještě na Karlově

¹⁵⁶ VLČEK, Emanuel. *Osudy českých patronů*, s. 191.

¹⁵⁷ KROLMUS, Václav. *Život svatého Ivana, králeviče Horvatského, poustevníka a patrona českého pod skalou nad potokem Lodenicí, na Berounsku*, s. 28.

¹⁵⁸ VLČEK, Emanuel. *Osudy českých patronů*, s. 191 – 192.

¹⁵⁹ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 94 - 95.

¹⁶⁰ VAŠICA, Josef. *České literární baroko: příspěvky k jeho studiu*, s. 61.

mostě.¹⁶¹ Světec je zde součástí sousoší známého pod názvem *Skupina svatých trinitářů*. Dílo si objednal u F. M. Brokofa hrabě František Thun jako poděkování za odvrácení morové katastrofy. Poustevník je obvykle zobrazován s dlouhými vousy a kápí na hlavě. Mezi jeho atributy patří laň, kříž, parohy, hůl.¹⁶²

V 18. století je Ivanův výskyt mezi českými patrony téměř nulový, Ivanův kult je odsouván do pozadí. Nadále s jeho propagací pokračovali opati ze sv. Jana pod Skalou, kteří podporovali vydávání oslavných textů, básní a legend. V roce 1717 vzniká rukopis *Královská poušť krále Charvátského sv. Ivana svatostí, ctností a zázraky založená královskými milostmi a dary knížat a králův českých též císařův římských zvelebená, jakož také jejich královským navštívením ozdobená aneb Historie Svato-Ivanská a starožitném a knížecím kostelu a klášteřu sv. Jana pod Skalou a sv. Jana na Ostrově v desaterém věku přestavené aneb na deset dílů rozdělená, k potěšení všem milovníkům a ctitelům královské Svato-Ivanské pouště na světlo vydaná*. Obsáhlý rukopis přesahoval 500 stran, podobně rozsáhlé dílo napsal pozdější opat Eugenius Prudík, známý propagátor svatoivanského kultu. Jeho dílo o sv. Ivanovi *Florilegium Ivaneum (Sbírka květů Ivanských)* čítalo dokonce přes 600 stran. Předpokládá se, že tento rukopis měl sloužit k Ivanově kanonizaci, nikdy však nebyl vydán tiskem stejně jako další díla tohoto autora.¹⁶³ V první polovině 18. století vzniká již zmíněný poustevnický řád nazývaný po vzoru světce *ivanité*. Toto společenství bylo již roku 1782 zrušeno císařem Josefem II. a v roce 1785 byl zrušen i klášter.¹⁶⁴ Zrušení kláštera mělo zásadní vliv i na světcův kult. V polovině 18. století světcův kult upadá, ubývá i poutí konaných ke světcově hrobu. Úctu světci prokazují kolem poloviny 18. století alespoň chorvatští vojáci, kteří u nás pobývali za první a druhé slezské války.¹⁶⁵

Kult se opětovně rozvíjí v 19. století. Poutě k Ivanovu hrobu se znovu stávají populárními a vábí mnoho lidí. V polovině 19. století vychází *Život svatého Ivana, králeviče Horvátského, poustevníka a patrona českého pod skálou nad potokem Lodenicí, na Berounsku*. Toto dílo vychází především z Hájkovy legendy. Autor vypráví

¹⁶¹ KOŘÁN, Ivo. Legenda a kult sv. Ivana. In: *Umění*, s. 232.

¹⁶² BUBEN, Milan. Svatý Ivan. In: *Světcí spojují národy*, s. 48.

¹⁶³ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 95 – 96.

¹⁶⁴ BUBEN, Milan. Svatý Ivan. In: *Světcí spojují národy*, s. 48.

¹⁶⁵ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 96 – 97.

Ivanův příběh, který je obohacen různými přídávky, které se v původních legendách nenacházejí. Například, když se Ivan vrací z Tetína, nezraní jej pastýři, ale pohanští kněží jako pomstu za to, že vyhnal pohanské duchy z jeskyně.¹⁶⁶ Ivan se stává oblíbeným námětem českých básníků Nejznámější básně pochází od představitele českého romantismu Karla Hynka Máchy. Mácha napsal eposej *Ivan*, báseň o pěti odděleních, která však nikdy nebyla dokončena. Obsahuje úvodní báseň *Vpřevod* (později nazvána *Poutník*), *Ivan a Svatý Ivan*. S touto eposejí zaznamenal Mácha svůj první velký úspěch. Světec ho inspiroval také k napsání jiné básně, kterou nazval *Poustevník*, ta již ale není součástí tohoto cyklu.¹⁶⁷ V 19. a 20. století vycházejí další básně či písně, které jsou inspirovány sv. Ivanem. V roce 1898 vzniká sousoší českých patronů od Josefa Myslbeka. V čele je sv. Václav, společně se sv. Ludmilou, sv. Vojtěchem, sv. Prokopem a sv. Ivanem. Kvůli církevním námitkám byla ale socha sv. Ivana nahrazena sochou sv. Anežky.¹⁶⁸

Na konci 20. století světcovy ostatky podrobil antropologickému výzkumu E. Vlček. Mezi ostatky sv. Ivana se nachází také kosterní pozůstatky dvou neznámých mužů. Z ostatků které připisujeme sv. Ivanovi, můžeme vyvodit, že se dožil 50 - 55let, byl střední postavy o výšce 170cm. V kostní tkáni byl objeven krystalický materiál, který naznačuje, že Ivan trpěl pseudodnou, což by potvrzovalo jeho dlouhodobý život ve vlhké jeskyni. Nyní jsou ostatky uloženy v kostele sv. Jana Křtitele ve Svatém Janu pod Skalou.¹⁶⁹

Ve 21. století pokračují v rozvíjení Ivanova kultu obyvatelé obce ve Svatém Janu pod Skalou. V roce 1996 obec vyhrála Modrou stuhu za nejlepší kulturní a společenský život ve středočeském regionu. Každoročně se v obci koná svatoivanská pouť poslední víkend v červnu. Památky spojené se svatým Ivanem jsou průběžně opravovány a v roce 2018 byl kostel sv. Jana Křtitele, jeskyně i klášter prohlášen za Národní kulturní památku.¹⁷⁰

¹⁶⁶ KROLMUS, Václav. *Život svatého Ivana, králeviče Horvatského, poustevníka a patrona českého pod skalou nad potokem Lodenicí, na Berounsku*, s. 23 - 25.

¹⁶⁷ VAŠICA, Josef. *České literární baroko: příspěvky k jeho studiu*, s. 66.

¹⁶⁸ ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*, s. 179.

¹⁶⁹ VLČEK, Emanuel. *Osudy českých patronů*, s. 194 - 206.

¹⁷⁰ Město Svatý Jan pod Skalou. *Svatý Jan pod Skalou*. [online]. poslední revize 27.03.2019 [cit.2019-04-09.]. Dostupné z: < <https://www.svatyjan.cz/> >.

5.2 Sv. Prokop

5.2.1 Prameny

S životem sv. Prokopa (viz Obr. 2 sv. Prokop) nás seznamují Svatoprokopské legendy. Nejstarší takovou legendou je tzv. Menší legenda, latinsky *Vita minor*, která byla sepsána v Sázavském klášteře někdy v první polovině 12. století. Originál se nezachoval, čerpáme z jejích opisů, kterých vzniklo hned několik.¹⁷¹ Podle V. Chaloupeckého měla být nejstarší prokopskou legendou *Vita antiqua*. Tento názor je v dnešní době již překonán.¹⁷² Mnozí autoři (J. Pekař, V. Novotný i V. Chaloupecký atd.) se domnívají, že Menší legendě předcházela staroslověnsky psaná starší legenda, ze které Menší legenda vychází.¹⁷³ Pokud staroslověnská legenda existovala, pak musela být dle P. Sommera napsána do roku 1067.¹⁷⁴ Další pramen poskytl neznámý sázavský mnich v druhé polovině 12. století. Jeho základem je *Vita minor*, která je ale obohacena o nové informace, mnich tedy musel mít k dispozici ještě jiné prameny. Na konci 13. století vzniká ještě *Vita Antiqua*. A z doby Karla IV. se nám dochovala *Vita maior* a česká svatoprokopská legenda. Fundamentálním prvkem všech těchto legend je ale stále *Vita Minor*. V závislosti na období vzniku pramenů, ztrácejí stářím na věrohodnosti.¹⁷⁵ Upravování a vylepšování legend bylo pro středověk více než charakteristické. Z toho důvodu je často velmi těžké odlišit skutečnost od smyšlenek.¹⁷⁶

5.2.2 Život

Životopisu sv. Prokopa je věnován jen velmi krátký úvod legendy *Vita Minor*, zbývající část popisuje světcovy zázraky. Legenda zdůrazňuje, že světec je národností Čech.¹⁷⁷ „Byl tedy blažený opat Prokop, rodem Čech.“¹⁷⁸ Jedná se o fakt, který žádný

¹⁷¹ SLÁMA, Jiří. Svatý Prokop - život v legendě a ve skutečnosti. In: *Svatý Prokop Čechy a střední Evropa*, s. 99.

¹⁷² CHALOUPECKÝ, Václav; Bohumil RYBA. *Středověké legendy prokopské: jejich historický rozbor a texty*, s. 14.

¹⁷³ KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 38.

¹⁷⁴ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 142.

¹⁷⁵ SLÁMA, Jiří. Svatý Prokop - život v legendě a ve skutečnosti. In: *Svatý Prokop Čechy a střední Evropa*, s. 99 - 100.

¹⁷⁶ KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 37 - 38.

¹⁷⁷ *Středověké legendy o českých světcích* / [uspořádání, příprava textu, komentář a vysvětlivky Jaroslav Kolár a Markéta Selucká], s. 177.

autor nezpochybňuje, dokonce neexistují ani žádné informace o tom, že by Prokop za svého života cestoval do cizích zemí. Problematické je ale samotné světcovo jméno, protože je řeckého původu. V 11. století se taková jména vyskytovala na našem území jen velmi ojediněle. Je možné, že Prokop své jméno Prokopios získal až se vstupem do mnišského řádu.¹⁷⁹

Legenda neudává přesné místo světcova narození, to však doplňuje sázavský mnich, který jako světcovo rodiště označuje ves Chotouň. „*Tehdy za času řečeného knížete **Oldřicha**, muže, jenž velmi ctil službu Bohu, žil poustevník jménem **Prokop**, rodem Čech ze vsi Chotouně.*“¹⁸⁰ Ves Chotouň leží asi 7 km východně od Českého Brodu. Světce nám v ní dodnes připomíná studánka sv. Prokopa, údajný statek, kde se světec narodil a kostel sv. Prokopa. V kostele se nachází obraz, který světce zobrazuje v opatském rouchu. Autorem díla je J. V. Hellich.¹⁸¹ Z pramenů je nám známé přesné datum světcova úmrtí 25.3. 1053, datum narození dodnes zůstává neznámé. Většina badatelů odhaduje jeho narození v rozmezí let 970 - 980. O jeho dětství nemáme žádné reálné informace.¹⁸² Z legendy je známo, že byl knězem a poté se stal mnichem. „*Nejprve byl zdatným knězem světským, žil počestně a byl oddán pravé a čisté službě Boží. Později, jako štítem jsa ochráněn mitrou mnišského řádu, bez otřesu trávil život sám s jediným Bohem v závazku víry.*“¹⁸³

Kdy se stal knězem, nevíme. Ve středověku mohl být člověk vysvěcen na kněze až když dosáhl 30 let, bohužel v praxi to nebylo úplně dodržováno¹⁸⁴ Prokop měl patrně jako kněz manželku a syna, což nebylo v českých zemích nic neobvyklého. Kněží mohli mít rodinu a děti až do 12. století. Prokopův syn se jmenoval Jimram a později se stal sázavským mnichem.¹⁸⁵

¹⁷⁸ *Středověké legendy o českých světcích* / [uspořádání, příprava textu, komentář a vysvětlivky Jaroslav Kolár a Markéta Selucká], s. 177.

¹⁷⁹ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 77.

¹⁸⁰ ŠIMÍK, Petr. Mnich sázavský: Dodatky ke Kosmově Kronice Čechů In: *Moravia magna* [online]. Brno: Moravia magna, 2008 [cit 2019-01-20]. Dostupné z: <http://www.moraviamagna.cz/kroniky/k_ko1032.htm>.

¹⁸¹ KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 41.

¹⁸² SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 73. - 82.

¹⁸³ *Středověké legendy o českých světcích* / [uspořádání, příprava textu, komentář a vysvětlivky Jaroslav Kolár a Markéta Selucká], s. 177.

¹⁸⁴ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 90 - 92.

¹⁸⁵ KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 44.

Legenda nám také zprostředkovává, že Prokop byl vzděláván ve staroslověnině, i když v té době byla církev u nás orientována latinsky. „*Byl tedy blažený opat Prokop, rodem Čech, jenž v slovanském písmě, od nejsvětějšího biskupa Cyrila někdy vynalezeném a od církve kanonicky schváleném, byl dokonale vzdělán.*“¹⁸⁶ *Vita Maior* se snaží přisoudit, že Prokop byl vzděláván na kněze na Vyšehradě (slovanské škole), a tím vysvětlit i to, že vládl staroslověnským jazykem.¹⁸⁷ Český historik a archeolog P. Sommer takové tvrzení označuje za velmi nepravděpodobné, protože žádná taková škola u nás v 10. a 11. století neexistovala. Sommer odkazuje na *Homiliář opatovický*, podle kterého měl každý kněz svého žáka, jehož vzdělával. Podle Sommera to byla v této době jediná možná forma pro vyučení se knězem. S velkou pravděpodobností to byl i Prokopův případ. Papež Řehoř VII. sice zakázal používání slovanštiny jako liturgického jazyka, ale její jiné užívání nijak neperzekvoval.¹⁸⁸

O Prokopově mnišské dráze nejsou dostupné žádné informace, nevíme, z jaké řehole vycházel, ani v jakém byl klášteře.¹⁸⁹ Informace se liší autor od autora. Někteří autoři se domnívají, že byl mnichem v břevnovském klášteře, jiní zastávali názor, že vstoupil do mnišského řádu mimo české území, v tomto případě by se jednalo nejpravděpodobněji o Uhry.¹⁹⁰ Domněnka s Břevnovem se jeví jako nejvěrohodnější varianta. Navíc sám břevnovský klášter pokládá Prokopa za svého člena, kterého měl přijmout opat Jaromír, nazývaný také Dobromír. Prokop je také uveden v břevnovských nekrolozích a jeho postava je zobrazována ve výzdobě kláštera. Navíc v Sázavském klášteře, který Prokop založil, působili benediktinští mniši, kteří žili podle benediktinské řehole tedy stejným způsobem života jako v břevnovském klášteře.¹⁹¹

Krátce poté, co se stal mnichem, odešel do jeskyně, jak uvádí český překlad *Vita Minor*. „*Prchaje z jeho zmateného víření, zatoužil po odlehlosti pustiny, a vyzbrojen jsa*

¹⁸⁶ *Středověké legendy o českých světcích* / [uspořádání, příprava textu, komentář a vysvětlivky Jaroslav Kolár a Markéta Selucká], s. 177.

¹⁸⁷ KRÁSL, František. *Sv. Prokop, jeho klášter a památka lidu*, s. 37 - 38.

¹⁸⁸ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 101 - 102.

¹⁸⁹ KRÁSL, František. *Sv. Prokop, jeho klášter a památka lidu*, s. 45 - 46.

¹⁹⁰ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 103 - 104.

¹⁹¹ KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 45.

*nebeskými zbraněmi usadil se pod klenbou jedné opuštěné jeskyně.*¹⁹² Z dalších pramenů víme, že se jednalo o Sázavskou jeskyni. Podle legend se lidé k Prokopově jeskyni vydávali až později, když se doslechli, jak ctnostný a zbožný člověk v ní žije, a tak vznikla okolo Prokopa komunita, která vyústila v založení Sázavského kláštera. Představa jeskyně v odlehlé krajině je ale značně zkreslená. Ve skutečnosti bylo okolí Prokopovy jeskyně značně osídlené, jak dokládají četné archeologické výzkumy.¹⁹³ To znamená, že komunita se okolo našeho světce vytvořila velmi brzo, její součástí byl i Prokopův syn Jimram a synovec Vít. Je jisté, že krátce na to zde nechal budoucí světec vybudovat kostel zasvěcený Panně Marii a sv. Janu Křtiteli. Na jeho základě pak vyrostl Sázavský klášter.¹⁹⁴ Opatem Sázavského kláštera Prokopa učinil podle legendy Břetislav I. Sázavský mnich připisuje založení kláštera knížeti Oldřichovi. Setkání s Prokopem popisuje takto: *„Neboť z popudu milosti nebeské, když si ten kníže kdysi, jako obyčejně, zašel za příčinou honby na to místo, které si zvláště vybral k lovu, a zabaven jsa honitbou stíhal jednoho jelena ze stáda, prchajícího do odlehlejších houštin, až k vrcholu řečené jeskyně, našel tam v chatrné chýši Prokopa, muže, jenž tam v mnišském šatě trávil poustevnický život.*¹⁹⁵ Známa je také scéna, kdy Prokop nabízí knížeti kalich (koflík) s vodou, která se mění ve víno. P. K. Method Klement přichází se zajímavou domněnkou, ve které se světec nesetkal s českým knížetem Oldřichem, ale s augsburským biskupem stejného jména a česká tradice tohoto muže ztotožnila s našim českým knížetem. Podobně scéna, kdy Prokop nabízí Oldřichovi koflík, vznikla zmateným spojením jednoho z Prokopových zázraků, kdy se nad jeho hrobem chlapec posedlý ďáblem napil ze světceva koflíku a byl uzdraven. Každopádně všechny pasáže s Oldřichem označuje Klement za vsuvky, které byly do textu přidány později, pravděpodobně nějakým opisovačem, který chtěl životopis světce udělat zajímavější. Z historického hlediska se kníže Oldřich mohl s Prokopem setkat, nicméně

¹⁹² *Středověké legendy o českých světcích* / [uspořádání, příprava textu, komentář a vysvětlivky Jaroslav Kolár a Markéta Selucká], s. 177.

¹⁹³ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 108 - 110.

¹⁹⁴ KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 49 - 50.

¹⁹⁵ ŠIMÍK, Petr. Mnich sázavský: Dodatky ke Kosmově Kronice Čechů. In: *Moravia magna* [online]. Brno: Moravia magna, 2008 [cit 2019-01-20]. Dostupné z: <http://www.moraviamagna.cz/kroniky/k_ko1032.htm>.

o takovém setkání neexistují žádné původní prameny.¹⁹⁶ Hypotéza P. Sommera poskytuje pravděpodobnější variantu. Podle ní česká tradice potřebovala dosadit do spojitosti se Sázavským klášteřem knížete Oldřicha, protože podle tradiční představy byl Sázavský klášter založen v roce 1032, což bylo ještě za vlády Oldřicha.¹⁹⁷

Sázavský klášter pod vedením Prokopa se řídil řeholí sv. Benedikta, jak udává *Vita Minor*. „*Poněvadž se v jednomyslné lásce duchovní shodovali, ustanovil jim mnišská pravidla a posvátnou službu otce Benedikta*“¹⁹⁸ Z toho můžeme usuzovat, že členové kláštera kladli důraz především na modlitbu a fyzickou práci. Pracovali především na poli a mýcením lesů kolonizovali krajinu v okolí kláštera. Když nepracovali, četli Písmo, studovali žalmy a díla významných katolických autorit. Liturgie byla prováděna ve staroslověnětině.¹⁹⁹

Jak již bylo uvedeno, Prokop zemřel v 25. března v roce 1053, o čemž nás spravuje mnich sázavský. „*I dokonal blahoslavený opat Prokop běh svého života šťastně v Pánu roku od narození Páně 1053 a téhož roku dne 25. března byl slavně pohřben za přítomnosti Šebíře, pražského biskupa, v kostele svaté rodičky Boží Marie, jež sám vystavěl.*“²⁰⁰ Svědky jeho smrti byli jeho syn Jimram a synovec Vít. Pohřben byl v dřevěném kostelíku Panny Marie, pravděpodobně v kryptě ve východní části kostela. Jeho ostatky byly do krypty uloženy nejvyšším českým církevním hodnostářem, biskupem Šebířem.²⁰¹ V polovině 12. století byl kostel přestavěn do podoby románské baziliky, tudíž ostatky světce musely být přemístěny do nového románského chóru. Zásadní byla dostupnost světce hrobu, jelikož byl hrob navštěvován velkým množstvím lidí.²⁰² Některé světcovy ostatky byly z hrobu vyzvednuty a po jeho kanonizaci uloženy do schránky nad oltář. Takto byla například vyzvednuta ramenní

¹⁹⁶ KLEMENT, Method, Karel. *Jsem ražen z českého kovu: několik kapitol o sv. Prokopovi, Sázavě a Emauzích*, s. 81 - 86.

¹⁹⁷ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 111 - 113.

¹⁹⁸ *Středověké legendy o českých světcích* / [uspořádání, příprava textu, komentář a vysvětlivky Jaroslav Kolár a Markéta Selucká], s. 179.

¹⁹⁹ KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 56 - 58.

²⁰⁰ ŠIMÍK, Petr. Mnich sázavský: Dodatky ke Kosmově Kronice Čechů. In: *Moravia magna* [online]. Brno: Moravia magna, 2008 [cit 2019-01-20]. Dostupné z: <http://www.moraviamagna.cz/kroniky/k_ko1032.htm>.

²⁰¹ KUBÍN, Petr. Kanonizace svatého Prokopa v roce 1204. In: *Svatý Prokop Čechy a střední Evropa*, s. 104.

²⁰² SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 163 - 165.

kost (brachium) Přemyslem Otakarem I. Různé části světcova těla byly v průběhu dějin přesouvány například na Karlštejn nebo Pražský hrad. Některé z nich se postupem času zase vracely do Sázavského klášteřa. Část světcových ostatků se dostala i mimo Čechy. V druhé polovině 16. století daroval Rudolf II. část ostatků našeho světce Juanu Borgiovi, španělskému vyslanci, který je dále věnoval kostelu sv. Rocha v Lisabonu.²⁰³ V husitské době byl klášter značně poničen a o umístění Prokopových ostatků nemáme žádné informace. Roku 1588 byly v klášteře ostatky nalezeny a na popud sestry Rudolfa II. arcikněžny Alžběty došlo k jejich přesunu do kaple Všech svatých na Pražském hradě. Později se ale zjistilo, že tyto ostatky světci nenáleží. Byly to kosti čtyř různých lidí, které nijak neodpovídají současně dochovaným v různých relikviářích.²⁰⁴ Z antropologického výzkumu ostatků světce víme, že se Prokop dožil 55-65 let, vysoký byl 178-180 cm, štíhlé postavy. Světcovy skutečné ostatky se nyní nachází v Praze (Kostel všech svatých, katedrála sv. Víta), v Broumově (kostel sv. Vojtěcha) a na Sázavě.²⁰⁵

5.2.3 Zázraky

Z Prokopova života máme informace o zázracích, které měl vykonat ještě jako chlapec. Jeho rodiče se prý marně snažili najít místo, kde by mohli vyhloubit studánku. Prokop klacíkem vyhloubil v zemi díru, z ní vytryskl pramen. Tato studánka byla po světci lidmi nazvána *Prokopka*. Další zázrak se udál v zimě, kdy se malému Prokopovi zachtělo jahod. I přestože v tomto období nerostou, vrátil se z lesa s kupou jahod.²⁰⁶

Z jeho života v Sázavském klášteře je známá především pomoc muži jménem Meno, kterého dostal přes řeku, aby se mohl zúčastnit průvodu v klášteře, uzdravení slepé ženy, zbavení posedlosti ďáblem neznámého muže a dokonce vzkříšení mrtvého, který utonul v řece.²⁰⁷ Světec předpověděl i svoji vlastní smrt a následné dění v Sázavském klášteře. Svému synovi Jimramovi a synovci Vítovi předurčil, že je čekají

²⁰³ BRAVERMANOVÁ, Milena. Osudy ostatků svatého Prokopa. In: *Svatý Prokop Čechy a střední Evropa*, s. 117 - 120.

²⁰⁴ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 169 - 173.

²⁰⁵ VLČEK, Emanuel. *Osudy českých patronů*, s. 168 - 185.

²⁰⁶ KRÁSL, František. *Sv. Prokop, jeho klášter a památka lidu*, s. 26.

²⁰⁷ *Svatý Prokop divotvůrce* / [z dobových pramenů zpracovali otcové OSBM v Sázavském klášteře], s. 21 - 27.

zlé časy, protože budou ze Sázavského kláštera vyhnáni během vlády knížete Spytihněva, ale když vytrvají, vrátí se zpátky za vlády nového panovníka Vratislava. A podle dochovaných záznamů se tak opravdu stalo.²⁰⁸ Po Prokopově smrti se stal opatem jeho synovec Vít a knížetem byl zvolen syn Břetislava Spytihněv II. Nový vládce vyhnal mnichy a dosadil do čela kláštera německého opata, který zastával latinskou liturgii. S touto událostí je spojen další světcův zázrak. Budoucí světec se několikrát zmíněnému opatovi zjevil a vyzýval ho, aby opustil jeho klášter. Opat jeho výzvy nedbal, a tak se mu Prokop zjevil naposledy, přičemž ho zbil holí a tím ho donutil uprchnout. Kníže Spytihněv II. zemřel v roce 1061, ve vládě ho vystřídal Vratislav II, který povolal sázavské mnichy zpátky do jejich kláštera. Svoji loajalitu sázavským mnichům vyjádřil přistavením kaple sv. Kříže ke klášteru.²⁰⁹ Po Vítovi byl opatem Jimram a následně Božetěch. Božetěch je posledním opatem Sázavského kláštera, za kterého byla povolena staroslověnská liturgie. Nový panovník Břetislav II. respektuje nařízení Řehoře VII., který staroslověnskou liturgii zakázal. V roce 1096 Božetěch společně s mnichy odchází. Do kláštera přichází opat Děthart společně s mnichy z Břevnova, kteří uznávají jen latinskou liturgii.

Jeden z nejvýznamnějších světcových zázraků se udál v roce 1204 a souvisí přímo s jeho kanonizací, proto o něm bude pojednáno až v následující kapitole.²¹⁰

Zázraky jsou také spojeny s relikviemi sv. Prokopa, různými předměty, které mu měly patřit a také s jeho ostatky. Z legend víme o světcově plášti, který měl mít léčivou moc. Z dalších věcí se nám dochoval světcův koflík (kalich), část jeho hole a také domnělá Prokopova lžice.²¹¹ S koflíkem je zaznamenáno několik zázraků. První z nich ještě za Prokopova života, kdy v něm nabídl knížeti Oldřichovi vodu, která se změnila ve víno a další u světcova hrobu, kdy se z koflíku napil pomatený muž a byl vyléčen.²¹²

Velmi rozšířené jsou světcovy zázraky ve 13. a 14. století u jeho hrobu. Některým se Prokop zjevil, jiným pomohl od jejich neduhů. Světec osvobozoval lidi

²⁰⁸ *Středověké legendy o českých světcích* / [uspořádání, příprava textu, komentář a vysvětlivky Jaroslav Kolár a Markéta Selucká], s. 186 - 187.

²⁰⁹ *Svatý Prokop divotvůrce* / [z dobových pramenů zpracovali otcové OSBM v Sázavském klášteře], s. 29 - 31.

²¹⁰ KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 73 - 74.

²¹¹ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 192 - 193.

²¹² KLEMENT, Method, Karel. *Jsem ražen z českého kovu: několik kapitol o sv. Prokopovi, Sázavě a Emmaužích*, s. 81 - 90.

od ďáblova mámení, zachraňoval před utopením, zbavoval různých bolestí a onemocnění. Měl být nápomocen i v bitvě u Kressenbrunnu, kde byli spatřeni další čeští patroni.²¹³

17. a 18. století také zaznamenává mnoho světcových zázraků. Mezi klasickými světcovými zázraky jsou nyní uvedené i případy, kdy světec vyléčil epilepsii, pohlavní nemoc, zastavil nakažlivý mor, pomohl od ledvinových kamenů, poskytl matce ochranu při porodu či pomohl vyhrát soudní spor.²¹⁴ Ve druhé polovině 17. století několik očitých svědků popisovalo, že viděli, jak světec na obraze v Sázavském klášteře otevírá oči, někteří ho viděli hýbat i hlavou. Taková svědectví můžeme nalézt ještě v následujícím století.²¹⁵

Nesmíme ani opomenout zázraky, které se udály u prokopských studánek. Čtyři se nachází v Sázavě (*Vosovka* v Lázních, *Rakovka* na Bílém kameni, další v Brázdě a *Habrovka* v Čerenicích). V Chotouni se nachází již zmiňovaná Prokopka, další je v Čelákovících a poslední leží až v severních Čechách v Mukově na Bílinsku.²¹⁶ S největším množstvím zázraků je spojená studánka *Vosovka* a *Prokopka*. S těmito studánkami se nejčastěji pojí uzdravení očí a zimnice, ale také najdeme zmínky o vyléčení dalších nemocí.²¹⁷

5.2.4 Kult

Hlavním cílem Menší legendy bylo dosáhnout světcovy kanonizace, proto je jeho životopis zmíněn jen okrajově a největší pozornost je věnována jeho zázrakům.²¹⁸ V rozšířených verzích legendy je tedy popisován už od dětství jako velmi ctnostný a zbožný člověk, kterému se jeho vrstevníci jen stěží mohli vyrovnat.²¹⁹ Takto středověk popisoval mnohé světce pro zdůraznění jejich výjimečnosti už od samotného narození.

²¹³ *Svatý Prokop divotvůrce* / [z dobových pramenů zpracovali otcové OSBM v Sázavském klášteře], s. 43 - 53.

²¹⁴ Tamt., s. 59 - 83.

²¹⁵ KRÁSL, František. *Sv. Prokop, jeho klášter a památka lidu*, s. 579 - 589.

²¹⁶ KLEMENT, Method, Karel. *Jsem ražen z českého kovu: několik kapitol o sv. Prokopovi, Sázavě a Emauzích*, s. 92 - 93.

²¹⁷ *Svatý Prokop divotvůrce* / [z dobových pramenů zpracovali otcové OSBM v Sázavském klášteře], s. 55 - 57.

²¹⁸ SLÁMA, Jiří. *Svatý Prokop - život v legendě a ve skutečnosti*. In: *Svatý Prokop Čechy a střední Evropa*, s. 100.

²¹⁹ KRÁSL, František. *Sv. Prokop, jeho klášter a památka lidu*, s. 25 - 26.

Vita maior přináší alespoň několik informací o Prokopově zázemí. Jeho rodina neměla být ani příliš bohatá, ani chudá. Tento stručný popis je ale jen další smyšlenkou, která se snažila svěťce připodobnit světskému dobovému ideálu.²²⁰ P. Karel Method Klement, ale i další autoři poukazují na podobnosti prokopské legendy s legendou o sv. Benediktovi. Svatý Prokop stejně jako svatý Benedikt opustil svůj domov a usadil se v pustině, předvídal svou smrt, zbudoval kostel zasvěcený sv. Janu Křtiteli. U obou světců se brzy utvořila skupina obdivovatelů, také jejich zázraky vykazují jisté analogie. Z toho usuzujeme, že život sv. Benedikta posloužil jako vzor prokopské legendě, aby měl náš světec větší šanci být kanonizován.²²¹ Také je téměř jisté, že snaha připodobnit Prokopa sv. Benediktovi měla za následek záměrné pozměnění světcova životopisu.²²²

Světcův kult se rozvíjí v Sázavském klášteře ihned po Prokopově smrti. O vlastní kanonizaci se postaral světec sám. Zjevil se opatovi Sázavského klášteře Blažejovi, aby se vydal do Říma se svědectvími o jeho životě a zázracích a prosadil tam jeho kanonizaci. Papež Inocent III. ale kanonizaci uznat nechtěl, Blažej proto pobyl v Římě celý jeden rok. Po vyčerpání finančních prostředků se rozhodl vrátit domů s nepořízenou, tu ale zasáhl sám Prokop a zjevil se přímo papeži. Pohrozil mu ranou holí a papež nakonec ke kanonizaci svolil.²²³ Papež Inocent III. prohlásil Prokopa za svatého v roce 1024. Prokop je první z našich světců, kterého kanonizoval papež.²²⁴ Podle všeho papež otálel s kanonizací, protože Prokop byl knězem, který měl manželku a děti, navíc zastával staroslověnskou liturgii. Podíl na světcově kanonizaci má také Přemysl Otakar I., který se snažil u papeže povýšit české biskupství na arcibiskupství. V této otázce papeže ale přesvědčit nedokázal.²²⁵ Papež Inocent III. poslal do Sázavského klášteře kardinála Guidona, který tam provedl světcovu slavnostní kanonizaci 4. července v roce 1204.²²⁶ Zde vyvstává další problém, protože papežská

²²⁰ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 82.

²²¹ KLEMENT, Method, Karel. *Jsem ražen z českého kovu: několik kapitol o sv. Prokopovi, Sázavě a Emauzích*, s. 19 – 26.

²²² SLÁMA, Jiří. Svatý Prokop - život v legendě a ve skutečnosti. In: *Svatý Prokop Čechy a střední Evropa*, s. 101.

²²³ KUBÍN, Petr. Kanonizace svatého Prokopa v roce 1204. In: *Svatý Prokop Čechy a střední Evropa*, s. 108 - 109.

²²⁴ VLČEK, Emanuel. *Osudy českých patronů*, s. 161.

²²⁵ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 169 - 173.

²²⁶ KUBÍN, Petr. Kanonizace svatého Prokopa v roce 1204. In: *Svatý Prokop Čechy a střední Evropa*, s. 111.

bula se nedochovala a někteří autoři (například F. Krásl) kanonizaci zpochybňují. Rudolf Urbánek považoval *Vita minor* sice za podvrh, ale samotnou kanonizaci nezpochybňoval. Radikální názor zastával Bernhard Schimmelpfenning, který celou kanonizaci považoval pouze za český výmysl. Je málo pravděpodobné, že by si něco takového česká strana v napjaté době dovolila.²²⁷ Nejasnosti spojené s Prokopovou kanonizací zavinilo především zaměnění papežského legáta Guidona (kardinála a kněze od kostela sv. Marie v Zátiběří s jiným legátem (Guidem de Paredo, Francouzem a opatem řádu cisterciáků). Mylně se tedy domnívali, že 4. července nemohl být první zmíněný kardinál přítomen, protože je doloženo, že se nacházel v té době v Římě. Kubín se domnívá, že papežskou bulu sice podepsal Guido z kostela sv. Marie v Zátiběří, ale obřadní sázavskou kanonizaci provedl druhý zmíněný kardinál. Zmateční je i světcův svátek, který v některých breviářích není spojen jen se 4. červencem, ale i s 16. lednem 1204. Kubín to vysvětluje tak, že 16. ledna byla vydána papežská bula a 4. července proběhl vlastní kanonizační obřad na Sázavě.²²⁸

Za nejstarší plastické vyobrazení sv. Prokopa je pokládána socha, která se nachází v průčelí kostela sv. Jakuba u Kutné hory. Kostel byl vysvěcen v roce 1165, v této době Prokop ještě nebyl papežem kanonizován, proto je dost pravděpodobné, že je zde znázorněná jiná postava. Stejně tak v rukopise sv. Augustina *O obci boží* je Prokop zobrazen společně s dalšími světci (sv. Vojtěchem, sv. Václavem a sv. Ludmilou), ale ani zde nemůžeme s jistotou říci, že se jedná přímo o Prokopa.²²⁹ Sommer se domnívá, že Prokop byl zpočátku uctíván jen na Sázavě a až s jeho kanonizací se kult pomalu rozšiřoval. Ve 14. století je už Prokop tradičně považován za českého patrona.²³⁰ První doložené označení Prokopa jako zemského patrona se nachází v kronikářském díle *Příběhy Přemysla Otakara II.* z druhé poloviny 13. století. Z malířství má největší hodnotu obrázkový cyklus světcova života, který zprostředkovává rukopis *Liber depictus* z roku 1358. Ten se nyní nachází v Národní knihovně ve Vídni pod číslem 370.²³¹ O prokazované úctě světci svědčí také mešní

²²⁷ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 177 - 181.

²²⁸ KUBÍN, Petr. Kanonizace svatého Prokopa v roce 1204. In: *Svatý Prokop Čechy a střední Evropa*, s. 109 - 111.

²²⁹ ROYT, Jan. *Svatý Prokop - osobnost a kult*. In: *Sázavský klášter*, s. 47 - 48.

²³⁰ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 210.

²³¹ ROYT, Jan. *Svatý Prokop - osobnost a kult*. In: *Sázavský klášter*, s. 45 - 47.

formulář a oficiem, které se nám zachovalo ze 14. století. Nejstarší mešní formulář byl nalezen v misále pražského biskupa Jana IV. z Dražic, jenž se velmi zasazoval o šíření prokopského kultu. Oficiem pochází z kláštera sv. Jiří v Praze, z doby, kdy vedla klášter abatyše Kunhuta. Dále se dochovaly také různé hymny, antifony, oslavné řeči náležící k Prokopovu svátku či veršované modlitby. Do této doby se také datuje vznik rozšířených verzí legend - *Vita antiqua*, *Vita maior*, svatoprokopská legenda. Významná je česká veršovaná legenda z konce 14. století, jedná se o jedinou staročeskou legendu, která je napsána v českém jazyce. Byla objevena v Hradeckém rukopise a oslavuje Prokopa jako patriota a vymezuje ho vůči cizincům (především Němcům), které představují čerti.²³²

Na světce počest bylo založeno mnoho kostelů a kaplí, které malíři vyzdobili výjevy znázorňující světce. Vyobrazení světce se zachovalo i na freskách a tabulových obrazech. Můžeme zmínit fresku v kapli sv. Kateřiny na Karlštejně, v kostele sv. Jiří na Pražském hradě atd.²³³

Světec byl hojně zobrazován za vlády Karla IV. Zpravidla byl oblečen do benediktinského roucha, hlavu mu zdobila tonsura a v ruce držel knihu a berlu. Z tohoto období můžeme jmenovat například votivní obraz Jana Očka z Vlašimi, mozaiku na Zlaté bráně katedrály sv. Víta či světce bustu na ochozu katedrály.²³⁴ Vlivem Karla IV. se motiv světce dostal i do zahraničí. V původní bazilice sv. Petra v Římě Karel IV. nechal vybudovat oltář sv. Václava, i když se oltářní obraz nedochoval, víme, že na něm byl znázorněn náš světec společně s císařem, arcibiskupem a sv. Vojtěchem.²³⁵

Sázavský klášter byl značně poničen v bojích v době husitské. Mniši uprchli a zpátky do kláštera se opět vrátili až po roce 1433.²³⁶ Podstatné je, že Sázavský klášter nebyl vypálen jako ostatní kláštery v té době. Navíc někteří husitští kazatelé kázali i na den sv. Prokopa. Máme doložená taková kázání u Jana Husa a dalších kazatelů.²³⁷ P. Sommer se domnívá, že Prokop byl na rozdíl od ostatních světců husity tolerován

²³² KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 84 - 88.

²³³ Tam., s. 90 - 92.

²³⁴ ROYT, Jan. *Svatý Prokop - osobnost a kult.* In: *Sázavský klášter*, s. 49.

²³⁵ KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 93.

²³⁶ KRÁSL, František. *Sv. Prokop, jeho klášter a památka lidu*, s. 249 - 252.

²³⁷ KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 94 - 95.

kvůli své násilné povaze, která se nejvíce projevila vynucením vlastní kanonizace a vyhnáním německého opata.²³⁸ I tato doba věnovala světcům pozornost, dochovalo se několik rukopisů, modliteb a maleb. Z malířství zmíníme jeho zobrazení v dolní části obrazu Madony z Vyššího Brodu. Jediná osoba, která nerespektovala světcův kult v 15. století, byl Petr Chelčický, který otevřeně vystupoval proti všem svatým.²³⁹ V tomto období byl světec nejčastěji zobrazován v benediktinském rouchu s mitrou na hlavě, držící berlu a knihu. Známé je jeho vyobrazení na blanické desce cca z roku 1460, kde je zobrazen poprvé i s důtkami. Není známo, kde se tato deska nachází nyní. Koncem 15. století a začátkem 16. století je často u jeho nohou zobrazován také ďábel. Na desce z oltáře kostela v Kytlicích je zobrazen se všemi dosud známými atributy.²⁴⁰

Oslabení kultu přichází v 16. století společně s reformací, která brala světce jako pouhé lidi z masa a kostí. Mizí také potřeba vymezovat se vůči Němcům, protože reformace proudí do české země především z Německa. Autoři písňů v tomto období Prokopa zmiňují jen velmi málo a značně okleštěně, tato situace se zlepšuje s příchodem jezuitů v polovině 16. století. Jezuité podporují katolické světce, aby vyzdvihli sílu katolictví proti protestantismu. Jak již bylo řečeno, v druhé polovině 16. století (r. 1588) byly na příkaz kněžny Alžběty světcovy ostatky ze Sázavy přemístěny v bohatě zdobené truhle do připraveného oltáře v kostele Všech svatých v Praze. Vyzdvižení ostatků doprovázel slavnostní průvod, kterého se zúčastnil i Alžbětin bratr Rudolf II. Nyní již víme, že tyto ostatky fakticky svědci nenáleží.²⁴¹

V baroku světcův kult opět vzkvátá. Obnovuje se sláva Sázavského kláštera, kterou podtrhují jezuitské texty. Vychází nespočet dalších Prokopových životopisů, vlivem benediktinů jsou vydávány i v cizině. V roce 1622 sepsal světcův životopis Fridrich Bridel jako *Scintilla gloriae s. Procopii*. V českém jazyce bylo dílo vydáno jako *Sláva svatoprokopská*. Sv. Prokop se dále objevuje v nesčetných kázáních, pobožnostech, modlitebních knihách, básních a na obrazech.²⁴² Pro katedrálu sv. Víta vytvořil Matyáš Mayer v roce 1631 obraz, kde je Prokop zobrazen s ostatními českými

²³⁸ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: Z počátku českého státu a církve*, s. 150 - 151.

²³⁹ KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 96 - 99.

²⁴⁰ ROYT, Jan. *Svatý Prokop - osobnost a kult*. In: *Sázavský klášter*, s. 49.

²⁴¹ VLČEK, Emanuel. *Osudy českých patronů*, s. 163.

²⁴² KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 104 - 109.

patrony. Obraz byl pojmenován *Císař Ferdinand II. s rodinou adoruje zemské patrony* a nyní je v péči památkové správy Pražského hradu. Na původních druhých hlavních dveřích katedrály bychom našli obraz od Kašpara Bechtelera z roku 1630, na kterém Prokop nutí orat d'ábla, světec zde má poprvé v ruce kříž. Pro kostel Všech svatých vytvořil Bohumír Kinner z Löwenturnu 12 obrazů, které znázorňují světcův život, cyklus obrazů dokončil v roce 1669. Nespočet jeho dalších vyobrazení se nachází v dalších benediktinských kláštorech.²⁴³ Z baroka pochází také velké množství světcových soch, především od J. a F. M. Brokofových. Také se dochovalo mnoho písní oslavujících světce. Na počátku 18. století bylo písní tolik, že je sázavský benediktin Pavel Ildefons shromáždil ve svatoprokopském zpěvníku. V baroku byl světec často zobrazován v benediktinském rouchu s mitrou na hlavě, šperkem na prsou a opatskými rukavicemi, v jedné ruce měl berlu a v druhé d'ábla spoutaného řetězem.²⁴⁴

Další výrazné oslabení světcova kultu přinesla doba osvícenská. O světci vychází mnohem méně děl a dosavadní literatura je kriticky zkoumána například Gelasiem Dobnerem či Josefem Dobrovským. Autoři nově zpochybňují informace ze světcova života, které byly do té doby považovány za samozřejmé (setkání s knížetem Oldřichem, kanonizace atd.) Světcův kult poznamenalo také zrušení Sázavského kláštera v listopadu 1758. Klášter i kostel byl vydrancován. I přesto někteří vlastenci - František Vavák, Jidřich Marek či Emanuel Hrbka přispívali k rozvíjení světcova kultu.²⁴⁵

Situace se obrací v 19. a 20. století. Světec je hojně zobrazován ve všech uměleckých směrech. V malířství, sochařství, hudbě, básnictví, ale četná jsou také kázání, vycházejí další životopisy, překládají se prokopské legendy. Kostely sv. Prokopa se dostaly i do Ameriky. Nejznámější je v Chicagu z roku 1888, další můžeme najít také v Clevelandu, v Kimballe či Dakotě. Tyto kostely vznikly z podnětu českých vystěhovalců.²⁴⁶

Zájem malířství u nás reprezentuje Josef Hellich, který v roce 1865 namaloval v kostele sv. Prokopa v Chotouni 6 obrazů zobrazujících zásadní motivy ze světcova života. Litografii setkání světce s knížetem Oldřichem vytvořil Josef Macek. Stejný

²⁴³ ROYT, Jan. Svatý Prokop - osobnost a kult. In: *Sázavský klášter*, s. 50 - 54.

²⁴⁴ KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 117 - 122.

²⁴⁵ Tamt., s. 123 - 126.

²⁴⁶ Tamt., s. 129 - 135.

motiv zpracoval i Mikoláš Aleš ve vodňanském kostele v roce 1912.²⁴⁷ Z malířů ještě zmíníme alespoň Josefa Mánese (kresby sv. Prokopa) Františka Čermáka (Kaple navštívení P. Marie), Karla Špilara (hornická kaple v Moravské Ostravě) atd. V sochařství je nezbytné vyzdvihnout práce Josefa Myslbeka, Bernarda Seelinga a Čeňka Vosmíka. Z novější doby například Jana Kastnera nebo Jindřicha Čapka. V hudbě věnovali největší pozornost světci Josef B. Foerster, Karel Douša, Ladislav Vycpálek či F. Suchý. Pořádají se také oslavy na světcovu počest r. 1870 (900 let od narození Prokopa), r. 1904 (700let od kanonizace), r. 1953 (900 let od jeho smrti), r. 1954 (750 let od kanonizace).²⁴⁸ O jeho pokračující úctě ve 21. století svědčí oslava, která se uskutečnila v roce 2003 na počest 950 let od Prokopova úmrtí. Toto jubileum vedlo k vydání sborníku *Svatý prokop Čechy a střední Evropa*, který přináší nové studie a pohledy do života našeho českého patrona.²⁴⁹

²⁴⁷ ROYT, Jan. Svatý Prokop - osobnost a kult. In: *Sázavský klášter*, s. 55.

²⁴⁸ KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*, s. 127 - 130.

²⁴⁹ SOMMER, Petr. *Svatý Prokop Čechy a střední Evropa*, s. 9 - 11.

5.3 Sv. Vintíř

5.3.1 Prameny

Zatímco informace o ostatních českých světcích jsou spíše bájného charakteru, o Vintíři (viz Obr. 3 sv. Vintíř) máme informace už od jeho současníků. Jedná se o Arnolda probošta kláštera sv. Jimrama v Řezně a hieldesheinského kanovníka Wolfhera. Arnold je autorem životopisu řezenského biskupa sv. Emmerama. O Vintíři se zmiňuje v 61. až 68. kapitole. Wolfher přepracoval životopis o Gotthardovi. V 8. a 9. kapitole obsáhle pojednal také o sv. Vintíři. Tyto zdroje jsou považovány za velmi důvěryhodné, díky jejich osobnímu setkání s Vintířem.²⁵⁰

Jedním ze základních pramenů je také středověká legenda *Vita s. Guntheri*, která je dílem neznámého břevnovského mnicha, napsána byla pravděpodobně někdy v polovině 13. století. Měla sloužit jako prostředek k dosažení Vintířovy kanonizace.²⁵¹

Další zmínky můžeme nalézt také v klášterních, říšských či národních kronikách, v análech dolního Altaichu a také v liturgických pramenech.²⁵²

5.3.2 Život

Většina literatury předpokládá, že se Vintíř neboli německy Günther narodil kolem roku 955 n. l. Tento rok je pravděpodobně vypočítán od data jeho úmrtí v roce 1045, kdy se dožil podle mnohých autorů, kteří se zabývali jeho životem, přesně 90 let.²⁵³ Český historik Petr Kubín uvádí, že datum jeho narození nemůžeme s jistotou určit, protože tuto dataci nemáme ověřenou z žádných dobových pramenů. První informace pochází až z barokní literatury. Ojedinele se objevuje také rok 985. Kubín odhaduje rok jeho narození zhruba kolem roku 970 n. l.²⁵⁴

S určitostí víme, že se narodil v Durynsku, které náleželo k německému území. Na východě sousedilo s Míšeňskem a na západě s Hesenskem, kolem se rozprostíraly

²⁵⁰ KADLEC, Jaroslav. Poustevník Vintíř. In: *Životopisy českých světců a přátel Božích*, s. 140.

²⁵¹ KUBÍN, Petr. *Legenda o sv. Vintířovi = Vita s. Guntheri*, s. 71.

²⁵² KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 9 - 22.

²⁵³ DAVID, Jiří. *Život svatého poustevníka Vintíře*, s. 10.

²⁵⁴ KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 28 - 29.

hory. I přes Vintířův šlechtický původ žádná literatura nezmiňuje konkrétně jeho rodiče.²⁵⁵

O jeho životě před vstupem do mnišského řádu je známo jen velmi málo. Jeho předkové byli pravděpodobně hrabata ze Schwarzburgu a z Käfernburgu. Jednalo se o velmi významné rody v tehdejší Durynsku. Jediný známý příbuzný byl jeho bratr Sizzo, který se nedožil vysokého věku a po jeho smrti se Vintíř stal hlavou rodiny. Spravoval rodový majetek a plnil povinnosti vyplývající z této pozice. Víme, že neuměl číst a psát, ale dobře ovládal slovanský jazyk.²⁵⁶

První podstatnější zmínky o Vintířovi pocházejí z roku 1005. Vintíř nejevil přílišný zájem o šlechtický život a povinnosti. Upoutalo ho náboženské hnutí obnovy, které dále šířil benediktinský klášter v Cluny. Clunyjská reforma se zajímala o vzdělání mnichů, kněžstva a vyžadovala autonomii církve a upevnění papežské moci. Velký vliv na rozhodnutí Vintíře, stát se mnichem, měl Gotthard, opat říšského kláštera v Hersfeldu, kterému reformní myšlenky z Cluny také nebyly cizí.²⁵⁷ Vintířovi muselo být mezi 30 - 40 lety, když vstoupil do kláštera. Majetek, který zdědil po své rodině, věnoval sv. Wigbertovi. Jeho majetek byl tedy rozdělen mezi klášterní kostel v Hersfeldu, hersfeldské probošství v Göllingenu a do dalších částí Durynska. Vše bylo smluvně ošetřeno. Část majetku si zřejmě ponechal.²⁵⁸ Vintíř se chtěl stát v Göllingenu proboštem, proto chtěl mít k dispozici určitou část majetku, kterou by mohl použít pro případné potřeby kláštera, což se nelíbilo Gotthardovi. Vintíř musel nejprve projít noviciátem v Dolním Altaichu. Vydal se i na očistnou cestu do Říma za ostatky apoštolů, kde doufal v odpuštění všech svých hříchů. Po návratu položil opasek na oltář sv. Mořice v klášterním kostele, oholil si hlavu a vousy a požádal o přijetí do svatého řádu a Gotthard mu vyhověl.²⁵⁹ Noviciát obvykle trval 12 měsíců, ale Vintířův musel být kratší, protože mnichem se stal už v roce 1006. I přes Gotthardovy pochybnosti se Vintíř stal proboštem v Göllingenu. S vedením kláštera měl však značné problémy

²⁵⁵ DAVID, Jiří. Život svatého poustevníka Vintíře, s. 10 - 12.

²⁵⁶ STROBEL, P. Bernhard. Leben und Wirken, In: *1000 Jahre St. Gunther: Festschrift zum Jahre 1955*, s. 6.

²⁵⁷ HROPENIAK, Vladimír. Mnich Gunther. Hoperniak, Vladimír. In: *Vlastivědné zprávy muzea Šumavy*: Sušice, s. 42 - 43.

²⁵⁸ KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 34 - 35.

²⁵⁹ (Bolland). Der heilige Günther, Einsiedler. In: *Bavaria Sancta* [online]. [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <<http://www.heiligenlegenden.de/literatur/bavaria-sancta/vierter-abschnitt/guenther/home.html>>.

a často se s Gotthardem radil. Došlo mezi nimi i k vyhrocené hádce. Důvod nebyl známý, ale nejpravděpodobněji Vintíř neprokazoval opatovi očekávanou úctu a poslušnost.²⁶⁰ Jiný pramen uvádí, že Vintíř nebyl schopen denně pracovat a žít v chudobě, protože jako šlechtic na něco takového nebyl zvyklý.²⁶¹ V každém případě dostal Vintíř jasné ultimátum, buď se opatovi podřídí nebo bude vyloučen z řádu. Domluvit se mu snažil i král Jindřich II. Vintíř nakonec raději rezignoval a i když probošství v Göllingenu vedl jen necelý rok, vrátil se zpátky do Dolního Altaichu.²⁶² V tomto klášteře Vintíř pochopil, že šlechtické ambice nemohou naplnit jeho život a plně se odevzdal službě bohu. Pro členy kláštera se stal velkým duchovním vzorem.²⁶³ Dolní Altaich Vintíř opustil s dovolením Gottharda v roce 1008. Vydal se na horu Razingen, kde měl svojí první poustevnu. Vintíř měl v této poustevně strávit celé tři roky a žít chudým a duchovním životem. Navštěvovala ho zde řada poutníků, a proto Vintíř odešel za větším klidem do Severního lesa.²⁶⁴

V Severním lese založil poustevnu Rinchnach. Ta se nacházela cca 11 kilometrů severovýchodně od Razingenu. Pojmenována byla podle řeky Rinchnacher Ohe, která protéká touto krajinou, stejně tak byla pojmenována i obec. Vintíř první zimu v poustevně skoro nepřežil, protože sněhová bouře zavalila cestu z Rinchnachu a světec byl bez jídla. V roce 1012 se k němu připojilo několik řeholníků z Altaichu. Komunita se začala postupně rozrůstat až zde vznikl klášter. Vintíř byl jeho představeným.²⁶⁵ Na místě poustevny stále stojí Vintířův klášter, který je již delší dobu zrušený. Další posvátné místo sv. Vintíře je poblíž vsi Gehmannsberg. Jedná se o barokní kapli Frauenbrünnl, kterou postavil rinchnašský probošt Augustin Ziegler v roce 1766. Podle pozdějších pramenů je toto pravé místo světcovy poustevny, ačkoliv žádný středověký pramen o tomto místě neinformuje. Kaple je zasvěcená Narození Panny Marie, ale uvnitř je velmi bohatá výzdoba oslavující právě Vintíře.²⁶⁶

²⁶⁰ KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 37 - 41.

²⁶¹ (Bolland). Der heilige Günther, Einsiedler. In: *Bavaria Sancta* [online]. [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <<http://www.heiligenlegenden.de/literatur/bavaria-sancta/vierter-abschnitt/guenther/home.html>>.

²⁶² KUBÍN, Petr. Svátý Vintíř a jeho kult. In: *Vlastivědný sborník muzea Šumavy*. s. 143 - 145.

²⁶³ STROBEL, P. Bernhard. Leben und Wirken, In: *1000 Jahre St. Gunther: Festschrift zum Jahre 1955*, s. 7.

²⁶⁴ BUBEN, Milan. Svátý Vintíř. In: *Světcí spojují národy*, s. 80.

²⁶⁵ KADLEC, Jaroslav. Poustevník Vintíř. In: *Životopisy českých světců a přátel Božích*, s. 142.

²⁶⁶ KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 49 - 51.

V údolí Rinchnacher Ohe vznikla pod Vintířovým vedením celá poustevnická komunita. Postavili zde kapli sv. Jana Křtitele, kterou nechal vysvětit pasovský biskup Berengar v roce 1019. Až v pokročilejším věku, v roce 1040, věnoval Rinchnach mateřskému klášteru v Dolním Altaichu.²⁶⁷

Císař Jindřich II. klášter Rinchnach využíval k osidlování zalesněné okolní krajiny, která byla v té době řídko osídlena. Tento záměr přinesl ovoce až po sedmi letech, kdy se povedlo osídlit první část svěřené oblasti. Tyto informace pochází z listiny z roku 1019, kdy pasovský biskup daroval klášteru desátek z nově osídlené krajiny.²⁶⁸ Pravost listiny byla nakonec vyvrácena, i přesto se ale předpokládá, že její obsah se zakládal na pravdě. V kolonizaci pokračoval i císař Konrád II., který klášteru věnoval pozemky o rozloze cca 200 kilometrů čtverečních. Na východní straně těchto pozemků nechal Vintíř zbudovat cestu, kterou dnes nazýváme *Vintířova stezka*. Stezka spojovala Rinchnach s Dolním Altaichem.²⁶⁹

Vintíř neplnil jen úkoly spojené s klášterem. Podnikal i různé diplomatické a misijní cesty. Jednu z takových cest podnikl v roce 1017 na říšský sněm v Magdeburku. Pravděpodobně tam byl poslán pro své řečnické nadání a znalosti slovanského jazyka. Nicméně obrátit Lutice na křesťanskou víru se mu nepodařilo. Není ani jisté, jestli se opravdu jednalo o sv. Vintíře. Zmíněn byl pouze jako konvrš Vintíř a Vintířovi současníci Arnold a Wolfher se o jeho kázání u Luticů nezmiňují.²⁷⁰

Další místo, kam se měl vydat, bylo Uhersko. Za vlády krále Štěpána II. se tam vypravil dokonce několikrát. Na jeho podnět měl král zbudovat klášter sv. Mořice v Bakonybélu. Existují i spekulace o tom, že byl Vintíř s králem příbuzný přes královu manželku Giselu. Přestože klášter vznikl opravdu za Vintířova života, ani jednu z těchto informací nemůžeme s jistotou potvrdit.²⁷¹

Vintíř měl dokonce radit císaři Konrádu II. v tažení proti hraběti Odovi z Blois a Campagne. Tato informace je ale s největší pravděpodobností mylná. Vznikla zřejmě

²⁶⁷ (Bolland). Der heilige Günther, Einsiedler. In: *Bavaria Sancta* [online]. [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <<http://www.heiligenlegenden.de/literatur/bavaria-sancta/vierter-abschnitt/guenther/home.html>>.

²⁶⁸ KUBÍN, Petr. *Legenda o sv. Vintířovi = Vita s. Guntheri*, s. 20 - 21.

²⁶⁹ KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 55 - 56.

²⁷⁰ KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 58 - 60.

²⁷¹ KADLEC, Jaroslav. *Poustevník Vintíř*. In: *Životopisy českých světců a přátel Božích*, s. 143.

chybou pasovského kněze Jana Staindelia, který nesprávně editoval původní pramen v 16. století.

Vintířův nezpochybnitelný přínos byla přímluva u císaře za českého knížete Oldřicha, který byl ve vyhnanství. V roce 1034 vrátil císař Oldřichovi vládu nad českým knížectvím s podmínkou, že bude vládnout se svým bratrem Jaromírem. Oldřich úmluvu nerespektoval a bratra nechal oslepit, tentýž rok ale sám zemřel. Některé prameny uvádějí, že Oldřich byl velmi dobrým Vintířovým přítelem. Seznámit se měli na dvoře Vintířova příbuzného budoucího císaře Jindřicha II. Tento údaj je bezpochyby také mylný, protože informace o Vintířovi a Oldřichovi máme až z roku 1034. Další prameny uvádějí, že Vintíř měl být kmotrem Oldřichova syna Břetislava. Tuto informaci Kubín také označuje s největší pravděpodobností za nereálnou. Informace o údajném kmotrovství pocházejí až ze 13. století, pravděpodobně to byl pouhý pokus propojit Vintíře více s Přemyslovci a dosáhnout tak snadněji jeho kanonizace.²⁷² Tyto informace se navíc nacházejí pouze ve *Vita sancti Guntheri* a v análech dolnoaltašského opata Hermanna.²⁷³ Údajné kmotrovství by mohla potvrdovat Břetislavova darovací listina z 18. října 1045. Sám kníže Břetislav zde Vintíře označuje za svého kmotra, a proto ho také nechává pohřbit v břevnovském kostele, ke kterému přiděluje poddané a pozemky. Historikové Petr Kubín a Eduard Maur označili tuto listinu za falzum.²⁷⁴

Po smrti Jindřicha II. byl Vintíř blízký také jeho nástupci Jindřichu III. Za jeho vlády Vintíř přenechal poustevnu v Rinchnachu altašskému klášteru a odešel do poustevny na horu Březník, která se nacházela Nad Dobrou Vodou.²⁷⁵ Některé prameny uvádějí, že se Vintíř snažil přesídlit na klidnější místo, aby tak utekl před svými obdivovateli. Ve skutečnosti bylo Vintířovo přesunutí spíše taktické. I když se dnes Dobrá Voda nachází na českém území, ve středověku byla na česko-bavorských hranicích a spojovala Rinchnach s Dolním Altaichem. Přes Sušici se pak dalo snadno dostat na Prahu. Vintíř tak mohl snáze plnit diplomatické úkoly pro Jindřicha III.²⁷⁶ Především při boji Jindřicha III. s českým vládcem Břetislavem. Sám Vintíř se měl

²⁷² KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 62 - 70.

²⁷³ KADLEC, Jaroslav. Poustevník Vintíř. In: *Životopisy českých světců a přátel Božích*, s. 144.

²⁷⁴ *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae*, ed. Gustavus, FRIEDRICH. Pragae 1904 -1907, s. 352 - 354, č. 379.

²⁷⁵ KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 71 - 72.

²⁷⁶ Tamt., s. 71 - 74.

účastnit Jindřichova tažení v roce 1040, protože jedna část tažení vedla přes Český les. Jeho úloha měla být pravděpodobně čistě diplomatická. Ovládal slovanský jazyk a znal se s Břetislavovým otcem. Mohl tak být nápomocný při případném vyjednávání. Jindřichův vpád do Čech byl nakonec odražen. Poté se měl Vintíř odebrat do poustevny na Dobré vodě, kde žil dalších 5 let než zemřel.²⁷⁷

Těsně před smrtí se Vintíř potkal v lese s knížetem Břetislavem, který zabloudil při lovu. Vintíř mu sdělil, že je jeho kmotrem a žádal knížete, aby byl po své smrti pochován v břevnovském klášteře. Kníže mu vyhověl. Vintířova smrt je datována 9. října 1045.²⁷⁸ Toto setkání je ovšem jen další fikce. Přesto byl Vintíř v břevnovském klášteře opravdu pohřben, pravděpodobně díky břevnovskému opatovi Meginhardovi, mnichovi z Dolního Altaichu.²⁷⁹

5.3.3 Zázraky

U hrobu sv. Vintíře je zaznamenáno nespočet zázraků. Některé se měly uskutečnit již za světceva života. Jeden z prvních z nich byl spatřen v Uhersku na hostině krále Štěpána II. Vintíř odmítl jíst pečeného páva jako živého tvora a začal se modlit, páv obživil a před zraky všech lidí odlétl.²⁸⁰ Po zázraku v Uhrách byl Vintíř pronásledován svými obdivovateli, kteří se ho snažili přesvědčit aby se stal v Rinchnachu opatem. Vintíř jejich přesvědčení dokázal vyvrátit až nasednutím na osla, ten s ním nebyl schopen ujet ani krok, protože se jeho kopyta bořila do skály. Podle této pověsti jsou otisky kopyt ve skále stále vyryté. To měl být hlavní důvod přesunutí Vintíře k Dobré vodě.²⁸¹ Zázrak s oslem měl být spatřen také na hradu Rábí v roce 1044. Břevnovští mnichové přemluvili Vintíře aby přijal funkci opata, když se chtěl vydat na cestu, nemohl, protože kopyta osla se opět bořila do skály.²⁸²

Po Vintířově smrti se mnoho lidí modlilo u jeho hrobu. Podle očitých svědectví měl Vintíř vyléčit ochrnutí, slepotu, němost, různá poranění, padoucnici, malomocenství

²⁷⁷ MAUR, Eduard. *Paměť hor*, s. 107 - 108.

²⁷⁸ DAVID, Jiří. *Život svatého poustevníka Vintíře*, s. 26 - 27.

²⁷⁹ KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 80 - 85.

²⁸⁰ (Bolland). Der heilige Günther, Einsiedler. In: *Bavaria Sancta* [online]. [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <<http://www.heiligenlegenden.de/literatur/bavaria-sancta/vierter-abschnitt/guenther/home.html>>.

²⁸¹ DAVID, Jiří. *Život svatého poustevníka Vintíře*, s. 22 - 23.

a další nemoci. V některých případech vzkřísil i mrtvé. Měl léčit i nemoci ducha, tzn. posedlost ďáblem, či zlým duchem, které se projevovaly záchvaty zuřivosti. Napravil i jednoho zloděje, který kradl v klášteře med a po vyléčení přísahal, že již nikdy krást nebude. Jiným se Vintíř zjevil dokonce osobně, například muži, kterého posedl ďábel a zjevoval se mu v podobě muže a ženy. Sám světec se mu zhmotnil a udeřil ho holí, která ho vyléčila od této posedlosti. Také lampičky, které byly u světceva hrobu, se prý často samy zapalovaly. Podle Hájka z Libočan zázraky u hrobu světce skončily, když se k němu dostali husité, kteří se rouhali a světci se vysmívali.²⁸³

Zázračná byla také socha sv. Vintíře, která byla nalezena v dutém stromu a přenesena do kostela v Hartmanicích. Za podivuhodných okolností se sama přesídlila zpátky do dutého stromu. Lidé se domnívali, že chtěla zůstat tam, kde světec zemřel. I přesto jí ale odnesli do kostela sv. Mořice nedaleko Hartmanic, poté do kostela v Petrovicích a nakonec se jí rozhodli uložit do truhly a tu uzamknout řetězy. Socha se ale vždy vrátila do svého původního místa. Při pátém pokusu, se jí dva muži snažili násilím dostat z dutiny stromu a rouhali se. Socha je srazila k zemi, a pustila je až ve chvíli, kdy jí slíbili, že na jejím místě postaví dřevěný kostel, ve kterém socha bude stát na podstavci k uctívání sv. Vintíře. Nově zbudovaná kaple byla hojně navštěvována a lidé se zde modlili. Socha činila zázraky i v dalších obdobích. Když se jí někdo snažil ukrást, tak nešťastníka buď srazila k zemi, nebo mu uštedřila facku. Při požáru kostelíka zůstala nedotčená.²⁸⁴

I studánka Dobrá Voda, která se nachází naproti kapli věnované sv. Vintíři, měla být kouzelná. Jednou se k ní zatoulal slepý kůň a voda mu vystříkla do nemocných očí a uzdravila je. Od té doby byl Vintíř označován také za patrona chovatelů dobytka a koní. Studánku navštěvovalo mnoho poutníků, kteří také chtěli být vyléčení od svých neduhů.²⁸⁵

²⁸² ROYT, Jan. Milostná socha poustevníka Vintíře a jeho oltář v poutním kostele sv. Vintíře v Dobré Vodě u Hartmanic, In: sv. *Vintíř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách*, s. 40.

²⁸³ DAVID, Jiří. *Život svatého poustevníka Vintíře*, s. 27 - 32.

²⁸⁴ Tamt., s. 63 - 65.

²⁸⁵ ROYT, Jan. Milostná socha poustevníka Vintíře a jeho oltář v poutním kostele sv. Vintíře v Dobré Vodě u Hartmanic, In: sv. *Vintíř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách*, s. 38 - 40.

5.3.4 Kult

5.3.4.1 Pokusy o kanonizaci

Vintířův kult se rozrůstal především v okolí břevnovského kláštera, ale musel být známý i jinde, protože ke světcově hrobu se přicházeli pomodlit i šlechtici z jiných zemí. V polovině 13. století se Břevnov pokusil o světcovu kanonizaci. Vintíř byl v té době již uctíván, ale břevnovští opati chtěli dosáhnout univerzální platnosti jeho kultu u římského biskupa. První žádost o oficiální svatořečení Vintíře byla předložena papeži Inocenci IV. Papež určil komisi, která studovala světcův život, pověsti, zázraky a vyslychala svědky. Předpokládáme, že dokazování trvalo přibližně 2 roky (1252 - 1254). Vše nasvědčuje tomu, že by Vintíř byl kanonizován, protože papež udělil Břevnovu odpustky na 40 dní pro poutníky, kteří by přišli do kláštera na svátek sv. Diviše, to byl i den úmrtí Vintíře. Naneštěstí papež Inocenc IV. předčasně zemřel. Po jeho smrti bylo dosažení kanonizace značně složitější, protože za krátkou dobu se na papežském stolci vystřídal velké množství papežů a kanonizace by se nestihla projednat ani potvrdit.²⁸⁶

O další pokus kanonizace světce se zapříčinil Přemysl Otakar II. s ještě větším výčtem zázraků, nejdříve u papeže Alexandra IV. a pak u papeže Urbana IV. a Klementa IV. Uvedení papeži zemřeli všichni předčasně, dva poslední jmenovaní alespoň stihli klášteru udělit odpustky na den Vintířovy smrti. Pokusy o kanonizaci ustaly po té, co se opatovi břevnovského kláštera zjevil sám světec osobně a řekl mu, že se ještě nenarodil ten, který by měl dosáhnout jeho oficiálního svatořečení, což vysvětlilo prozatímní neúspěšné pokusy.

V roce 1295 opat břevnovského kláštera Bavor zapsal Vintířův svátek do Kodexu Gigas. Také nechal zhotovit pro klášter zvon, na kterém je uvedeno jméno sv. Vintíře.²⁸⁷

Jedno z nejstarších vyobrazení sv. Vintíře se nachází v rajhradském kalendáři (Rajhrad spadal pod břevnovské proboštství). Vintíř je tam vykreslen v benediktinském

²⁸⁶ KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*. s. 86 - 90.

²⁸⁷ Tamt., s. 90 - 95.

rouchu s kapucí, kolem ní má viditelnou svatozář a v rukou drží hůl. Autorem je Jiří Fajt, iluminace měla vzniknout kolem roku 1360.

I když Vintíř zatím nebyl oficiálně kanonizován, Řím ho uznával. V roce 1390 papež Bonifác IX. udělil na den Vintířova úmrtí další odpustky, mnohem větší než jeho předchůdci a poprvé byl Vintíř i explicitně zmíněn.²⁸⁸

Kanonizace se nakonec světec dočkal až za papeže Jana Pavla II. v roce 2001.²⁸⁹

5.3.4.2 Čechy

První závažnou překážkou kultu představovalo husitství. Husité vypálili břevnovský klášter v roce 1420. Opati byli nuceni uprchnout do probošství v Broumově. Kult sv. Vintíře byl pro husity bezcenný.²⁹⁰

Až Tridentský koncil poskytl nové možnosti k rozvoji kultu sv. Vintíře v roce 1545 - 1563. Jeho výsledky vedly k uctívání světců a rozvoji poustevnictví. Cílem nebyla jen obnova katolictví, ale také zlepšení pohledu Evropy na Čechy, kteří byli považováni za největší kacíře. Nepodnikaly se již daleké poutě k posvátným místům, pozornost se přesunula do lokálních oblastí. Obnova Vintířova kultu začala na německé straně, česká strana se k ní ale připojila hned vzápětí.²⁹¹

Tedy po triumfu křesťanství nad husitstvím šířili Vintířův kult především jezuité. Vintíř byl v literatuře označován za českého světce a patrona - v dílech Bohuslava Balbína, Albrechta Chanovského atd. Nejvíce se kultu dařilo v baroku, Vintíř byl hojně interpretován barokní literaturou - Jiří David ze Zdic, Johan Höffele a dalšími autory. Jan Kryštof Liška zhotovil obraz Vintíře, který byl umístěn na hlavní oltář v kostele sv. Mikuláše v Praze.²⁹²

Co se stalo s ostatky Vintíře během husitského řádění, není známo. Údajně měly být objeveny v kostele v Polici nad Metují v roce 1685 a převezeny do postupně se obnovujícího břevnovského kostela.²⁹³ Jednalo se o další podpoření rozvíjejícího se kultu, přestože ve skutečnosti se o světcovy ostatky nejednalo.²⁹⁴ Světcovy ostatky

²⁸⁸ KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 96 - 97.

²⁸⁹ Tamt., s. 102.

²⁹⁰ MAUR, Eduard. *Paměť hor*, s. 114.

²⁹¹ Tamt., s. 115 - 118.

²⁹² KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 98 - 99.

²⁹³ KADLEC, Jaroslav. Poustevník Vintíř. In: *Životopisy českých světců a přátel Božích*, s. 142.

²⁹⁴ MAUR, Eduard. *Paměť hor*, s. 115.

byly uloženy do oltáře sv. Prokopa, který zdobil obraz Petra Brandla *Smrt sv. Vintíře*. Oltář sázavského poustevníka, břevnovského mnicha a svatého muže Prokopa byl použit jistě proto, že Vintíř nebyl oficiálně potvrzený světec, tudíž nemohl být na oltáři sám. Jeho vyobrazení se také dostalo na stěny ambitu břevnovského kláštera ve 4 malbách. Jednalo se o zázrak s pávem v Uhersku, jednání s Břetislavem o zajatcích, smrt a pohřeb Vintíře. Malby s pávem se nachází i v letohrádku Vojtěška v Břevnově a v Broumově. Vintíř byl velmi často zobrazován v benediktinských kláštorech, ale i v menších rezidencích. Zajímavý je Vintířův oltářní obraz umístěný v kostele sv. Jana Křtitele v Paštikách u Blatné, který k benediktinskému řádu nepatřil. Zde byl umístěn pravděpodobně díky Vintířově účtě ke sv. Janu Křtiteli.²⁹⁵

V českých zemích se Vintířův kult rozrůstal především v Břevnově, ale i v dalších benediktinských kláštorech. Velké slávy se také dočkala Dobrá Voda u Hartmanic. Nikde jinde v 17. století není doloženo tolik léčivých pramenů jako kolem tohoto místa.²⁹⁶ V Dobré Vodě byla postavena dřevěná kaple k uctění Vintíře už v roce 1620. Již jsme ji zmínili v kapitole *Zázraky*. V roce 1706 ji nahradila kamenná kaple a v roce 1735 se z kaple stal farní kostel. Později k němu byla přistavena loď a zvonice. Tuto podobu si kostel zachoval až do současnosti. V kostele byla v podstavci zasazena socha sv. Vintíře, která jediná přetrvala z prvotní stavby.²⁹⁷ Její zhotovení je datováno do první poloviny 16. století. Socha měla původně představovat jiného světce, ale byla upravena do podoby Vintíře přidáním knihy a hole. Nyní se nachází v muzeu v Kašperských horách. V muzeu v Sušici se nachází její replika. V 60. letech 20. století z ní byly odstraněny barokní doplňky (hůl a kniha). Oltář kostela byl vyzdoben bájnými příběhy sochy. Ve verších zde byly popsány zázraky, které byly se sochou spojeny.²⁹⁸

V roce 1765 papež Benedikt XIV. oltář v kostele privilegoval a šlechtici i měšťanstvo k němu nosili cenné dary. Na nejvyšším vrcholku Vintířovy skály byl umístěn železný kříž, který měl lákat další poustevníky.²⁹⁹

²⁹⁵ ROYT, Jan. Poustevník Vintíř, In: *Vintíř - patron Šumavy*, s. 19 - 20.

²⁹⁶ MAUR, Eduard. *Paměť hor*, s. 116.

²⁹⁷ KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 99 - 100.

²⁹⁸ ROYT, Jan. Milostná socha poustevníka Vintíře a jeho oltář v poutním kostele sv. Vintíře v Dobré Vodě u Hartmanic, In: sv. *Vintíř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách*, s. 34 - 36.

²⁹⁹ MAUR, Eduard. *Paměť hor*, s. 117.

Zásadní ránu kultu uštědřilo Národní obrození v čele s Františkem Palackým. Existovaly různé historické výklady Vintířovy úlohy v tažení Jindřicha III. proti knížeti Břetislavovi v roce 1040. Někteří zastávali názor, že Vintíř pomáhal zajatým Němcům, jiní, že pomáhal i vojákům, kteří zůstali v lese po bitvě a vyvedl je z lesa. František Palacký se domníval, že Vintíř odhalil prchajícím vojákům cestu z české země a o rok později ukázal Jindřichovi cestu do země při jeho dalším výpadu, který byl již úspěšný. Císař ale české hranice přešel daleko od Vintířova působiště.³⁰⁰ Byla to tedy jen Palackého domněnka, která začala být přebírána veškerou literaturou jako fakt. Navíc se skvěle hodila do protiněmecké nálady, která je pro Národní obrození typická. E. Maur zpochybňuje obě verze. Vintířovi mohlo být v té době okolo 90 let a E. Maur si nedokázal představit člověka, který by v takovém věku hledal ztracené vojáky v lese.³⁰¹ Místo toho jel Vintíř k Ekkehardovi, veliteli saského vojska v severních Čechách s královským příkazem, zastavit boj a stáhnout se za hranice do Míšeňska. Také pravděpodobně vyjednal Sasům u knížete Břetislava bezpečný odchod i se získanou kořistí.³⁰² Kromě toho Eduard Maur nepokládal Vintíře za takového znalce šumavských hvozdů. Zpochybňuje i to, že Vintíř vybudoval stezku, která je po něm nyní pojmenovaná. Nanejvýše ji jen objevil. Kromě toho Břetislav by ho nikdy nenechal pohřbít v břevnovském klášteře, pokud by ho považoval za zrádce. Naneštěstí od Národního obrození je postava Vintíře brána jen v negativním smyslu v podání Františka Palackého a autorů, kteří na něj navazují.³⁰³

Ani komunistický režim nebyl ke světcům příznivý, stejně jako ke všem ostatním církevním památkám. Místa související s Vintířem na Šumavě nebyla přístupná. V 50. letech se z nich stal vojenský výcvikový prostor. Kaple sv. Vintíře pod Vintířovou skalou byla zničena. Kaple u Vintířovy studánky byla vážně poškozena a světcův kostel byl vydrancován a používán jako skladiště pro vojáky. Vintířova socha z kostela byla zachráněna díky včasnému zásahu Emanuela Bouška, ředitele kašperského muzea. V roce 1969 byla uvedena hra Františka Hrubína *Oldřich a Božena aneb Krvavé*

³⁰⁰ KADLEC, Jaroslav. Poustevník Vintíř. In: *Životopisy českých světců a přátel Božích*, s. 144.

³⁰¹ MAUR, Eduard. *Paměť hor*, s. 112 - 114.

³⁰² KUBÍN, Petr. *Legenda o sv. Vintířovi = Vita s. Guntheri*, s. 28.

³⁰³ MAUR, Eduard. *Paměť hor*, s. 113 - 114.

spiknutí v Čechách, kde hrál Vintíř hlavního záporného hrdinu. V roce 1984 byla hra zfilmována režisérem Otakarem Vávrou.³⁰⁴

Situace se změnila až po roce 1989. Za spolupráce Rinchnachu a Hartmanic byla znovu postavena a vysvěcena kaple sv. Vintíře u Vintířovy skály v roce 1992. Také byl obnoven kostel sv. Vintíře v Dobré Vodě. Dobrá Voda se opět stala místem hojně navštěvovaným poutníky. V roce 1995 byla uspořádána oslava k 950. výročí světcovy smrti. Doprovázená byla svatou mší, které se zúčastnil vysoký počet církevních hodnostářů, ale i poutníků. Svatovintířská pouť se ujala a probíhá každý rok v červnu a říjnu. Byla také zřízena turistická stezka, která spojuje bavorský Niederaltaich s Dobrou Vodou a Břevnovem - *Vintířova stezka*. Vintířův kostel v Dobré Vodě byl vybaven unikátním skleněným oltářem od výtvarnice Vladěny Tesařové.³⁰⁵

5.3.4.3 Bavorsko

Z Rinchnachu a Niederaltaichu máme informace o uctívání světce až z doby barokní. Zejména kolem jeho studánky a nově budovaného proboštského kostela. Vintířův kult byl oblíbený také v Polsku.³⁰⁶ V 17. století o Vintířovi psal například profesor a jezuita Heinrich Kanisius, profesor jezuitské školy Matouš Rader nebo profesor církevního práva Aegidius Ranbeck ze salzburské univerzity.³⁰⁷ V Čechách byl světec většinou zobrazován s holí, knihou a svatozáří. Naopak v německých zemích je nejčastěji zobrazen s kosou (Rinchnach 1727) či motykou (Niederaltaich 1731)³⁰⁸

Centrem hnutí v Bavorsku se stal Rinchnach. V roce 1728 zde byl přestaven kostel sv. Jana Křtitele. Interiér byl vyzdobený malbami popisující život sv. Vintíře. Jejich autorem je rakouský malíř Wolfgang Andreas Heindl. V místě, kde se měla nacházet světcova poustevna, byla vybudována kaple Panny Marie. Její interiér byl také věnován sv. Vintíři. Malby zhotovil Franz Anton Rauscher.³⁰⁹

Zatímco v Čechách byl kult oslaben Národním obrozením, zejména vlivem Františka Palackého, v Bavorsku se dál rozvíjel. Kultu sv. Vintíře se dařilo

³⁰⁴ HROPENIAK, Vladimír. Mnich Gunther. Hoperniak, Vladimír. In: *Vlastivědné zprávy muzea Šumavy*: Sušice, s. 40 -42.

³⁰⁵ Tamt., s. 42 - 45.

³⁰⁶ BUBEN, Milan. Svatý Vintíř. In: *Světcí spojují národy*, s. 84.

³⁰⁷ KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 102.

³⁰⁸ BUBEN, Milan. Svatý Vintíř. In: *Světcí spojují národy*, s. 84.

³⁰⁹ KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 101 - 102.

ve 20. a 30. letech 20. století. Vintíř byl znázorňován na freskách a okenních vitrážích v kostelech v Regenu, Hohenau, Innernzellu a Schönbrunnu. Vintíře uctívali v Pasovském biskupství, drobné zmínky byly také nalezeny v diecézi Regensburg a Würzburg. Do těchto dvou diecézí se kult dostal prostřednictvím přesunutých obyvatel Šumavy a také pomocí Ackermann-Gemeinde. Jednalo se o sdružení německé katolické církve, která se snažila sdružit Čechy a Němce. Také podporovala kult sv. Vintíře v Dobré Vodě.³¹⁰

Po druhé světové válce se kult rozvíjel minimálně. Základní životní potřeby jako nedostatek potravin měly přednost. Změna nastala až po měnové reformě v roce 1948. V roce 1945 a 1955 se konaly dvě velké oslavy k uctění sv. Vintíře, oslava 900 let od jeho smrti a 1000 let od světceva narození. Především druhá oslava se snažila Vintíře předvést jako symbol naděje, vzor, jak řešit situaci v poválečném období a v napětí mezi Východem a Západem. V rámci oslav se konala mše svatá, historický slavnostní průvod, poutě věnované světci, zasvěcení zvonů apod. O Vintíři byla také napsána velmi úspěšná hra, která se dočkala 5 opakování. V roce 1961 byla vyrobena třímetrová socha Vintíře a umístěna do kostela v Rinchnachu. Ve Freyungu byla postavena Vintířova kaple, díky její velikosti bychom jí mohli nazývat spíše kostelem. Vysvěcena byla v roce 1968. Vintíř se stal patronem dalších tří kostelů - Hochwinkl 1955, Buchenau 1960 a Krinning 1962. Ve všech třech kostelech se nacházejí světcevy obrazy a sochy. Po Vintířovi se začaly hojně pojmenovávat ulice, slavnosti, různé svazy a spolky, ale také školy či hotely. Ani v hudbě a výtvarných dílech nebyl Vintíř vynechán. Vznikaly různé písně, básně, romány, plastiky atd. V roce 1977 byla uvedena další hra o světci *Sv. Vintíř - druhá část*.³¹¹

Po roce 1989 se světceův kult začal postupně obnovovat v Československu. Obě země začaly spolupracovat na obnovení tohoto kultu prostřednictvím médií, informačních zdrojů, různých výstav, mší a konferencí.³¹²

³¹⁰ DENGLER, Josef. Uctívání Vintíře v Bavorsku po 2. světové válce, In: *Svatý Vintíř jeho odkaz pro současnost*, s. 29 .

³¹¹ DENGLER, Josef. Uctívání Vintíře v Bavorsku po 2. světové válce, In: *Svatý Vintíř jeho odkaz pro současnost*, s. 29 - 34.

³¹² Tamt., s 34 - 36.

6 Poustevnické zásady

V této krátké závěrečné kapitole se podíváme na poustevnické zásady. Neexistuje žádný kánon nebo soubor pravidel jednotný pro všechny poustevníky. Probereme si tedy základní zásady, které jsou pro poustevníky více než typické a odrážejí jejich poslušnost a službu Bohu. Ať už máme na mysli osamocené anachorety v poušti anebo poustevníky žijící v různých společenstvích.

6.1 Samota

Jedním z nejcharakterističtějších prvků spojeným s přijutím poustevnického života je odchod do ústraní, stranění se běžného světa pro snazší navázání spojení s Bohem. Ne každý takto dokázal žít a v některých případech to vzhledem k lokálním podmínkám ani nebylo možné. Běžně si poustevníci s sebou brali i své žáky, kteří se o ně starali, když dosáhli pokročilejšího věku.³¹³ Kolem takových svatých mužů se často vytvářela komunita jejich následovníků. Příznačné je, že tito svatí pak odcházejí i z této komunity, protože nejsou spokojeni se životem ve společenství a touží po větší samotě. To je příklad sv. Vintíře, který pár let před smrtí opustil svoji komunitu a odebral se do poustevny na horu Březník, kde pobyl až do své smrti.³¹⁴ Potřebu prvku samoty lze nalézt i v případě poustevnických řádů zejména u kartuziánů, kde i přes společný život v komunitě, žil každý mnich osamoceně ve své cele.³¹⁵

6.2 Rezignace na materiální zisk

Doprovodným jevem poustevnického života je zřeknutí se majetku a odklon od materiálních věcí. Tuto inspiraci můžeme nalézt už v Bibli, konkrétně v Matoušově evangeliu.³¹⁶ „*Chceš-li být dokonalý, jdi, prodej svůj majetek a rozdej chudým a budeš mít poklad v nebi. Pak přijď a následuj mě!*“ (Mt 19; 20-22) Přítel sv. Augustina Ponticianus také vypráví o tom, jak se dva císařští úředníci obrátili k Bohu po nalezení knihy o sv. Antonínovi a všechny funkce a majetek, na kterých lpěli, pro ně náhle

³¹³ *Apothegmata: výroky a příběhy pouštních otců*, s. 14 - 15.

³¹⁴ KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*, s. 71 - 72.

³¹⁵ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 157.

³¹⁶ VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství 1, od prapočátků po svatého Jana Zlatoústého*, s. 129- 130.

ztratily význam.³¹⁷ Tento jev jsme zaznamenali i u česko-německého poustevníka Vintře, který svůj majetek věnoval sv. Wigbertovi.³¹⁸ Ostatně stejně tak vypovídá Athanasius o sv. Antonínovi. A tento jev je společný všem poustevníkům, třebaže není u všech explicitně zmíněn. Sv. Antonín vyzívá ke zřeknutí se touhy po zisku a majetku jako něčeho, co do božího království vzít nelze. Naproti tomu by měl člověk usilovat o rozum, spravedlnost, umírněnost, statečnost, moudrost, lásku, lásku k chudobě, víru v Krista, tichost a pohostinnost.³¹⁹

6.3 Modlitba

Dalším klíčovým prostředkem k navázání vztahu s Bohem je modlitba, která byla poustevníky prováděna po větší část dne. Modlitba a víra v Boha jsou hlavní nástroje sloužící k poražení ďábových přeludů, které se snaží svést poustevníky z jejich cesty k Bohu. Velkou důležitost modlitby můžeme vidět už u poustevníka Antonína, jak vypovídá Athanasius. „*Neustále se modlil, protože pochopil, že je třeba modlit se bez přestání a v skrytu. Rovněž věnoval pozornost předčítání, aby nic z Písma u něho nepadalo na zem. Vše si pamatoval, takže mu pak paměť nahrazovala knihy.*“³²⁰

Čas modliteb byl často poustevnickým řádem přesně determinován podle dané řehole. Například podle přísných ivanitských stanov se měl poustevník denně modlit za své zemřelé bratry, žijící bratry, bratry v pokušení, k ochránkyni bratrstva, ke svatým otcům (sv. Pavlovi, sv. Antonínovi, sv. Ivanovi), dále za papeže, císaře, duchovní nadřízené, komisaře poustevníků, za blaho české země atd.³²¹

6.4 Posty a askeze

Aby poustevník neupadl v pokušení, podroboval své tělo stále většímu umrtvování. Sv. Antonín nosil prostý šat, spal na rohoži z rákosí anebo na holé zemi. Jeho strava se skládala pouze z chleba, vody, soli a přijímal ji jednou denně či dokonce

³¹⁷ JERONÝM. *Legendy o poustevnících Vitae eremitarum*, s. 8.

³¹⁸ (Bolland). Der heilige Günther, Einsiedler. In: *Bavaria Sancta* [online]. [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <<http://www.heiligenlegenden.de/literatur/bavaria-sancta/vierter-abschnitt/guenther/home.html>>.

³¹⁹ Athanasius - VENTURA, Václav - MENDELOVÁ, Edita Miriam. *Život sv. Antonína Poustevníka*, s. 36.

³²⁰ Tamt., s. 23.

³²¹ ROŽMBERSKÝ, Petr; KRČMÁŘ, Luděk. *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji*, s. 15 - 17.

jen jednou za pár dní.³²² Ojedinělé nebylo ani bičování a známé jsou i některé extrémní formy, kdy se nechávali poustevníci zazdíť, anebo se zavázali k nehybnému postoji pod širým nebem.³²³ Pro poustevníka patřily tělesné rozkoše a vášně mezi věci pomíjivé, které ho odváděly od sebekázně a pokání. Usiloval o ctnost, která se neslučovala s hněvem a žárlivostí, cestou k ní byla pro poustevníka askeze, v níž musel vytrvat, což vyžadovalo velmi silnou vůli.³²⁴

6.5 Celibát

Už podle židovské tradice se kněží, kteří vykonávali posvátné úkony v chrámu, zdržovali pohlavního styku. Tento jev lze vysledovat až do Starého a Nového Zákona. Také Ježíš zdůrazňoval význam panictví pro nebeské království. Je to symbol absolutní oddanosti Bohu, zřeknutí se lidského světa a přípravy na vstup do božího království. Poustevníci hledající cestu k Bohu, vyhýbající se tělesným rozkoším tedy neuzavírali manželské sňatky ani neměli pohlavní styk. Panictví či panenství tak mělo zásadní význam v jejich pouti.³²⁵

6.6 Mlčení

Mlčení, ačkoliv by se to nemuselo na první pohled zdát, je velmi významnou součástí poustevnického života. Není tím míněno pouhé mlčení, ale spíše schopnost dokázat naslouchat a soustředit se. Jeho prostřednictvím lze dosáhnout nejintenzivnějšího spojení s Bohem.³²⁶ Například podle řehole ivanitů mlčenlivost osvěžuje duši a rozhovory duši naopak unavují. Žilo-li více poustevníků společně, bavili se spolu jen o nejnutnějších věcech, a to jen v omezené době po obědě a večeři.³²⁷

6.7 Práce

Manuální práce patřila mezi oblíbené metody zaměstnání mysli a odolání mnohým pokušením. Jak bylo uvedeno, poustevníci se věnovali mnoha činnostem -

³²² Athanasius - VENTURA, Václav - MENDELOVÁ, Edita Miriam. *Život sv. Antonína Poustevníka*, s. 27.

³²³ BESSE, J. Hermits. In: *The Catholic Encyclopedia* [online]. New York: Robert Appleton Company, 1910 [cit. 2019-2-11]. Dostupné z: <<http://www.newadvent.org/cathen/07280a.htm>>.

³²⁴ Athanasius - VENTURA, Václav - MENDELOVÁ, Edita Miriam. *Život sv. Antonína Poustevníka*, s. 36 - 37.

³²⁵ VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství 1, od prapočátků po svatého Jana Zlatoústého*, s. 18 - 19.

³²⁶ LEENEN, Maria Anna. *Jak se žije poustevníkům*, s. 74.

³²⁷ ROŽMBERSKÝ, Petr; KRČMÁŘ, Luděk. *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji*, s. 15.

zahradničení, pěstování plodin, výrobě různých předmětů apod.³²⁸ Největšího významu práce ovšem nabyla v mnišských řádech, orientovaných zejména podle Benediktovy řehole. Benedikt vyzdvihuje význam manuální práce vůči zahálce, která je nepřítelem duše. Manuální práce má dva významné přínosy. Na jedné straně je to jistá forma askeze, která člověka udržuje v pokoře, na straně druhé naplňovala hmotné potřeby kláštera.³²⁹

³²⁸ ROYT, Jan. O poustevnictví: Zrození poustevnictví na Východě a jeho rozšíření do Evropy, In: *Sv. Vintíř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách*, s. 21.

³²⁹ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 39.

7 Závěr

Diplomová práce byla věnována fenoménu poustevnictví. Poustevníky se stávali prostí i urození lidé, kteří se vzdali pohodlného života, aby mohli v samotě následovat Krista. Počátky poustevnictví zasahují konec 3. století v Egyptě, Palestině a Sýrii. Tento fenomén se vyvíjel společně s mništvím (monasticismem). V průběhu času docházelo k rozšiřování mnišství, až dosáhlo dominantní pozice, protože život ve společenství nebyl tak náročný jako život v úplné samotě. I přesto byl poustevnický život považován za tu nejušlechtilejší cestu, jak dosáhnout spojení s Bohem. Vlivem barvitých líčení o svatých mužích, kteří v osamění bojují na poušti s ďábly, se poustevnictví rozšířilo i na Západ.

Předpokládáme, že první poustevníci byli na našem území již za doby Velké Moravy. Pokusili jsme se dokázat, že jedním z příchozích byl v 9. století také sv. Ivan. Převážná část historiků odmítla Ivanovu existenci vzhledem k pozdním opisům legend a kvůli mylné domněnce, že Staroslověnská legenda vychází z Hájkova díla. Ruský opis legendy tento dohad vyvrací. Jeho formální stránka (nepřirozený slovosled, jednoduché vyjadřování, prosté líčení skutečnosti apod.) naznačuje, že je mnohem staršího data než se původně předpokládalo. Jedná se o nejstarší legendu o sv. Ivanovi a mohla být dokonce sepsána ještě dříve než svatováclavská legenda. To podporuje i obsahová stránka. Nejcharakterističtější část - předání kříže sv. Janem Křtitelem, legenda neobsahuje. Byla tudíž přidána ke kultu zřejmě až později. Také motiv laně, která poskytuje světcům mléko je příznačný i dalším světcům, ale záznamy o jeho používání máme jen do konce 9. století. Stáří legendy rovněž dokládá označení Bořivoje jako moravského knížete. Opisy vytvořené později nemusí vždy mluvit proti stáří legendy. Naopak opis Kapitulské legendy posloužil v husitské době jako obrana přijímání pod jednu. Katolíci by si nedovolili v napjaté době něco tak významného podložit na vymyšleném či neznámém světcu.

S nedávným rozborem profesora Vašici můžeme určit i Ivanovy příbuzné a zařadit ho do konkrétní historické doby, a to do cca poloviny 9. století. Jeho otec byl obodritský král Gestimulus. Tím je jeho původ určen na kmen severních Obodritů, kteří sídlili mezi dolním tokem Labe a pobřežím Lubecké zátoky. Jednalo se o kmen

polabských Slovanů. Pravděpodobně se stal mnichem v korvejském klášteře a proto se představoval jako Ivan *korvacký*. Podle klášterních záznamů byl v roce 860 přijat do kláštera *Unuwanus* neboli *Unvanus*. Pravděpodobně se jednalo o našeho světce. Takový scénář událostí se jeví jako nejpravděpodobnější, ale nelze ho s jistotou nijak ověřit či vyvrátit.

Ostatní poustevníci sídlící a historicky doložení na našem území patřili zpočátku k řádu benediktinů. Ve druhé polovině 10. století a první polovině 11. století se jednalo o sv. Prokopa a sv. Vintíře. Ze života jejich a dalších poustevníků, především ze 13. a 14. století, soudíme, že poustevníci představovali vzor mravního života a také velmi přispěli kolonizací okolní krajiny. Okolo těchto svatých mužů se často vytvořila komunita, která vedla ke vzniku kláštera. V případě sv. Prokopa to byl Sázavský klášter, který je významný zejména proto, že se v něm prováděla liturgie ve staroslověnštině. Se sv. Vintířem je spojeno založení kláštera Rinchnach, který se nachází v Bavorském lese. Z těchto tří poustevníků dosáhl kanonizace Prokop v roce 1024. Břevnov se pokoušel kanonizovat Vintíře až ve 13. století, kdy už nebyly tak příznivé podmínky, proto nebyla kanonizace úspěšná. Světec byl kanonizován až v roce 2001. Sv. Ivan kanonizován nikdy nebyl a kvůli tomu je mu církevně povolena úcta jen ve sv. Janu pod Skalou na jeho svátek 25. června.

Přestože je sv. Ivan stále historicky nejméně doložitelným poustevníkem, mohli bychom ho označit za nejznámějšího českého poustevníka a také jediného poustevníka v pravém slova smyslu. O poustevnickém životě sv. Prokopa máme mizivé informace, je spíše znám jako český patron. Navíc z ideálů poustevnického života se vymyká svojí násilnou povahou, kterou - podle legendy - dosáhl vlastní kanonizace a vyhnal německého opata. V případě sv. Vintíře se s poustevnickým životem neslučuje jeho zasahování do říšské politiky a diplomatické cesty. Jako další argument, by také mohla být použita Vintířova neschopnost vyrovnat se s prostým způsobem života. Nicméně tyto informace pocházejí ze starších pramenů a pravděpodobně byly přidány, aby podtrhly jeho obrácení k víře.

Největší rozvoj zaznamenalo poustevnictví v Čechách v době baroka. Poustevny při kaplích zakládala církev, šlechta i města. Poustevník spravoval k poustevně přidruženou kapli či kostel. Poustevníky podporovali významní mecenáši, jako byl

například Antonín Špork. Naneštěstí všichni poustevníci nežili takovým mravním životem, jak se od nich očekávalo a docházelo k častým sporům a excesům. Proto bylo v roce 1725 založeno bratrstvo ivanitů, které mělo poměry napravit. Podle této představy musel každý poustevník vstoupit do ivanitského řádu a jednat podle řehole *Lilium Convallium*, jejímž autorem byl Dominik Stoy. Každému poustevníkovi byl přidělen deputát nebo jistá forma fundace. Leč tento systém nedosáhl očekávaných výsledků. Ivanitská pravidla byla příliš přísná a poustevníci raději volili mírnější stanovy terciářů. Nepomohlo ani zavedení komisařů, kteří měli na poustevníky dohlížet. V roce 1782 byli všichni poustevníci v Čechách zakázáni Josefem II. V případě, že zůstali alespoň jako kostelníci či hrobníci, byli fundováni až do své smrti. Existují zprávy o pár poustevnících, kteří zde poustevničili i po zákazu, ale ti patřili mezi velmi vzácné případy. Navíc za to byli stíháni úřady. Poustevnictví bylo upraveno kodexem kanonického práva, i přesto se už nikdy neobnovilo do své původní formy.

8 Seznam použité literatury a pramenů

1. *Apofthegmata: výroky a příběhy pouštních otců*. 1. vyd. Praha: Benediktinské arcipopatství sv. Vojtěcha sv. Markéty, 2000. 153 s. ISBN 80-902682-2-2-6.
2. Athanasius - VENTURA, Václav - MENDELOVÁ, Edita Miriam. *Život sv. Antonína Poustevníka. Život a působení svatého otce Antonína, jak ho napsal mnichům v cizině poslal náš svatý otec Atanáš, biskup alexandrijský. Athanasius sv. z řečtiny přeložili: Václav Ventura, Edita Mendelová*. 2., rev. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad - Roma, 2010. 102 s. ISBN 978-80-7412-041-1-1.
3. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad*. 11. vyd., (9. přepr. v Čes.) Praha: Česká biblická společnost, 1998. 863. 287. ISBN 80-85810-19-0.
4. BRIDEL, Bedřich. *Život svatého Ivana, prvního v Čechách poustevníka a vyznavače, [z historií sebraný] / od Bedřicha Bridela z Tovaryšstva Ježíšova; podle tisku z roku 1657 vydal [a poznámkami opatřil] Josef Vašica*. V Břevnově: Benediktinské opatství, 1936 (Průmyslová tiskárna). 125 s.
5. BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích IV díl, I. svazek: Kongregace a řeholní společnosti*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. 222 s. ISBN 978-80-7277-545-3.
6. BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích II. díl, II. svazek: Mnišské řády*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. 400 s. ISBN 80-7277-087-X.
7. *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae*, ed. Gustavus, FRIEDRICH. Pragae 1904 -1907, s. 352 - 354, č. 379.
8. DAVID, Jiří. *Život svatého poustevníka Vintíře*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad- Roma, 2007. 98 s.
9. DOBHAN, Ulrich. *Spiritualita Karmelu*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994. 59 s. ISBN 80-85 527-57-X.
10. HÁJEK z LIBOČAN, Václav a Jan LINKA. *Kronika česká*. 1. vyd. Praha: Academia, 2013. 1447 s. ISBN 978-80-200-2255-4.
11. HEYDUK, Josef. *Svatí církevního rodu*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. 237 s. ISBN 80-7021-385-X.
12. HELLER, Jan; MRÁZEK, Milan. *Nástin religionistiky*. 2. vyd. Praha: Kalich, 2004. 316 s. ISBN 80-7017-721-7.

13. HROPENIAK, Vladimír. Mnich Gunther. Hoperniak, Vladimír. In: *Vlastivědné zprávy muzea Šumavy*: Sušice: Muzeum Šumavy Sušice, 1990. s. 41 - 56.
14. CHALOUPECKÝ, Václav; Bohumil RYBA. *Středověké legendy prokopské: jejich historický rozbor a texty*. Praha: Československá akademie věd, 1953. 285 s.
15. JERONÝM. *Legendy o poustevnících Vitae eremitarum*. 1. vyd. Praha: Oikoyomenh, 2002. 150 s.
16. JONOVÁ, Z., KUTHANOVÁ, S., DENGLER, J., & Muzeum Šumavy,. (2016). *Svatý Vintíř a jeho odkaz pro současnost: Dobrá Voda, konference - 10. říjen 2015; sborník konference = St. Gunther und sein Vermächtnis für die Gegenwart*.
17. KADLEC, Jaroslav. *Bohemia sancta: životopisy českých světců a přátel Božích*. Red. a úvod Jaroslav Kadlec. 2. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989. 293 s.
18. KADLEC, Jaroslav. *Svatý Prokop: český strážce odkazu cyrilometodějského*. 2. pozměn. vyd. Praha: Benediktinské arcidiecézní ústředí sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000, 179 s. ISBN 80-902682-1-8.
19. KLEMENT, Method, Karel. *Jsem ražen z českého kovu: několik kapitol o sv. Prokopovi, Sázavě a Emauzích*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2002. 200s. ISBN 80-7021-568-2.
20. KOŘÁN, Ivo. Legenda a kult sv. Ivana. In: *Umění*, 35. 1987, č. 3. s. 219-237.
21. KOŠŤÁL, Pavel. Poustevnictví na Blanensku. Košťál, Pavel. In: *Sborník Muzea Blansko / Blansko: Muzeum Blansko (2001)*, s. 19-30.
22. KRÁSL, František. *Sv. Prokop, jeho klášter a památka lidu*. 1. vyd. Praha: Knížecí arcibiskupská tiskárna, 1895, 626 s.
23. KROLMUS, Václav. *Život svatého Ivana, králeviče Horvatského, poustevníka a patrona českého pod skálou nad potokem Lodenicí, na Berounsku / od Václava Krolmusa*. v Praze: s.n., 1850. 36 s.
24. KUBÍN, Petr. *Legenda o sv. Vintířovi = Vita s. Guntheri*. 1. vyd. Praha: Togga, 2014. 277 s.
25. KUBÍN, Petr. Svátý Vintíř a jeho kult. Petr Kubín. In: *Vlastivědný sborník Muzea Šumavy / Sušice: Muzeum Šumavy Sv. 8, (2014)*, s. 139-166. ISBN 978-80-87235-07-2.

26. KUBÍN, Petr. *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2015. 255 s. ISBN 978-80-7422-459-1.
27. LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. 325 s.
28. LEENEN, Maria Anna. *Jak se žije poustevníkům*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 143 s. ISBN 80-719-2884-4.
29. MAUR, Eduard. *Paměť hor*. 1. vyd. Praha: Havran, 2006. 375 s. ISBN 80-86515-60-5.
30. LERCH, J. *Praktické aspekty poustevnického života ve 21. století v České republice*. Olomouc, 2016. 72 s. Diplomová práce na Teologické fakultě katedry pastorální a spirituální teologie na Palackého Univerzitě. Vedoucí diplomové práce Dr. Michael Špaček.
31. ROYT, Jan; SOMMER Petr; STECKER, Martin. *Sázavský klášter*. Jan Royt, Petr Sommer, Martin Stecker. vyd. 1. Praha: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze ve spolupráci s územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze, 2013. 99 s. ISBN:978-80-86516-57-8 (brož.)
32. ROYT, Jan; VLNAS, Vít; JUNGCLAUSSEN, Emmanuel. *Sv. Vintíř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách: výstava k 950. výročí smrti sv. Vintíře na Šumavě*. odborné texty Jan Royt, Vít Vlnas; úvodní text Emmanuel Jungclaussen. Sušice: Muzeum Šumavy, 1995. 70 s.
33. ROŽMBERSKÝ, Petr; KRČMÁŘ, Luděk. *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji*. 1. vyd. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2014. 159 s. ISBN 978 - 80-87316-30-6.
34. Slovník naučný. Díl šestý, P - Quousque tandem. v Praze: I.L. Kober, 1867. 1171 s.
35. SOMMER, Petr. *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*. [Ed.]: Sommer, Petr. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 289 s., fot. [sborník ze stejnojmenné mezinárodní konference, Benešov - Sázava 24. - 26. 9. 2003] ISBN:80-7106-790-3.
36. SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: z počátku českého státu a církve*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2007. 344 s. ISBN 978-80-7021-732-0.
37. *Středověké legendy o českých světcích* / [uspořádání, příprava textu, komentář a vysvětlivky Jaroslav Kolár a Markéta Selucká]. 2. vyd. Brno: Host, 2011. 264 s. ISBN 978-80-7294-580-1.
38. SVÁTEK, Josef. Poustevníci v Čechách. In: *Obrazy z dějin českých*. Díl I. Praha, 1891. s. 271 -299.

39. *Svatý Prokop divotvůrce* / [z dobových pramenů zpracovali otcové OSBM v Sázavském klášteře]. 1. vyd. Sázava: Řád sv. Basila Velikého v ČR, 2003. 110 s. ISBN 80-7266-144-2.
40. ŠEVČÍK, Ivan. *Album svatoivanské*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2002. 216 s. ISBN 80-7021-569-0.
41. ŠUBRT, Jiří. *Bestiae Christum loquuntur. Z historie egyptského poustevnického hnutí*. Šubrt, Jiří. In: *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis*. Sv 7. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2014, s. 23 - 33. ISSN 1803-411X. ISBN 978-80-7510-108-2.
42. TOMEK, V. Václav. *Ze života českých poustevníků*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 2007. 64 s. ISBN 978-80-7207-646-8.
43. VAŠICA, Josef. *České literární baroko: příspěvky k jeho studiu*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1995. 349 s. ISBN 80-7108-123-X.
44. VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství 1, Od prapočátků po svatého Jana Zlatoústého*. 1. vyd. Praha: Benediktinské arcidiákonství svatého Vojtěcha a svaté Markéty v Břevnově, 2006. 348 s.
45. *Vintíř - patron Šumavy: sborník příspěvků z mezinárodní konference k 960. výročí úmrtí sv. Vintíře*. Zavlekov: Pro Město Hartmanice vydal AgAkcent, 2006. 61 s. ISBN 80-87018-00-1.
46. VLČEK, Emanuel. *Osudy českých patronů*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. 302 s. ISBN 80-7113-131-8.
47. VOJTÍŠKOVÁ, Marie. *Poustevnictví v českém baroku*. Vojtíšková, Marie. In: *z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník* / Semily: Státní okresní archiv Semily 8, (1995), s. 130-151.
48. ZAHRADNÍK, Pavel - Antonín Dominik Stoy a kongregace ivanitů. Zahradník, Pavel. In: *Bibliotheca Strahoviensis*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově 2, (1996), s. 69-99.
49. *1000 Jahre St. Gunther: Festschrift zum Jahre 1955*. Köln: Wort und Werk, 1955. 108.

Internetové zdroje

1. BESSE, J. Hermits. In: *The Catholic Encyclopedia* [online]. New York: Robert Appleton Company, 1910 [cit. 2019-2-11]. Dostupné z: <<http://www.newadvent.org/cathen/07280a.htm>>.
2. (Bolland). Der heilige Günther, Einsiedler. In: *Bavaria Sancta* [online]. [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <<http://www.heiligenlegenden.de/literatur/bavaria-sancta/vierter-abschnitt/guenther/home.html>>.
3. JAN PAVEL II., ed. *Kodex kanonického práva: úřední znění textu a překlad do češtiny = Codex iuris canonici*. [online]. Překlad Miroslav Zedníček. Praha: Zvon, 1992 cit. 2019-04-23], 243 s. Dostupné z: <http://pmr.op.cz/upload/varia/KODEX_KANONICKEHO_PRAVA_1983.pdf>
4. KATOLICKÁ CÍRKEV. *Katechismus katolické církve* [online]. Překlad Josef Kolářek. Praha: Zvon katolické nakladatelství, 1995 [cit. 2019-04-23], 514 s. Dostupné z: <<http://web.katolik.cz/feeling/library/KKC.pdf>>
5. Město Svatý Jan pod Skalou. *Svatý Jan pod Skalou*. [online]. poslední revize 27.03.2019 [cit. 2019-04-09.]. Dostupné z: <<https://www.svatyjan.cz/>>.
6. ŠIMÍK, Petr. Mnich sázavský: Dodatky ke Kosmově Kronice Čechů. In: *Moravia magna* [online]. Brno: Moravia magna, 2008 [cit 2019-01-20]. Dostupné z: <http://www.moraviamagna.cz/kroniky/k_ko1032.htm>.

9 Resume

This thesis deals with the phenomenon of eremitic life in the Czech lands. It introduces the term hermit and follows the emergence of eremitic life to the end of the 3rd century to the East. Along with eremitic life, the thesis also monitors monasticism that has gradually reached a dominant position. The work introduces significant representatives of these movements, especially St. Anthony and St. Paul. It also mentions the orders of hermits.

This is followed by a chapter on Czech eremitic life, which records the first hermits in our country, about whom we have a minimum of information. The greatest prosperity of eremitic life in the Czech lands was in the 17th and 18th centuries. However, a large part of the hermits did not live a moral and virtuous life, and therefore the brotherhood „ivanité“ was set up to correct the conditions among the hermits. The Order was not successful and therefore eremitic life in Bohemia was banned in 1782 by Joseph II. Since then, hermits on the Czech territory have been rather rare and have been prosecuted by authorities.

The thesis deals in detail with three main representatives of eremitic life in Bohemia. It is St. Ivan, who lived in a cave by the river Loděnice. In his case, the thesis also aims to prove his existence and include him in a specific historical period. Another hermit is St. Procopius, who settled in the 10th century in the Sázava Cave, where he founded the Sázava Monastery. The last Czech-German hermit from the 10th century is St. Vintíř, in German language Günther, who is associated with the founding of the Rinchnach monastery in the Bavarian Forest.

The last chapter is dedicated to the principles which were common to all hermits.

10 Přílohy

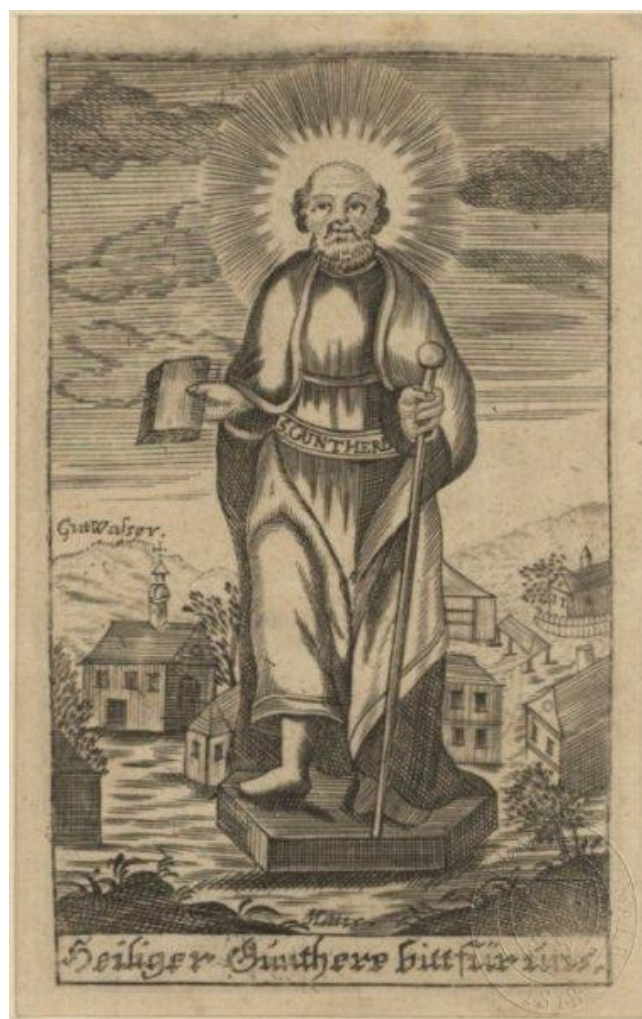
Obr. 1 sv. Ivan

(Zdroj: Wikipedie)

Obr. 2 sv. Prokop

(Zdroj: Hornicko-historický spolek Stříbro)

Obr. 3 sv. Vintír

(Zdroj: eSbirky - kulturní dědictví on-line)